

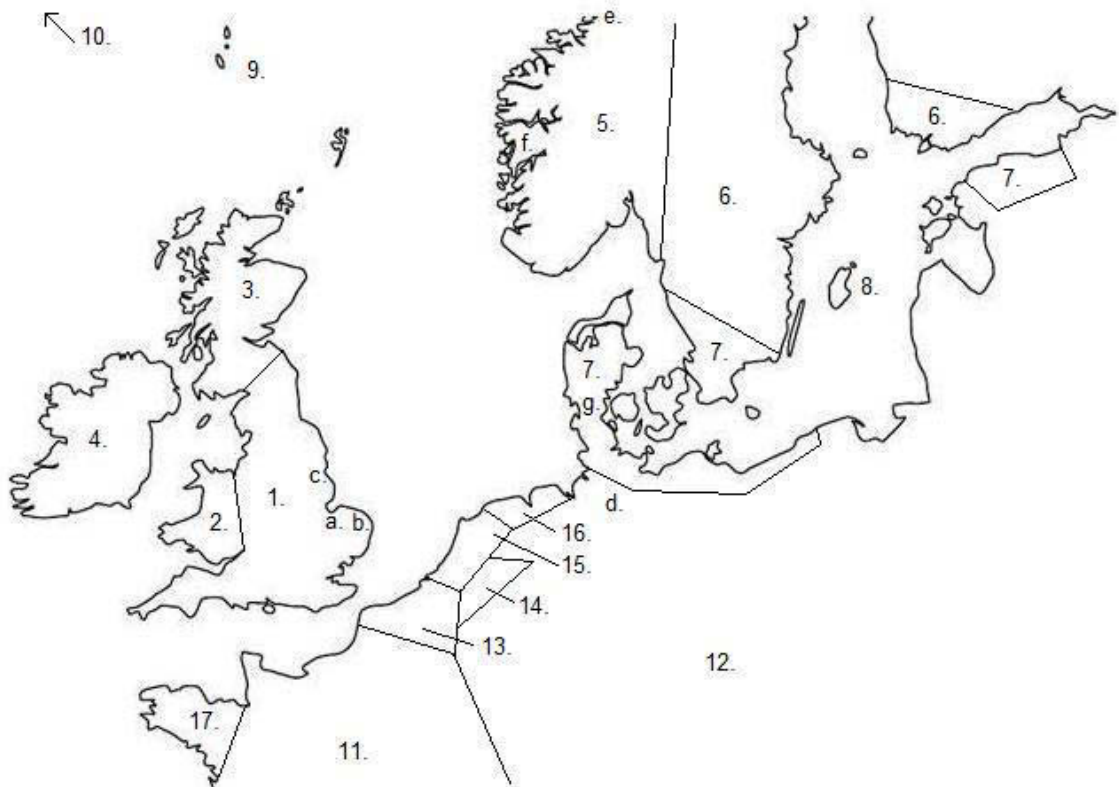
**Pohjoismaalaisten kauppalaivojen kiinniotot ja kiinniottojen
oikeudellinen tausta 1200-luvun Englannissa**

Teemu Korpijärvi
Yleisen historian pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
14.12.2011

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys	1
1.2 Pohjanmeren merikaupan yleispiirteet 1200-luvulla	4
1.3 Lain kirjain ja kirjeiden kieli	10
2. Lupa käydä kauppaa	15
2.1 Kuningas ja kruunun vasallit	15
2.2 Suuri sopimus, <i>Magna Carta</i>	25
2.3 Kruunujen väliset sopimukset	30
2.4 Lupakirjat eli <i>charterit</i>	33
2.5 Tapaoikeus ja muu lainsäädäntö	44
3. Kiinniotot ja takavarikot	46
3.1 Kiinniotetut ja kiinniottajat	46
3.2 Kruunun määräämät kiinniotot	54
3.3 Kruunun puuttuminen kiinniottoihin	61
4. Johtopäätökset ja yhteenveto	75
4.1 Kiinniottojen olosuhteet	75
4.2 Lainsäädännön ja kuninkaallisten lupakirjojen suhde	76
4.3 Yhteenveto ja jatkotutkimuksen tarpeen arviointi	77
Mittayksiköt ja termit	78
Lyhenteet	78
Arkistolähteet	79
Painetut lähteet	79
Tutkimuskirjallisuus	80
Liite 1: Esimerkki kirjeestä (RLC)	87
Liite 2: Käytetyt lupakirjat	89
Liite 3: Kauppalaivojen kiinniottoja koskeva kirjeenvaihto	90
Liite 4: Lupakirjat ja kiinniotot	91

KARTTA: Pohjanmeren ja Itämeren alueen valtakunnat ja lähteissä esiintyvät keskeiset satamat pääpiirteissään 1200-luvulla:

1. Englannin kuningaskunta
 2. Walesin ruhtinaskunta
 3. Skotlannin kuningaskunta
 4. Irlannin lordikunta
 5. Norjan kuningaskunta
 6. Ruotsin kuningaskunta
 7. Tanskan kuningaskunta
 8. Gotlanti
 9. Färsaaret
 10. Islanti
 11. Ranskan kuningaskunta
 12. Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta
 13. Flanderin kreivikunta
 14. Brabantin kreivikunta
 15. Hollannin kreivikunta
 16. Friisinmaa
 17. Bretagnen herttuakunta
- a. Lynn
b. Yarmouth
c. Grimsby
d. Lüneburg
e. Nidaros (Trondheim)
f. Bergen
g. Ribe

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Tarkastelen työssäni pohjoismaisten kauppalaivojen kiinniottoja ja lastitakavarikkoja Henrik III:n Englannissa vuosina 1220–1254. Esittelen tapahtumat niiden oikeudellista taustaa vasten ja pyrin antamaan luotettavan yleiskuvan Englannin kruunun ja sen vasallien pohjoismaisiin kauppiaisiin kohdistamista pakkokeinoista ja niiden oikeutuksesta. Tätä kautta myös kauppiaille myönnetyt lupakirjat nousevat osaksi tutkimusongelmaa sillä vaikka tutkin kiinniottoja, vaatii asian selvittäminen myös lupakirjojen tarkastelua. Vain näin kiinniottoja voi ymmärtää laajemmassa kontekstissa ja todellisessa oikeudellisessa yhteydessään.

Vaikka aikakauden poliittisia oloja on tarkasteltu paljon niin oikeus-, poliittisen- kuin taloushistoriankin näkökulmasta, merikaupan merkityksen ja sen ongelmakohtien pohdinta aikakaudella on jäänyt marginaaliseksi. Paljon enemmän tutkimustyötä on uhrattu vuotta 1066 edeltäneeseen viikinkien ja vuoden 1266 jälkeiseen hansakauppiaiden dominoimaan merelliseen kulttuuriin kanssakäymiseen. Väliin jäävään 200 vuoden mittaiseen jaksoon on uhrattu yllättävän vähän tutkimustyötä nimenomaan merikaupan tarkastelun näkökulmasta. Osaltaan tätä varmasti selittävät aikakauden muut ilmiöt, joiden tutkiminen on kenties koettu tarpeellisemmaksi ja merkityksellisemmäksi. Tällaisiin kehityslinjoihin voisi laskea kuuluvan Magna Cartan ja paronien 1200-luvun kapinoiden merkityksen kruunun vallalle Englannissa, saksalaisten hansakauppiaiden vallan kasvun Pohjanmerellä ja Norjan valtakunnan muotoutumisen keskusjohtoiseksi kristityksi kuningaskunnaksi.

Käsittelmältäni aikaväliltä 1220–1254 ja maantieteelliseltä alueelta on tehty paljon tutkimusta, joista osa sivuaa tutkimuskysymystä verrattain läheltä. Esimerkiksi Gillian Hutchinson on tutkinut keskiajan merenkulkua poikkitieteellisestä näkökulmasta, jossa hän yhdistää meriarkeologian tuloksia historiallisista lähteistä saatuun tietoon. Samoin Eleanora Carus-Wilson on tutkinut ansiokkaasti Washin lahden alueen kehitystä ja kaupankäyntiä keskiajalla taloushistoriallisesta näkökulmasta. Työssä esiintyvistä keskeisistä toimijoista – niin henkilöistä kuin instansseista – on tehty varsin kattavasti laadukasta tutkimusta. Lainsäädännön osalta Magna Carta näyttäytyy korostetusti

tutkimuksen määrässä. Erityisen laajasti ja yksityiskohtaisesti Magna Cartaa on tutkinut William Sharp McKechnie. Tutkimuksessa esiintyvien kaupunkien lainsäädännöllistä asemaa on avannut Adolphus Ballard. Englantilaisen tapaoikeuden, common lawn, osalta tutkimuskirjallisuus on osoittautunut tutkimuskysymyksen tarkastelussa vähemmän hyödylliseksi. Kuten luvussa 2.5 osoitetaan, nglantilaisen tapaoikeuden puitteissa ei käsitelty tämän tyyppisiä ongelmia kovinkaan monipuolisesti. Vaikka olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden kautta on mahdollista saada melko hyvä yleiskäsitys useimmista tutkimuksessa esiintyvistä henkilöistä ja ilmiöistä, pohjoismaalaisten kauppalaivojen toimintaa 1200-luvun Englannissa tai kauppapurjehtijoiden kohtaamia ongelmia on tutkittu vain vähän. Tutkimuskirjallisuuden rajoitteet asettavat tutkimuskysymyksen tarkastelulle omat haasteensa kun tutkimuksessa ei voida viitata aiheen aiempaan käsittelyyn ja varhaisempiin tulkintoihin.

Tutkimuksessa tarkastellaan niitä olosuhteita ja perusteita, joilla pohjoismaalaisia kauppalaivoja pysäytettiin ja otettiin kiinni tai niiden lasteja takavarikoitiin 1200-luvun Englannissa. Tätä tarkoitusta varten avataan myös aihetta koskevia lainsäädännöllisiä raameja ja arvioidaan tapahtuneita kiinniottoja näiden puitteiden muodostamaa oikeudellista taustaa vasten. Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi esittelen ensin Pohjanmeren merikaupan yleispiirteet johon lukeutuvat laivat, niiden kuljettamat lastit ja käytetyt kauppasatamat. Taustoitukseen sisältyy myös tutkimuskysymysten käsittelyssä esiintyvien lähteiden esittely ja kriittinen arviointi. Käsittelyssä edetään teemoittain kronologisesti. Tutkimus etenee hallinnollisista toimijoista lainsäädännön kautta lupakirjoihin, jotka säätelivät pohjoismaalaisten kauppapurjehdusta Englantiin. Tutkimuksessa tullaan osoittamaan Magna Cartan ja myönnettyjen lupakirjojen välillä vallinnut ristiriita. Magna Cartan § 41. olisi tullut taata ulkomaalaisille kauppalaivoille purjehdusoikeus Englantiin, mutta tämä ei kuitenkaan ollut riittävä turva. Kun keskeiset toimijat ja vallinneet oikeudelliset raamit on avattu, siirrytään kiinniottojen käsittelyyn. Kiinniottojen yhteydessä tullaan osoittamaan niiden tyypillisesti nojanneen lain kirjaimen ja kruunun antamiin määräyksiin, silloinkin kun kiinniotot eivät palvelleet kruunun haluamia päämääriä. Tyypillisesti kiinniotot liittyivät poikkeusoloihin ja keskushallinnon tarpeeseen säännellä kaupankäyntiä. Tutkimuskysymystä käsiteltäessä käy ilmeiseksi, että niin lupakirjojen myöntämisessä kuin kiinniottoissakin oli tyypillisesti kyse kuninkaan tai hänen lähipiirinsä halusta pitää kiinni vallasta, jota Magna Cartalla oli pyritty heikentämään. Näitä kautta kysymys kiinniottoista nivoutuu

sekä Englannin harjoittamaan sisä- että ulkopoliittikkaan. Tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, antaako lähdemateriaali aihetta epäillä kruunun virkamiesten väärinkäyttäneen asemaansa esimerkiksi taloudellista hyötyä tavoitellakseen. Tässä tullaan huomaamaan voutien pyrkineen yleensä toimimaan vilpittömästi, mutta aiheuttaneen ongelmia joko puutteellisen ohjeistuksen tai heikon ammatillisen motivaation tai osaamisen seurauksena. Saavutetut johtopäätökset valaisevat aiemmissä tutkimuksissa hämäräksi jäänyttä aluetta keskiajan merellisessä talous- ja oikeushistoriassa. Samalla vastaukset kertovat paitsi kruunun ja vierasmaalaisten kauppiaden, myös kruunun ja sen omien alaisten välisistä suhteista ja tiedonkulusta aiemmin tarkastelemattomalla tavalla. Aiemman tarkastelun puutteessa johtopäätökset avartavat käsitystä merikaupan riskeistä ja ulkomaalaisten kauppiaden toimintaan vaikuttaneista oikeudellisista olosuhteista sydänkeskiajan Englannissa.

Tutkimuksen ajallinen viitekehys rajautuu saatavilla olevan lähdemateriaalin mukaan vuosien 1220–1254 välille. Englannilla käsitetään periaatteessa kaikki Englannin kruunun omistukset Brittein saarilla ja Manner-Euroopassa. Käytännössä maantieteellinen raja Englannin osalta kattaa kuitenkin Kaakkois-Englannin ja erityisesti Washin lahden ympäristön, jossa suurin osa lähdeaineistossa esiintyvistä satamista sijaitsee. Pohjoismailla tarkoitetaan tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä maantieteellisiä ja hallinnollisia kokonaisuuksia: Norjaa, Tanskaa, Ruotsia, Gotlantia ja Islantia. Gotlanti on valikoitunut mukaan pohjoismaisena toimijana huolimatta siitä, että hansakauppiat olivat jo 1200-luvulla merkittäviä taloudellisia ja poliittisia toimijoita Visbyn kaupungissa. Gotlantilaisilla oli kuitenkin oma vahva skandinaavinen identiteettinsä, joka 1200-luvun loppupuolella joutui avoimeen konfliktiin Visby saksalaisten ja saksalaismielisten porvarien kanssa. Islanti on laskettu tutkimuskysymyksessä omaksi hallinnolliseksi kokonaisuudekseen, sillä saari päätyi norjalaisten hallintaan vasta 1200-luvun puolivälin jälkeen. Tanskan yhteydessä on huomioitu sen omistukset Itämeren rannikoilla ja nykyisen Viron alueella. Myös Ruotsin eteläosa kuului aikakaudella Tanskan hallintaan. Saarten kuningaskunta Skotlantia ympäröivillä saarilla (nor. *Syðreyar* ja *Norðr*) kuului skandinaaviseen vaikutuspiiriin. Olen tästä huolimatta rajannut sen ulos tästä tutkimusyhteydestä useista syistä. Saarten kuningaskunta oli 1200-luvun alussa oma hallinnollinen kokonaisuutensa ja pyrki säilyttämään itsenäisyytensä Norjasta, jonka alaisuudessa valtakunta oli aiemmin ollut. Lähdeaineistossa Saarten kuningaskunta ei näyttäytynyt Englantiin samanlaisessa roolissa Pohjoismaiden kanssa, sen suhteen liittyessä yleensä Brittein

saarten politiikkaan. Näin katson Saarten kuningaskunnan olleen enemmän Skotlannin ja Englannin kuin Pohjoismaiden yhteyteen kuulunut kokonaisuus.

1.2 Pohjanmeren merikaupan yleispiirteet 1200-luvulla

Meri yhdistää Englantia paitsi Manner-Eurooppaan myös Pohjoismaihin, erityisesti Norjaan ja Tanskaan, sekä Itämerelle. Tultaessa 1200-luvulle Pohjanmerestä oli muotoutunut Pohjoismaiden ja Englannin välille vilkas kaupankäynnin väylä. Tämän merellisen kaupankäynnin juuret ulottuivat todistetusti ainakin varhaiskeskiajalle, jota suomalaisessa¹ historiantutkimuksessa usein kutsutaan myöhäisrautakaudeksi tai viikinkiajaksi. Ranskan kuninkaan vasallin, Normandian herttua Vilhelmin, valloitettua Englannin vuonna 1066 pohjanmiesten ryöstöretket ja yritykset saada saarivaltakunta hallintaansa käytännössä päättyivät. Viikinkien ryöstöretket Englantiin ja muun Euroopan alueelle olivat olleet myös kauppamatkoja. Brittein saarten itärannikolla sijainneet asutuskeskukset ja luostarit olivat tarjonneet pohjoismaalaisille merirosvoille ja kauppiaille helppoja kohteita kaapata orjia ja tavaraa maksutta.² Tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta on relevanttia ymmärtää niitä olosuhteita, joissa kaupankäyntiä Pohjanmerellä harjoitettiin ja niitä vaaroja, jotka pohjoismaalaiset merimiehet ja kauppiat joutuivat kohtamaan.

Laivat ja lastit

Normannivalloituksen jälkeen pohjoismaalaisten ja englantilaisten suhteet painottuivat kaupankäyntiin. Kaupankäynnin reitit ja välineet noudattelivat sydänkeskiajalle saakka varhaiskeskiaikaisia esikuvia. Tyypillinen pohjoismaalainen kauppa-alus muistutti yhä 1200-luvulla rakenteeltaan limisaumaisena ja avoruumaisena viikinkien kauppalaivaa, knarria. Tämän tyyppisessä aluksessa oli airot ja yksi kaadettava, T-mallinen masto.³ Uusina laivatyyppinä Englannin rannikolle olivat 1200-luvulle saavuttaessa ilmaantuneet myös pohjois-eurooppalainen hulkki ja saksalaisrakenteinen koggi.

Kauppapurjehtijoiden ja heidän asiakkaidensa näkökulmasta merkittävin askel laivojen

¹ Perinteinen suomalainen tapa jaotella esihistoriaa ja keskiaikaa poikkeaa yleisemmin käytetystä periodisoinnista. Käytän työssäni kansainvälisempää tapaa jakaa keskiaika varhais- (n. 450–1000 jkr.), sydän- (1000–1300 jkr.) ja myöhäiskeskiaikaan (1300–1500 jkr.).

² Wickham 2010, s. 478. Lisää viikinkien yhteyksistä Brittein saarille: Bagge 2010 ja Blackburn 2007.

³ Bill 2002, s. 94-96 ja Hutchinson 1994, s. 5-10.

kehityksessä oli luultavasti niiden lastivetoisuuden kasvu, joka jatkui halki keskiajan.⁴ Siinä missä perinteiseen tapaan rakennetut pohjoismaalaiset kauppa-alukset olivat pystyneet 1050-luvulle saakka kuljettamaan 24-60 tonnia lastia, 1200-luvulle päästäessä laivojen lastivetoisuus oli noin kaksinkertaistunut 60-120 tonniin. Saksalaismaalliset koggit pystyivät 1150-luvulla kantamaan noin 35 tonnia lastia, kun taas Alankomaiden Ruttenista löydetty 1200-luvun puolivälin koggi kantoi 160 tonnia.⁵ Lastikoosta puhuttaessa on kuitenkin muistettava historiallisen terminologian muodostama ongelma. Yllä esitetyt rahtivetoisuudet on arvioitu arkeologisista laivalöydöistä tehtyjen modernien rekonstruktioiden perusteella, kun taas kirjalliset lähteet puhuvat vuosisatojen takaisella kielellä. Merihistoriaa käsittelevään englanninkieliseen kirjallisuuteen vakiintuneessa kielenkäytössä ”lasti” tarkoittaa kahta tonnia, ”tynnyri” tonnia.⁶ Käyttämässäni aikalaisaineistossa lastit ja tynnyrit loistavat kuitenkin poissaolollaan. Niiden sijasta viitataan kokonaisuun laivalasteihin, ”summiin” ja ”qvarterioihin”, joita käsitelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Mitä lastien kuljettamiseen tulee, tynnyrit ja nassakat lienevät olleen tavanomaisimpia pakkauksia nesteille ja ruoka-aineille kuten viljalle, kalalle, viinille ja rasvalle.⁷ Villaa, turkiksia ja kankaita kuljetettiin paaleissa tai säkeissä.⁸ Metallitavaraa taas rähdattiin harkkoina, tankoina ja irtoesineinä, kiveä lohkareina.⁹ Lasitavaran ja keramiikan pakkaustavasta ei ole meriarkeologisista löydöistä huolimatta luotettavaa tietoa, mutta särkyvyytensä ja arvokkuutensa takia ne epäilemättä suojattiin huolella matkan aikana. Ylipäätään valmisesineitä kuljetettiin ilmeisesti melko vähän suhteessa esimerkiksi elintarvikkeisiin ja turkiksiin.¹⁰ Ulkomaisen lasitavaran ja laadukkaan keramiikan katsotaan olleen sellaisia tuotteita, joille ei ehkä hintansa ja hankalan kuljetettavuutensa puolesta löytynyt suunnattomasti kysyntääkään.¹¹ Kolikon kääntöpuolena on se, ettei tyyriä ja särkyviä arvotuotteita tarvinnutkaan kuljettaa yhtä suuria määriä, kuin edullisempaa tukkutavaraa, kuten viljaa tai kuivattua kalaa.

⁴ Bill 2002, s. 101-103.

⁵ Bill 2002, s. 94-97. Hutchinson 1994, s. 69-72.

⁶ Olen kääntänyt englanninkielen mittayksikön ”last” lastiksi ja ”tun” tynnyriksi. Vaikka kruunu pyrki vakiinnuttamaan tämäntyyppiset mittayksiköt verotuksellisista ja kauppaoikeudellisista syistä, esimerkiksi tynnyrin koko vaihteli halki keskiajan. Bill 2002, s. 98 ja Hutchinson 1994, s. 89-93.

⁷ Hutchinson 1994, s. 89-93.

⁸ Ibid., s. 93 ja 95.

⁹ Ibid., s. 96.

¹⁰ Ibid., s. 96

¹¹ Vince 2002, s. 129, 134 ja 139-142.

Kauppatavarat

Norjan ja Englannin välisessä kaupassa vilja oli 1200-luvulla Englannin pääasiallinen vientituote, kun taas Norjasta tuotiin kalaa – lähinnä silliä, valaanrasvaa, turkiksia ja haukkoja.¹² Tanska toimi merellisen Pohjois-Euroopan porttina Itämerelle ja hiljalleen kristilliseen Eurooppaan liitettäviin Baltian maihin. Näiltä alueilta vietiin Englantiin viljaa, metalleja, puutavaraa, tervaa, pikeä, turkiksia ja hampua. Englannista taas tuotiin Tanskaan villaa, kangasta, valmistavaraa, viiniä ja suolaa.¹³ Poliittisesti hajanaista ja Tanskaa ja Norjaa syrjäisempää Ruotsin valtakuntaa koskevia vastaavia tietoja on saatavilla varsin vähän. Gotlannista tiedetään kuitenkin viedyn Englantiin sekä kalkkikiveä, että siitä valmistettuja kastealtaita.¹⁴ Käsiteltynä aikakautena on kuitenkin syytä muistaa Gotlannin olleen vähintään yhtä voimakkaasti saksalaisen kuin skandinaavisen kulttuuripiirin vaikutuksessa.¹⁵

Näin tutkimuskirjallisuuden antamassa valossa englantilaisten voidaan todeta ostaneen kauppakumppaneiltaan raaka-aineita¹⁶ ja myyneen näille valmistavaraa, villaa ja viljaa. Englannin voi siis ajatella olleen 1700-luvun skotlantilaisen talousteoreetikon, Adam Smithin, henkeen kauppakumppanuuden arvonnäkökulman voittaja. Näin ei kuitenkaan ollut kaikissa tapauksissa – esimerkiksi suolakalan valmistuksen edellyttämää suolaa tuotiin Englannista Pohjoismaihin, samoin tekstiilien valmistuksen vaatimaa villaa.

Aiempi tutkimus on korostanut villan, kankaiden, lyijyn ja suolan merkitystä aikakauden Englannin vientikaupassa.¹⁷ Jatkossa tullaan kuitenkin huomaamaan, ettei tässä tutkimuskontekstissa mistään näistä tuoteryhmistä löytynyt suoria mainintoja lähdeaineistona käytetyissä dokumenteissa.

Laajemman taloudellisen viitekehyksen avaamiseksi Englannin näkökulmasta on huomioitava sen käymä kauppa myös muualle Eurooppaan. Pohjoismaisten kauppiaiden toiminta ei siis välttämättä ole mittakaavaltaan tai kauppatavaroiltaan edustava esimerkki eurooppalaisten Englannin kanssa 1200-luvulla käymästä merikaupasta yleensä. Saksalaisten kauppiaiden muodostama Hansaliitto oli 1200-luvun alkupuolelta lähtien, aina uudelle ajalle saakka, merkittävä voimatekijä Pohjanmeren ja Itämeren kaupassa. Hansakauppiaiden todellinen voima tunnettiin kuitenkin Englannissa vasta 1200-luvun lopulta, kuningas Henrik III:n annettua vuonna 1266 hampurilaisille ja

¹² Hutchinson 1994, s. 69. Carus-Wilson 1964, s. 190–191.

¹³ Ibid., 1994, s. 72 ja Poulsen 2002, s. 34.

¹⁴ Berggren 2002, s. 145

¹⁵ Dollinger 1989, s. 41–44.

¹⁶ Esimerkiksi hampua, puuta, tervaa ja pikeä tarvittiin laivanrakennuksessa.

¹⁷ Carus-Wilson 1994, s. 187–189.

seuraavana vuonna lyypekkiläisille kauppiaille laajat vapaudet valtakunnassaan. Näissä dokumenteissa sanaa ”*hansa*” käytettiin ensimmäistä kertaa tarkoittaessa pohjois-saksalaisia kauppiaita yhtenäisenä ryhmänä.¹⁸ Hansan nousu sulki 1200-luvun lopulla englantilaiset alukset Itämereltä ja hansan kauppasaarto taivutti norjalaiset käymään kauppaa ainoastaan Bergenin eteläpuolisista satamista.¹⁹ Alankomaihin Englannista vietiin viljaa ja villaa, sillä alue oli Euroopan tiheimmin asuttua ja siellä toimi 1200-luvulla kukoistava tekstiiliteollisuus.²⁰ Villaa vietiin Englannista myös Italian Genovaan ja Venetsiaan, sillä alueiden mittava tekstiiliteollisuus oli pohjois-eurooppalaisen raaka-ainetuonnin varassa. Italian kauppakaupungeista Englantiin taas tuotiin ylellisyshyödykkeitä Välimeren alueelta, Konstantinopolista ja kauempaa idästä.²¹

Kanaalin yli Ranskaan Englannilla oli 1200-luvulla merkittävä suhde niin taloudellisesti, kuin poliittisestikin. Senkin jälkeen, kun Englanti oli menettänyt Normandian hallinnan vuonna 1204 ja Bretagnen vuonna 1206, sillä oli yhä hallussaan laajoja omistuksia nykyisen Ranskan alueella. Tällaisia olivat esimerkiksi sisämaan Bordeaux ja Gascony, sekä Akvitania Biskajanlahden rannikolla. Näiltä alueilta Englantiin tuotiin pääasiassa viiniä.²² Myös Biskajanlahden eteläpuolelta kristitystä Iberiasta käytiin kauppaa Englantiin. Henrik III:n valtakuntaan tuotiin rautaa, turkiksia ja viiniä Pohjois-Espanjasta. Kastilialaiset hallitsijat onnistuivat 1200-luvun mittaan reconquistassaan islaminuskoisia maureja vastaan liittämään Andalusian ja Murcian kristityn maailman yhteyteen. Tämä laajensi espanjalaisten vientituotteiden kirjon merino-villaan, hedelmiin, oliiviöljyyn, väriaineisiin, suolaan, makeisiin viineihin ja elohopeaan.²³

Yllä esitetyn perusteella voidaan todeta pohjoismaisen vienti- ja tuontikaupan muodostaneen vain pienen osan Englannin 1200-luvun merikaupasta niin lastitonnoissa, kuin niiden tuotteiden vaihtelevuudessakin arvioituna. Pohjoismaisten kruunujen, luostarien ja muiden merikauppaa käyvien toimijoiden taloudelle Englannin kanssa käydyn kaupan merkitys sen sijaan oli varmasti merkittävämpi. Vaikka yksittäiset viljalastit saattavat keskiaikaisilla lastitonnoilla vaikuttaa mitättömiltä nykyaikaiseen rahtiliikenteeseen verrattuna, ne on suhteutettava paikallisen väestön harvalukuisuuteen ja karun ympäristön väestönkasvulle asettamiin rajoituksiin.

¹⁸ Dollinger 1989, s. 61.

¹⁹ Hutchinson 1994, s. 72.

²⁰ Hutchinson 1994, s. 75. Carus-Wilson 1964, s. 185–186.

²¹ Hutchinson 1994, s. 84. Carus-Wilson 1964, s. 186–187.

²² Hutchinson 1994, s. 77–78.

²³ Hutchinson 1994, s. 80–81.

Merenkulun vaarat ja sataman turva

Rooman valtakunnan romahtamisen jälkeen taantunut kaupankäynti kristityn Euroopan alueella oli lähtenyt 1000-luvun alusta uuteen nousuun yhdessä väestön ja tuotantotalouden ylijäämän kasvun kanssa.²⁴ Tultaessa 1200-luvulle kaupankäynnin ja matkustamisen infrastruktuuri oli jälleen elpynyt kristityssä Euroopassa. Uusia siltoja rakennettiin ja vanhoja kunnostettiin kivistä. Maantiet alkoivat haastaa jokireittejä sisämaankaupassa ja kauppiaat organisoitua toistensa turvaksi pitkillä kauppamatkoilla.²⁵ Maitse tapahtuvan kaupankäynnin edellytysten parantuessa kauppamerenkulku säilytti kuitenkin yhä asemansa kaukokaupassa. Englannin ja Skandinavian kohdalla tämä on melko ilmeistä Englannin ollessa saarivaltio ja Pohjoismaiden ollessa muilta Euroopan alueilta katsottuna luontevimmin saavutettavissa meritse Tanskaa lukuun ottamatta. Toisaalta tieverkoston kehittyessä, myös kauppamerenkulkuun käytetyt laivat kehittyivät, kuten edeltävässä, laivoja ja lasteja käsittelevässä osiossa havaittiin.

Huolimatta kaupankäynnin edellytysten kehityksestä, pitkiin kauppamatkoihin sekä maitse että meritse liittyi huomattavia riskejä. Kauppamatkoilla kulkevat laivat olivat sään armoilla ja ne joutuivat alati valppaina varomaan vihamielisiä aluksia niin sodan kuin rauhankin aikana.²⁶ Kauppatavaran kuljetus Pohjanmerellä ei keskeytynyt talvisinkaan, vaikka se olikin vuodenaikana muita riskialttiimpi.²⁷ Haaksirikkojen ja kaappausten muodostamat taloudelliset riskit korvausvelvollisuuksiineen ja oikeuskysymyksiineen olivat niin huomattavia, että niitä käsiteltiin paikoin varsin yksityiskohtaisesti aikakauden merenkulkuun ja -kauppaan liittyvässä

²⁴ Lisää Euroopan taloudellisesta elpymisestä keskiajalla: DUBY 1973, POUNDS 1994, LOPEZ 1998, HUNT & MURRAY 1999 ja NICHOLAS 2006.

²⁵ NICHOLAS 2006, s. 78–79.

²⁶ HUTCHINSON 1994, s. 97, NICHOLAS 2006, s. 79 ja LITTLE 2010, s. 87–91, 99–100, 103–104.

²⁷ HUTCHINSON 1994, s. 98 ja BAGGE 2010, s. 33. Vaikka Pohjanmeri ei jäädy talvisin ja Norjan vuonot pysyvät ympärivuotisesti avoimina, kohdataan merialueella erityisesti talvikuukausina kovaa tuulta (tuulen nopeus yli 13 metriä sekunnissa) ja arvaamattomia myrskyjä (tuulen nopeus yli 20 metriä sekunnissa). Itämerikään ei yleensä jäädy Gotlannin, Skånen ja Tanskan leveysasteille saakka, vaikka tällaiset talvet eivät ole tavattomia. Koska 1200-luku osuu keskiajan lämpimän ilmaston kaudelle (Medieval Warm Period, MWP, arvioitu noin 1000 – 1300) on perusteltua olettaa, että purjehdusolosuhteet ovat ilmasto-olojen puolesta mahdollistaneet ympärivuotisen purjehduksen alueella tarkasteltuna aikana. Lisää keskiajan lämpimästä kaudesta: LAMB 1964, DIAZ & HUGHES 1994 ja BRADLEY DIAZ & HUGHES 2003.

lainsäädännössä.²⁸

Paras tapa varmistaa laivan turvallinen saapuminen määräsatamaan oli hankkia pätevä ja kokenut luotsi, joka tunsu alueen vedet ja rannan muodot. Tätä varten luotsin tuli tietää kuinka laivan sijainti ja suunta määriteltiin sekä voimat (esimerkiksi tuuliolosuhteet, merivirrat ja aallokko), jotka siihen vaikuttivat. Vaikka keskiajalla käytettiin apuna purjehdusoppaita, itinerarioita, joissa listattiin purjehdusreittejä erilaisina etappeina, mikään apukeino ei kyennyt kilpailemaan hyvän luotsin kanssa.²⁹ Luotsin tehtävän merkittävyys huomioitiin myös keskiaikaisessa merenkulkulainsäädännössä ja Oléronin purjehdussäännössä on artikloja, jotka koskevat luotsin vastuuta.³⁰ Veden syvyyden ja pohjan laadun selvittämiseksi luotsilla oli käytössään lyijypainoinen luotinuora, jolla syvyyttä voitiin mitata syleinä.³¹ Ensimmäiset säilyneet maininnat kompassin käytöstä purjehduksen apuna Englannissa ovat 1180-luvulta.³² Myös tiimalasi oli keskiaikaisille navigaattoreille kätevä työkalu yöllisten vahtivuorojen ja purjehditun kurssin mittaamisessa.³³ Tähtystäminen maston yläosassa sijaitsevasta märssykorista oli keskeinen tapa erottaa rannikon maa- ja purjehdusmerkkejä, sekä välttää karikoita ja matalikkoja alueilla, joilla merenpohjan muoto oli vieras tai saattoi muuttua.³⁴ Tähtystäjän tehtävä oli epäilemättä myös tärkeä varotoimi vihamielisten laivojen välttämiseksi. Ihmisen valmistamat, rannikolta merelle näkyvät purjehdusmerkit vaihtelivat matalikon paikkaa osoittavista saloista ja oksista majakkatorneihin ja kivistä kasattuihin kummeleihin.³⁵

Kaikista apukeinoista ja luotsin taidosta huolimatta merenkulkijoille oli varmasti helpotus saattaa laiva ja lasti turvallisesti satamaan pitkän merimatkan päätteeksi. Pohjoismaiset kauppiat vaikuttaisivat saapuneen pääosin Englannin itärannikolla sijainneisiin satamiin, mikä onkin maantieteellisesti mielekästä. Pohjanmeren ylitse saapuville kauppiaille Lynnin, Grimsbyn, Yarmouthin ja Rochesterin satamat olivat

²⁸ Oleronin merenkulkusääntö (engl: Judgements of Oléron, Laws of Oléron, Rolls of Oléron, Rules of Oléron, ran: Rôlles d'Oléron), jonka katsotaan saapuneen Englantiin Oleronin herttuattaren Eleonoora Akvitaniaalaisen avioiduttua Henrik II kanssa vuonna 1152, ottaa kantaa haaksirikkoihin ja huonoon säähän. Esimerkiksi LoO § 2, § 3, § 4, § 8, § 11, § 22 ja § 32. Lisää Oléronin merenkulkusäännöstä: Hutchinson 1994, s. 112 ja Twiss 1871, s. lviii-lxxvii.

²⁹ Hutchinson 1994, s. 165. Esimerkkinä 1300-luvulla Pohjoismaissa käytössä olleesta *itinerariosta* on Tanskan kuningas Valdemar II:n (1170- 1241) maakirjaan kuuluva purjehdusohje Ruotsin Blekingestä Ahvenanmeren ja Suomen rannikon kautta Tallinnaan. Lisää Kuningas Valdemarin purjehdusohjeesta: Fink 1995.

³⁰ LoO § 24, § 33 ja § 34.

³¹ Hutchinson 1994, s. 175-177.

³² Ibid., s. 168.

³³ Ibid., s. 178.

³⁴ Ibid., s. 166-167.

³⁵ Ibid., s. 170-171 ja 174-175.

luontevimpia päätesatamia. Tämä nähdään myös lähdemateriaalissa, joka paljastaa kruunun pohjoismaisia laivoja käsittelevän kirjeenvaihdon yleensä osoitetun Lincolnshiren, Norfolkkin, Suffolkin ja Kentin kreivikuntien viranomaisille. The Washin lahti Lincolnshiren ja Norfolkkin rajalla oli 1200-luvun merkittävimpiä Englantilaisia merikaupankäynnin keskuksia ja sekä Boston että Lynn (King's Lynn) sijaitsevat sen rannalla. Erityisen suurena The Washin alueen merkitys on nähty Norjaan suuntautuvalla ja sieltä Englantiin tehtävälle kaupalle.³⁶ Lisäksi The Washin alueella on hyvät vesireittiyhteydet sisämaahan peräti viiden joen (Steeping, Witham, Welland, Nene ja Great Ouse) välityksellä.³⁷

Satamassakin laivan miehistön ja kauppiaiden oli huolehdittava monista velvoitteista ja huomioitava laivan, lastin ja muiden alusten turvallisuus. Esimerkiksi laivan ankkuripaikan ja köysien tuli olla vahinkojen varalta tarkkaan mietityt ja huolella kiinnitetyt.³⁸ Verot ja tullit satamassa maksettiin tyypillisesti bruttoyksiköistä (tynnyreittäin, rullittain, paaleittain, säkeittäin jne.), jolloin bruttoyksikön kasvattaminen laski suhteessa sitä pienempiin mittayksiköihin (gallona viiniä, jaardi tai syli kangasta jne.) kohdistuvaa vero- ja tullitaakkaa.³⁹ Tynnyrin koko 1200-luvulla ei ole tiedossa, mutta sen säädetyksi vetoisuudeksi Englannissa tiedetään 252 gallonaa vuodelta 1423. Ongelmallista on, ettei gallonaakaan ole tässä yhteydessä määritelty, mutta se on oletettu suurimmillaan Tudorien hallintoajan standardiksi 3,78 litraa.⁴⁰ Varhaisesta satamaverotuksesta Englannissa tiedetään, että kuninkaalla oli oikeus yhteen viinitynnyriin laivan ollessa lastattu kymmenestä yhdeksääntoista tynnyriin ja kahteen, mikäli lastia oli kaksikymmentä tynnyriä tai enemmän.⁴¹ Tavanomaisten satamavelvollisuuksien ja maksujen lisäksi Englantiin saapuneet laivat saattoivat myös kohdata kruunun virkamiesten taholta odottamattomia vastoinkäymisiä, kuten varsinaisissa käsittelyluvuissa osoitetaan.

1.3 Lain kirjain ja kirjeiden kieli

Käyttämäni aikalaislähteet muodostuvat kahdesta toisistaan poikkeavasta ryhmästä:

³⁶ Carus-Wilson 1964, s. 185.

³⁷ Ibid., kartta s. 187.

³⁸ LoO § 5, § 15 ja § 16.

³⁹ Hutchinson 1994, s. 89.

⁴⁰ Ibid., s. 89.

⁴¹ Ibid., s. 92.

lakiteksteistä ja kuninkaallisesta kirjeenvaihdosta. Siinä missä lait tarkoitettiin kestävämpään aikaan ja luomaan suuntaviivoja yhteiskunnan laajemmalle toiminnalle, kirjeenvaihto kohdistettiin tyypillisesti ratkaisemaan jokin yksittäinen ongelma, selvittämään suppeampi kysymys tai synnyttämään poikkeus jo olemassa olevassa lainsäädännössä tai aiemmin annetuissa käskyissä. Kuten käsittelyluvuissa huomataan, kirjeenvaihtoa käytettiin jonkin verran kuitenkin myös jo olemassa olevan lainsäädännön vahvistamiseen.

Lakitekstit

Englannissa 1200-luvulla käytössä olleesta vierasmaalaisia kauppiaita ja merenkulkua koskeneesta lainsäädännöstä viittaa tutkimuksessani Magna Cartaan (MC), Oléronin merenkulkusääntöön (LoO) sekä muuhun varhaisempaan lainsäädäntöön, jota on koottu teoksiin *The Black Book of Admiralty* (BB) ja *Die Gesetze Der Angelsachsen* (DGDA).

Käytän Magna Cartasta vuoden 1215 kuningas Juhanan allekirjoittamaa ja vuoden 1225 kuningas Henrik III allekirjoittamaa versiota. On huomattava, että ennen Henrik III täysivaltaisuutta hänen puolestaan valtakuntaa hoitaneet sijaishallitsijat antoivat vuosien 1215–1225 välillä kaksi muuta versiota alaikäisen kuninkaan vallan legitimitetin vahvistamiseksi.⁴² Tutkimukseni kannalta oleellinen artikla § 41⁴³ esiintyi näissä teksteissä kuitenkin samassa asussa. Koska artiklasta ei löytynyt sopivaa suomennosta, päädyin kääntämään kohdan itse latinasta, käyttäen tarkistuksessa apunani McKechnien englanninkielistä käännöstä vuodelta 1958.⁴⁴ Magna Carta kuuluu Englannin keskiajan poliittisen-, yhteiskunta- ja oikeushistorian tutkituimpiin dokumentteihin, joten sitä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ja käännöksiä on saatavilla useilla kielillä. Magna Cartan syntyhistoria nivoutuu keskeisesti kuninkaan ja hänen paroniensa valtakiiistoihin sekä niin kutsuttuun Ensimmäiseen paronien kapinaan 1200-luvun alkupuolen Englannissa.⁴⁵ Magna Cartasta on säilynyt jälkipolville useita alkuperäiskappaleita ja aikalaiskopioita, joista käyttämiäni säilytetään Lontoossa The British Libraryssa (MC 1215) ja Englannin kansallisarkistossa (MC 1225).

Oléronin merenkulkusäännön synty on ajoitettu 1100-luvun puoliväliin samannimiselle

⁴² Hindley 2008, s. 251, 257–259 sekä McKechnie 1958, s. 139–152.

⁴³ Alkuperäisen Magna Cartan artikloissa ei käytetty numerointia eikä selkeää erottelua kappaleisiin tai artikloihin. Nykyään vakiintunut numerointikäytäntö on syntynyt vuonna 1759 sir Walter Blackstonen toimesta. Olen valinnut suomalaisen oikeuskäytäntöön vakiintuneen tavan osoittaa artiklaa pykälällä (§), jota seuraa artiklan järjestysnumero.

⁴⁴ McKechnie 1958, s. 398–399.

⁴⁵ Lisää Magna Cartan syntyhistoriasta ja Ensimmäisestä Paronien kapinasta: McKechnie 1958, Turner 1968, Carpenter 1990, McGlynn 2002, Hindley 2008 ja Turner 2009.

saarelle Biskajanlahdella ja sen käyttöönoton katsotaan tapahtuneen Englannissa 1100 - 1200-lukujen mittaan.⁴⁶ Lakitekstin kokoaja, Eleonoora Akvitanialainen, tarkoitti sen ohjeeksi merenkulun käyttöön ja se juontaa juurensa Välimerellä keskiajalla käytössä olleeseen roomalaiseen oikeustraditioon.⁴⁷ Oléronin merenkulkusääntö on säilynyt jälkipolville myöhemminä käsikirjoitusfragmentteina⁴⁸ ja Sir Travers Twissin niiden pohjalta laatimana *The Black Book of the Admiralty* editiona (1871), jota itse käytän. Twissin editiossa Oléronin merenkulkusääntö on kirjoitettu ranskaksi ja englanniksi. Artiklat argumentoidaan määrämuotoisina esimerkkitapauksina, joiden lopuksi todetaan millainen tuomio on kussakin tilanteessa. Oléronin merenkulkusääntö ei ota kantaa kiinniottilanteiden oikeutukseen, vaan tarjoaa ratkaisumahdollisuuksia laivojen miehistöjen, kapteenien, omistajien ja niillä tavaraa kuljettaneiden kauppiaiden keskinäisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Se tarjoaa kuitenkin keinon tarkastella kiinniottojen mahdollisia vaikutuksia kiinniotettuihin. Asiaa argumentoidessa on kuitenkin syytä pitää mielessä, että kyseessä on erityisesti Ranskan ja Englannin oloihin tarkoitettu lakiteksti, jonka esimerkit edustavat aikakauden ideaaleja – eivätkä välttämättä peilaa pohjoismaalaisten kauppapurjehtijoiden todellisuutta.

Englantilaisen tapaoikeuden (common law) ja kaupunkien nauttimat erivapaudet avaavat lähinnä Plucknettin 2000-luvun alun tutkimuksen ja Ballardin 1900-luvun alkupuolen kokoomateosten kautta, joita tuetaan pohjoismaisten diplomatarioiden pohjalta tehdyillä havainnoilla. Ballardin teokseen on ikänsä puolesta suhtauduttava yhtä kriittisesti kuin diplomatarioihinkin. Teoksen sisäinen kritiikki vaikuttaa kuitenkin kiitettävältä, eikä Ballardin teosta kattavampaa kooste-esitystä kaupunkien chartereista ole myöhemmin laadittu. Mikään käytetyissä primäärilähteissä tai muussa tutkimuskirjallisuudessa ei antanut aihetta pitää teoksia epäluotettavina.

Kirjeet

Käyttämäni kuninkaallisen kirjeenvaihdon voi pääsääntöisesti jakaa kahteen luokkaan: *lupakirjoihin*⁴⁹, joilla määritellään ja vahvistetaan kauppiaiden oikeuksia ja turvataan heidän liikkumistaan Englannin rannikoilla ja merialueilla sekä *käskykirjeisiin*⁵⁰, jotka kohdistetaan tietyn asian selvittämiseksi tai ongelman ratkaisemiseksi. Käyttämäni kirjeet on koottu Pohjoismaisiin diplomatarioihin⁵¹, joihin ne kerättiin 1800/1900-

⁴⁶ Twiss 1871, s. lxii, Wakeley 1957, s. 267 ja Hutchinson 1994, s. 112.

⁴⁷ Twiss 1871, s. lxx ja Wakeley 1957, s. 267.

⁴⁸ Twiss 1871, s. lxii-lxiii ja lxxvii – lxxxi.

⁴⁹ Katso: Liite 2.

⁵⁰ Katso: Liite 3.

⁵¹ *Diplomatarium Danicum* (DD), *Diplomatarium Norwegicum* (DN) ja *Diplomatarium Suecanum* (DS).

lukujen taitteen kansallisromanttisen identiteetinrakennuksen osana ympäri Eurooppaa olevista arkistoista. Alun alkaen kuninkaan lähettämän kirje- ja lupakirjamateriaalin rekisteröinnin Englannissa käynnisti kansleri Hubert Walter 1100-luvun lopulla.⁵² Valtaosa säilyneistä Pohjoismaita koskevista englantilaisista hallinnon kirjeistä on tallennettu kopioina *Calendarium Rotulum Patentium* (CRP)⁵³ ja *Rotuli Litterarum Clausarum* (RLC)⁵⁴, joista ne on koottu diplomatarioihin. Kirjeet RLC:ssa oli tarkoitettu suljetuiksi siten, että lukija voisi varmistua sisällön autenttisuudesta murtamattomalla sinetillä, kun taas CRP:iin kerätyt kirjeet olivat avoimia ja joko laajemmalle lukijakunnalle tarkoitettuja kiertokirjeitä tai sisällöltään sellaisia, ettei tekstin väärentämisen uhkaa pidetty suurena.

Lupakirjoja löysin yhteensä 32 kappaletta, joista viisi *Diplomatarium Danicumista*, 26 *Diplomatarium Norwegicumista*, ja yhden *Diplomatarium Suecanumista*. Pohjoismaisten kauppalaivojen kiinniottoja koskevia käskykirjeitä löysin 17 kappaletta, joista kolme *Diplomatarium Danicumista* ja 12 *Diplomatarium Norwegicumista*.

Kummankin luokan dokumentit ovat keskiajan hallinnon kirjeenvaihdolle tyypillisesti määrämuotoisia ja noudattavat pitkälti samaa perusrakennetta.⁵⁵ Ne on todennäköisesti saneltu alunperin ranskaksi⁵⁶, kirjurin tallentaessa asiasisällön latinaksi. *Diplomatarium Norwegicumissa* ja *Diplomatarium Suecanumissa* kirjetekstit ovat luettavissa alkuperäisessä latinankielisessä asussa. Tekstiä selkeyttää editoijan sisällöstä laatima lyhyt tiivistelmä diplomatarien kielestä riippuen norjaksi tai ruotsiksi. *Diplomatarium Danicumissa* alkuperäinen kirjeteksti ei ole nähtävissä, vaan siitä on tehty editoijan toimesta tanskankielinen käännös.

Lupakirjat ja käskykirjeet laati kuningas tai hänen justiciariuksensa.⁵⁷ Ne osoitettiin justiciariukselle, seriffeille⁵⁸, voudeille⁵⁹ ja muille uskotuille miehille⁶⁰. On

⁵² Britnell 2009, s. 420.

⁵³ Kuninkaallisen kanslian sinetöimättömien (avoimien) erioikeuskirjojen vuosittainen, rullamuotoinen arkisto Englannin kruunun kirjeenvaihdosta, jota säilytetään Englannin kansallisarkistossa Lontoossa.

⁵⁴ Kuninkaallisen kanslian sinetöityjen (suljettujen) erioikeus- ja käskykirjojen vuosittainen, rullamuotoinen arkisto Englannin kruunun kirjeenvaihdosta, jota säilytetään Englannin kansallisarkistossa Lontoossa.

⁵⁵ Katso: Liite 1 ja Piippo 2008.

⁵⁶ Lisää ranskasta (anglo-normannista) hallinnon kielenä Englannissa: Clanchy 1999.

⁵⁷ Varhainen kuninkaan viranomaisena Englannissa, joka toisin kuin muut keskushallinnon viranhaltijat ei ollut osa kuninkaan henkilökohtaista taloutta (eng: *household*). Justiciariuksen tehtävä oli ottaa laajempi näkökulma valtakunnan asioihin, toimia sijaishallitsijana kuninkaan poissaollessa ja huolehtia asioista, joiden hoitamiseen kuninkaalla ei ollut aikaa. Tästä syystä hänen asemansa oli korkeampi, kuin kuninkaan talouteen kuuluvilla virkamiehillä. Modernein termein hänet voisi mieltää eräänlaiseksi "pääministeriksi".

⁵⁸ Seriffi oli maallinen oikeusviranomaisena keskiajan englantilaisessa kreivikunnassa. 1200-luvulla seriffin tehtäviin kuului syytteiden esitutkinta, tuomioiden antaminen vähäisemmissä rikoksissa ja

huomioitava, että kruunun suhteesta kaupankäyntiin kertova keskiaikainen asiakirjamateriaali on fragmentaarista ja vain satunnaisesti säilynyttä. Käyttämäni lupakirjat ja käskyt ovatkin luultavasti ainoastaan pintaraapaisu kruunun ja kaupan suhteesta alunperin kertoneeseen lupakirja-aineistoon. Aineiston pohjalta rakentuva malli viitoittaa niitä oikeudellisia puitteita, joissa kruunu pystyi sääntelemään merikauppaa keskiajan Englannissa. Käsitellyt dokumentit avaavat niitä raameja, joissa pohjoismaiset kauppiat Englannissa toimivat. Käytetty aineisto avaa tarkasteluikkunan pohjoismaalaisten kauppalaivojen kiinniottoihin ja lastitakavarikoihin englantilaisessa kontekstissa. Käyttämäni aineisto muodostaa saatavilla olevan tunnetun kirjemateriaalin tätä ilmiötä tarkasteltaessa. Lähdeaineistoltaan tutkimukseni voi ajatella sijoittuvan osaksi tutkimustraditiota, joka kertoo hallitsijoiden historiasta. Haluan kuitenkin korostaa, että vaikka käyttämäni materiaali puhuu kruunun hallintokoneiston ja ylimystön kielellä, se kertoo myös tavallisten kauppioiden ja merimiesten kohtaloista. Näin kauppalaivojen kiinniottojen tarkastelu avaa kiertoteitse näkymän myös keskiaikaisen yhteiskunnan arkisempiin kerroksiin.

Kirjeiden sisältöä tulkittaessa tulee pitää mielessä niiden yksityiskohtaisuuden vaihtelu. Vaikka toisinaan päästään käsiksi yksittäisten henkilöiden nimiin, lastien määriin ja kauppalaivueiden kokoihin, läheskään kaikki kirjeet eivät mene yksityiskohtiin. Aikakauden kirjallinen ilmaisu saattaa vaikuttaa suppealta ja vähän paljastavalta. Esimerkiksi ruotsalaiset ja baltit näyttäytyvät kirjeenvaihdossa yleensä ”muina itämeren maina”, kuten esimerkiksi liitteessä 1 havaitaan. Myös kirjeissä käytetyt mittayksiköt vaihtelevat varsin paljon silloinkin kun ne mainitaan. Aiemmassa alaluvussa todetun mukaisesti tyypillisiä mittoja olivat ”laivalastit”, ”summat”, ”treiat” ja ”quarteriat”, tutkimuskirjallisuudesta tuttujen tynnyrien ja lastien pysyessä näkymättömissä kirjeissä käytetyssä kielessä.

Kuten aiemmin mainittiin ja kauppalupien yhteydessä tullaan todistamaan, varsin kapea otos tutkimuskirjallisuuden esittämistä tuoteryhmistä näyttäytyi primäärilähteinä käytetyissä kirjeissä. Kirjeiden kieli oli usein melko määrittelemätöntä ja varsin kitsaasti

vakavammista rikoksista syytettyjen kiinniotto ja säilytys kiertävää tuomaria odotettaessa. Lähteissä yleensä muotoa lat. *vicecomitibus*, varakreivi. Plucknett 2001, s. 101-102.

⁵⁹ Kartanoherran tai seriffin avustaja. Seriffin kihlakunnanoikeuteen (eng. *hundred court*) nimittämä vouti toimi tuomarin avustajana kihlakunnassa kahdesti vuodessa pidettävissä kruunun oikeudenistunnoissa (eng. *assize*), kokosivat valamiehistön, toimeenpanivat haasteet ja oikeuden päätökset, sekä keräsivät oikeuden määräämät sakot. Kartanoherran avustajina he vastasivat kartanon toiminnasta ja kirjanpidosta, sekä verojen ja sakkojen keruusta. Lähteissä yleensä muotoa lat. *baillivis*, (eng. *bailiff*).

⁶⁰ Lat. ...*aliis fidelibus*... esim. DN XIX, nr. 222 (1.5.1236).

yksityiskohtia jakelevaa. Tämä vähäsanaisuus ja monien kirjeiden kohdalla suoranainen vaikeneminen johtuneekin vain aikakauden tavasta kirjoittaa.

Kaikkien käyttämieni tekstien osalta olen pyrkinyt löytämään luotettavan käännöksen englanniksi, ruotsiksi, norjaksi tai tanskaksi ja tutustunut tekstiin sen alkuperäiskielellä, latinaksi. Milloin sopivan käännöksen löytäminen tai käyttäminen ei ole ollut mahdollista, olen avannut tekstin suoraan latinasta. Paikkojen ja henkilöiden nimissä olen pyrkinyt käyttämään vakiintunutta suomenkielistä versiota (esim. Henrik III, Lontoo) ja milloin tämä ei ole ollut mahdollista, lähteistä noussutta nimeä (esim. Richewini de Rippis), sekoittamatta näitä toisiinsa.

Käyttämässäni tekstieditioissa on huomioitava niiden ikä ja se tosiasia, että niiden käännökset ja paleografiset tulkinnat saattavat kaivata kriittistä uudelleentarkastelua. Tässä käyttämäni materiaalin osalta olen kuitenkin kyennyt tekemään tarkistuksia vertailemalla viiden kirjeen kohdalla kahden eri kirjoittajan tulkintaa keskenään.⁶¹ Esimerkki käännösten yhteydessä ilmenevistä epätarkkuuksista on lupakirja DN XIX, nr. 163 (23.8.1224), jonka käännöstiivistelmässä Tanskan siirtomaat on virheellisesti esitetty Kölnin kaupunkina.⁶²

—

2. Lupa käydä kauppaa

2.1 Kuningas ja kruunun vasallit

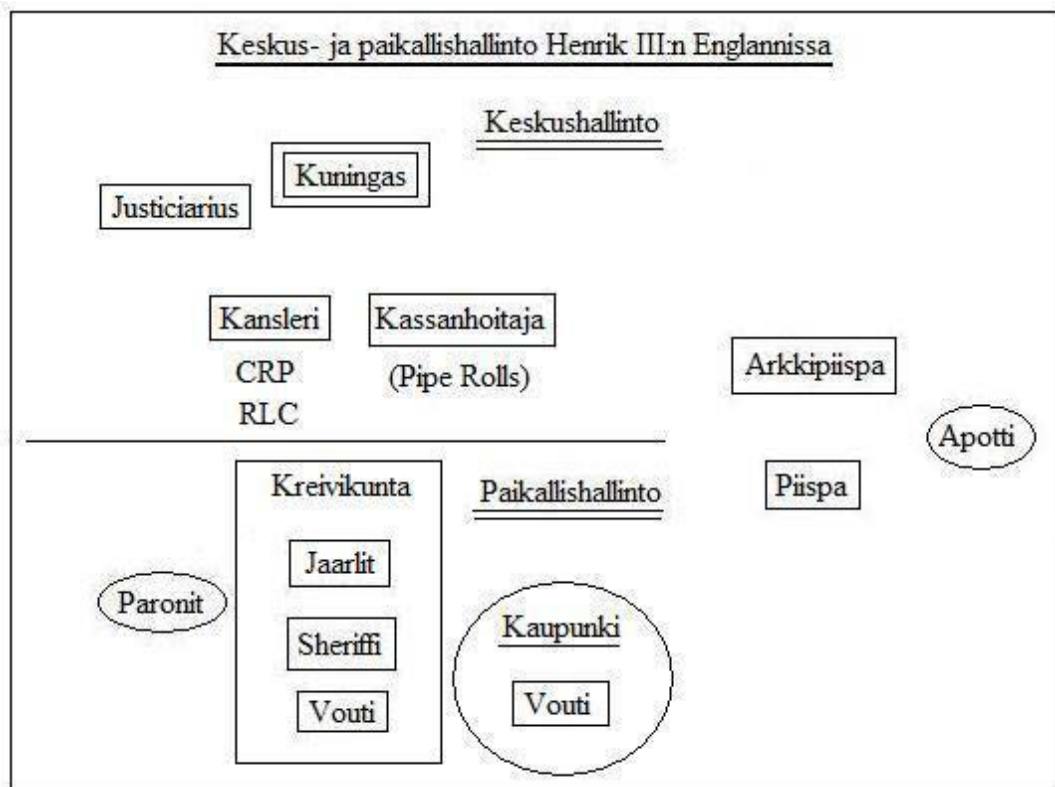
Pohjoismaisten kauppalaivojen kiinniottojen ymmärtämiseksi sydänkeskiajan Englannissa, on ensin tarkasteltava niitä puitteita, jotka sääntelivät vieraan valtakunnan kauppiaiden ja Englannin kruunun suhdetta. Jatkossa tullaan huomaamaan, ettei tämä suhde ei ollut staattinen vaan kulloisiinkin olosuhteisiin mukautuva. Tähän oli myös vahvat oikeudelliset perusteet, kuten seuraavaksi tulen osoittamaan. Englannissa elettiin 1200-luvulla hallinnollista murroskautta, joka oli saanut alkunsa jo 1100-luvulla, Henrik II:n ryhdyttyä keskittämään ja järjestämään kruunun byrokratiaa. Oikeudelliseen

⁶¹ Katso: Liite 2 ja 3.

⁶² DN XIX, nr. 163 (23.8.1224). Latinankielisessä translitteraatiossa: "...cum mercandisis de Scottia et Norwegia et Islandia et Frislandia et de Colonia et de terra Regis Dacie et de partibus illis orientalibus..." Tulkitsen tässä saatetun viitata myös Tanskan Itämeren ympäristön omistuksiin ja siirtomaihin, ei Kölnin kaupunkiin. Virhe olisi ymmärrettävä ja johtuisi Kölnin latinankielisestä nimestä *Colonia Claudia Ara Agrippinensium*. Pidän kuitenkin luultavimpana, että kohdassa "...de Colonia et de terra Regis Dacie..." viitataan sekä Tanskan kuninkaan omistuksiin Tanskassa, että hänen omistuksiinsa muualla Itämeren ympäristössä.

uudistustyöhön liittyi anglosaksisen tapaoikeuden, *common lawn*, kokoaminen ja institutionalisoiminen rahvaanvalitusten tuomioistuimen alaisuuteen.⁶³ Toinen merkittävä ja myöhemmin anglo-amerikkalaiselle perustuslakijärjestykselle suuntaa antanut muutos oli käynnistynyt kuningas Juhanan allekirjoitettua 1200-luvun alussa Magna Cartan ja vahvistettua tietyt perusoikeudet kruunun vasalleille, alamaisille ja vierasmaalaisille Englannissa. Erilaisia hallinnollisia tarpeita palvelemaan oli 1200-luvulle tultaessa syntynyt monipuolinen arvoniimiin ja virkatehtäviin sidottu hierarkia, joka jakautui karkeasti kahteen toiminnalliseen tasoon: *keskushallintoon* ja *paikallishallintoon*. Keskushallinnon tärkein tehtävä oli valmistella ja valvoa valtakunnan hallitsijan tahdon toteuttamista, ylläpitää rekisterejä kuninkaallisista päätöksistä ja myönnytyistä privilegioista, hoitaa valtakunnan kassaa ja tutkia mahdolliset hallinnon väärinkäytökset. Paikallishallinnon tehtävänä taas oli toimeenpanna kuninkaalliset päätökset ja hoitaa kruunun omistuksia, joko kuninkaan tai omissa nimissään. Kuviossa 1 esitetystä keskus- ja paikallishallinnon rakenteesta käyvät havainnollistavasti ilmi tutkimuskysymyksen kannalta merkitykselliset Englannin keskus- ja paikallishallinnon toimijat, sekä näiden tahojen tuottamat tai kokoamat lähdeaineistot.

⁶³ Henrik I ja Henrik II vakiinnuttivat Vilhelm I:n aloittaman käytännön, jonka mukaan maata kiertävät tuomarit ratkaisivat kuninkaalle kuuluvia oikeustapauksia. *Common law* yhtenäisti aiemmin vallinneet alueelliset tapaoikeuskäytännöt "maan tavaksi" ja palautti valamiesten (eng. *jury*) käytön oikeustapausten ratkaisussa. Heidän tehtävänään oli yhdessä kiertävien tuomarien kanssa ratkaista oikeustapausta paikallisten tapojen ja rahvaanvalitusten tai tavanomaisten valitusten tuomioistuimen (eng. *court of common pleas*) ennakkotapausten mukaisesti. Caenegem 1988, s. 19.

KUVIO 1. Kruunun keskus- ja paikallishallinto 1200-luvun Englannissa.

Keskushallinto

Kruunun keskushallinnon merkittävimpänä toimijana voidaan pitää täysivaltaista⁶⁴ kuningasta, tämän tutkimuksen yhteydessä Henrik III:ta. Kaikki maaomaisuus valtakunnassa oli ainakin periaatteessa viimekädessä kuninkaan ja hän myönsi osia siitä vasalliansa hoidettavaksi ja nautittavaksi erilaisia suorituksia vastaan.⁶⁵ Tällaisia saattoivat olla esimerkiksi verotulojen kerääminen, oikeuden jakaminen ja/tai sotapalveluksen suorittaminen. Vaikka Henrik III:ta on perinteisesti pidetty heikkona ja taitamattomana hallitsijana hänen hallituskautensa lukeutuu yhä Englannin pisimpiin.⁶⁶ Kaupankäynnin sääntelyyn kuningas osallistui moniulotteisesti. Oikeudellisesti tarkasteltaessa Henrik III laati lakeja ja asetuksia, myönsi kauppalupakirjoja ja valvoi

⁶⁴ Henrik III:n (sijaishallitsija)neuvosto myönsi tammikuussa 1227 19-vuotiaalle kuninkaalle oikeuden antaa määräyksiä seriffeille ja päätti, että kaikki maaomistukset, käyttöoikeudet ja erivapaudet oli vahvistettava kuninkaan sinetillä. Juridisesti tämä tarkoitti kuninkaan täysivaltaisuutta. Hindley 2008, s. 262–264 sekä McKechnie 1958, s. 152–156. Toisaalta on esitetty kuninkaan julistaneen itse itsensä täysivaltaiseksi. Turner 1968, s. 24–25. Maata omistavan miehen täysi-ikäisyyden rajana näyttäisi juridisestikin olleen aikakauden Englannissa 21 vuoden ikä. Bailey et al. 2008, s. 42–43. David Carpenter taas punnitsee Henrik III:n täysi-ikäisyyden suhteellisuutta keskiajan oikeuskäytännössä, sillä se saattoi vaihdella 14 ja 21 ikävuoden välillä. Carpenter 1990, s. 123–124.

⁶⁵ Reynolds 2001, s. 358, 362–373.

⁶⁶ Henrik III hallitsi 18. lokakuuta 1216–16. marraskuuta 1272, yli 56 vuotta. Hän oli Englannin historian 4. pitkäaikaisin hallitsija kuningatar Viktorian, kuningas Yrjö III:n ja kuningatar Elisabet II:n jälkeen. Koska Henrikistä tuli täysi-ikäinen vasta 1227, Englannin asioista huolehti tuohon saakka sijaishallitus vaihtelevalla kokoonpanolla.

näiden noudattamista. Poliittisesti tarkasteltuna kuningas solmi sopimuksia toisten hallitsijoiden kanssa, edistäen kaupankäyntiä ja luoden taloudellisia liittoja Englannin vihollisia – yleensä Ranskaa – vastaan. Talousnäkökulmasta ajatellen hänen hallintokoneistonsa keräsi tulleja ja veroja kauppatavarasta, kartuttaen näin kruunun kassaa. Luonnollisesti kuningas toimi myös asiakkaana ja hankki ylellisyystuotteita Pohjoismaista ja muualta Englannin ulkopuolelta. Kuninkaan henkilökohtaisten hankintojen tarkastelu ei kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Asetetun tutkimuskysymyksen viitekehyksessä Henrik III näyttäytyy kuitenkin jatkossa lähinnä oikeudellisena ja poliittisena toimijana. Kuninkaan valta juonsi juurensa varhaiskeskiaikaisesta ajatuksesta, jonka mukaan kuninkaalla oli Jumalalta saatu oikeus alamaistensa ja maidensa hallintaan.⁶⁷ Valtaanastujaisrituaalissa tämä kulminoitui kuninkaan voiteluun tai kruunaamiseen kirkonmiehen toimesta.⁶⁸ Saavuttaessa 1100/1200-lukujen taitteeseen Englannin kruunun valtaan kohdistui voimakkaita muutospaineita. Myöhemmin Magna Cartaa käsiteltäessä näiden muutospaineiden havaitaan keskittyneen kuninkaan ja hänen maata omistavien vasalliansa välisiin oikeussuhteisiin. Magna Cartaa pidetään Euroopan varhaisimpana perustuslaillisena asiakirjana ja sen tunnustamista vaatineita paroneja parlamentarismien tienraivaajina. Englannin kuninkaat olivat kuitenkin joutuneet antamaan vasalleilleen jo aiemmin samantyyppisiä, joskaan eivät yhtä laajoja, vakuuskirjoja tunnustamisensa ja alamaistensa tuen varmistamiseksi.⁶⁹ Tulemme jatkossa huomaamaan kuninkaan roolin varsin monipuoliseksi yhtäältä lupakirjojen myöntäjänä ja kaupankäyntioikeuksien turvaajana, toisaalta kiinniottojen ja takavarikkojen määrääjänä ja niistä seuranneiden ongelmatilanteiden ratkaisijana. Eräässä tapauksessa hän lähettää viranomaisensa myös toimimaan välittäjänä paikallisten asukkaiden ja vierasmaalaisten kauppiaiden kiistassa. Kuninkaan fyysinen ja arvovallallinen etäisyys satamiin, joissa kiinniottoja ja takavarikkoja tapahtui sekä kauppa- ja merimiehiin, joihin nämä pakkokeinot kohdistettiin, näyttää hänet tutkimuskysymyksen tarkastelussa ennen kaikkea lainsäätäjänä ja poliittisena toimijana.

Kuninkaasta vallassa seuraavana voidaan pitää *justiciariusta*, jota voidaan ajatella eräänlaisena kuninkaan varamiehenä ja sijaishallitsijana kuninkaan itsensä ollessa

⁶⁷ Canning 1996, s. 17, Reynolds 2001, s. 37 ja Kern 2005, s. 5-12.

⁶⁸ Canning 1996, s. 56 ja 67 ja Green 1986, s. 7.

⁶⁹ Esimerkiksi Henrik I (Englannin kuningas vuosina 1100–1135) antoi tunnustamista vastaan vasalleilleen vapauskirjan, joka tunnetaan englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa nimellä *Charter of Liberties*. Green 1986, s. 13. Myös Tapani (Englannin kuningas vuosina 1135–1154) antoi laajan vapauskirjan saadakseen kirkollisten ylimystensä tuen valtaistuinvanteelleen. King 2010, s. 46.

syystä tai toisesta estynyt.⁷⁰ Henrik III:n alaikäisyyden aikana Peter de Roches ja Hubert de Burgh nauttivat justiciariuksina käytännössä sijaishallitsijan asemasta. Henrik III:n hallintoaikana Englannissa toimi tässä tehtävässä useita ylimyksiä: Peter des Roches⁷¹, Hubert de Burgh⁷², Stephen de Segrave⁷³ sekä 24 vuoden tauon jälkeen Hugh Bigod⁷⁴, Hugh le Despencer⁷⁵ ja Philip Basset⁷⁶. Näistä kuitenkin ainoastaan Hubert de Burgh ja Stephen de Segrave näyttävät pohjoismaisten laivojen kiinniottoja koskevassa kirjeenvaihdossa⁷⁷. Stephen de Segraven jälkeen justiciariuksen viran täytössä seurasi lähes neljännesvuosisadan tauko. Ilmaannuttuaan uudelleen käyttöön virka muuttui Hugh Bigodista lähtien kuninkaanvaltaa vastustaneiden paronien poliittiseksi työkaluksi, jonka haltijoiden kaudet olivat vaihtelevista syistä varsin lyhyitä. Käytännössä Justiciariuksen keskeisimpänä tehtävänä oli Hugh Bigodista eteenpäin käsitellä kuninkaan asiamiesten toimintaa koskeneita valituksia.⁷⁸ Viran täytössä olleen pitkän tauon Stephen de Segraven ja Hugh Bigodin välillä voi tutkimuskirjallisuudessa esitettyjen vihjeiden valossa tulkita seurauksena yhtäältä kuninkaan halusta tiukentaa otettaan vallasta ja toisaalta turhautumisena kahteen taukoa edeltäneeseen justiciariukseen kohdistuneista väärinkäytössyytöksistä sekä kruunun ja kyseisten viranhaltijoiden välillä vallinneesta epäluottamuksesta.

⁷⁰ Maddox 1769, s. 31-32.

⁷¹ Poitiersista kotoisin ollut, hengelliselle tielle astunut ritari, des Roches valittiin kuningas Juhanan vaikutuksesta Winchesterin piispaksi vuonna 1205. Vuoteen 1209 mennessä hänestä oli tullut yksi Juhanan lähimmistä neuvonantajista ja vuonna 1214 hän oli kohonnut kuninkaan justiciariukseksi (1213–1215). Hänen suhteensa Henrik III:een tämän opettajana ja huoltajana jäi kuitenkin etäiseksi ja käytännössä katkesi kuninkaan saavutettua 14 ikävuotensa. Neljäntoista vuoden ikä oli roomalaisessa oikeudessa merkityksellinen lapsuuden (lat. *pueritia*) ja nuoruuden (lat. *adolescencia*) välillä. Turner 2009, s. 54, 122, 130 ja 145. Carpenter 1990, s. 257–259. Lisää Peter des Rochesin suhteesta Englannin politiikkaan: Vincent (A) 2002.

⁷² Kuningas Juhana oli nimittänyt Hubert de Burghin justiciariukseksi (1215–1232) des Rochesin jälkeen. Hän oli toiminut merkittävässä tehtävässä kuningas Juhanan hallinnon aikana ja osoitti paitsi poliittista, myös sotilaallista kyvykkyyttä muun muassa Doverin puolustuksessa ja Englannin puolustamisessa prinssi Ludvigin hyökkäystä vastaan. William Marshalin jälkeen hänestä tuli Henrik III:n sijaishallitsija. Carpenter 1990, s. 20–21, 43–44, 103–104, 128, 136 ja 138.

⁷³ Stephen de Segrave (tai Stephen of Segrave) seurasi Hubert de Burghia justiciariuksena 1232, de Burghin jouduttua kruunun epäsuosioon. Segrave oli ilmeisesti des Rochesin kanssa osa de Burghin vastaista rintamaa järjestäen de Burghin oikeudenkäynnin ja hyötyen suuresti tämän poliittisesta epäonnesta. Hän joutui kuitenkin luopumaan asemastaan justiciariuksena jo kahta vuotta myöhemmin 1234, mistä alkaen virkaa ei täytetty ennen vuotta 1258. Vincent (A) 2002, s. 317 ja 319.

⁷⁴ Hugh Bigod nimitettiin 24 vuoden tauon jälkeen justiciariukseksi kuninkaan hovissa vuonna 1258, tehtävänään käsitellä valitukset kruunun virkamiesten väärinkäytöksistä ja oikaista ne kuninkaallisessa tuomioistuimessa Henrik III:n puolesta. Hän kuului alunperin Englannin paroneja kannattaneeseen puolueeseen, mutta erosi hallinnollisista tehtävistään vuonna 1260 ja liittyi ns. Toisessa paronien sodassa vahvan kuninkaanvallan kannattajiin. Treharne 1971, s. 392–394, 397

⁷⁵ Hugh le Despencer nimitettiin Bigodin erottua tehtävistään paronien tukemaksi justiciariukseksi. Hän toimi tehtävässä kaksi kautta vuosina 1260–1261 ja appensa Philip Bassetin jälkeen vuodesta 1263 vuoteen 1265, jolloin hän kuoli Toisen paronien sodan Eveshamin taistelussa. Meekings 2003, s. 31.

⁷⁶ Philip Basset toimi paronien puolueen tukemana justiciariuksena vävypoikansa Hugh le Despencerin kausien välillä vuosina 1261–1263. Hogg 1990, s. 389.

⁷⁷ DN XIX, nr. 114 (10.10.1217), DN XIX, nr. 135 (5.7.1221) ja DN XIX, nr. 200 (1.7.1230).

⁷⁸ Treharne 1971, s. 392-394.

Hovin toiseksi merkittävin viranhoitaja oli kansleri⁷⁹, joka johti kuninkaallista kansliaa, vartioi valtakunnansinettiä, toimi kuninkaan henkilökohtaisena kappalaisena, neuvonantajana maallisissa ja hengellisissä asioissa sekä ylläpiti rekisterejä kuninkaallisen kirjeenvaihdosta (CRP ja RLC). Hengellisten tehtäviensä tähden ja koska viran hoitamisessa tarvittiin sekä oppineisuutta että kanslian hallinnointitaitoja, tehtävä täytettiin yleensä kirkonmiehillä. Hovin virkamiehistä ainoastaan *justiciarius* oli kanslerin yläpuolella viran ollessa täytettynä.⁸⁰ Tutkimukseni lähdeaineistossa näyttääyksi ainoastaan yksi kanslerina toiminut henkilö, Worcesterin piispa ja Yorkin arkkipiispa Walter de Gray⁸¹. Hän ei kuitenkaan esiinny kanslerina toimiessaan vaan vasta vuonna 1242.⁸² Näin ollen näkökulmamme kanslerin vaikutukseen muuten, kuin kuninkaallisen kirjeenvaihdon tallentajana jää kapeaksi. Merkittävää kuitenkin on se, että kanslerilla oli valta päättää kuninkaallisen kirjeenvaihdon dokumentaatiosta ja säilymisestä jälkipolville.

Kolmas tutkimuksen kannalta merkittävä keskushallinnon virkamies oli kruunun veromestari eli kassanhoitaja⁸³, joka vastasi kuninkaalle valtakunnan taloudenpidosta ja verokamarin hoidosta. Tehtävänsä puitteissa hänen velvollisuuksiinsa kuului valtakunnan verotukseen ja tullimaksuihin liittyvä selvitystyö, toimeenpano, sekä näitä koskeneiden valitusten käsittely.⁸⁴ Käytännössä kruunun tilintarkastus tapahtui siten, että kassanhoitaja antoi kruunun seriffien tehtäväksi toimittaa kunkin kreivikunnan alueelta tulokset, jonka jälkeen hän kuulusteli heitä maanhaltijoiden velkojen selvittämiseksi ja tämä tilinpito kirjattiin verokamarin piippurulliin⁸⁵. Lähdeaineistossa

⁷⁹ Engl: *Lord Chancellor* tai *Lord High Chancellor*. Lat: *Cancellarius*. Maddox 1769, s. 60-61.

⁸⁰ Woodhouse 2001, s. 1-3. Nykyään Englannin valtakunnanholhoajaa (engl: *Lord High Steward*) pidetään kansleria arvovaltaisempaan virantoimittajana. Henrik III:n aikana valtakunnanholhoajan tehtävänä oli toimia aatelistuomioistuimen puheenjohtajana ns. *Trial of peers by their peers* -periaatteen mukaisesti. Tämä tehtävä aatelisten oikeussuojan valvojana asetti valtakunnanholhoajan toisinaan vastahankaan kruunun tavoitteiden kanssa. Käytännössä oli 1200-luvulla perinnöllinen Leicester -suvussa. Henrik III:n hallituskauden loppupuolella, Toisessa paronien sodassa, pitkäaikainen valtakunnanholhoaja ja Leicesterin jaarli Simon (V.) de Montfort kohosi varhaisparlamentaarista hallintomallia ajaneiden paronien johtohahmoksi ja joksikin aikaa Englannin *de facto* hallitsijaksi. Koska valtakunnanhoitajan toimi osoittautui usein kruunulle etäiseksi ja jopa vihamieliseksi, aktualisoituen lähinnä aatelistoa koskeneissa oikeudenkäynneissä, olen jättänyt sen käsittelyn alaviitteeseen. Lisää Simon de Montfortista ja valtakunnanholhoajan tehtävistä: Maddicott 1994 ja 2010, sekä Turner 2009, s. 70.

⁸¹ Walter de Gray osti kanslerin arvon 5 000 markan hintaan kuningas Juhanalta, edeltäjänsä Hubert Walterin kuoleman jälkeen vuonna 1205. Hän hoiti kanslerin tehtäviä vuoteen 1214, jolloin hänestä tuli Worcesterin piispa ja kahta vuotta myöhemmin Yorkin arkkipiispa. Turner 2009, s. 54, 70.

⁸² DN XIX, nr. 234 (28.7.1242) ja DN XIX, nr. 235 (26.8.1242).

⁸³ Engl: *Lord Treasurer* tai *Lord High Treasurer*, lat: *Thesaurarius Regis*, kirjeenvaihdossa muodossa *thesaurarius*. Esimerkiksi DN XIX, nr. 234 (28.7.1242). Maddox 1769, s. 78.

⁸⁴ Maddox 1769, s. 78-80. Lisää kassanhoitajan tehtävistä ja Englannin Plantagenet-kuninkaden hallinnosta: Warren 1987.

⁸⁵ Engl: *Pipe rolls*. Maddox 1769, s. 78-80.

kassanhoitaja näyttäytyy yleensä välillisesti, kuninkaan tai justiciariuksen määrätessä kreivikuntien seriffien alaisuudessa toimineita vouteja selvittämään kiinniotettujen laivojen ja takavarikoitujen lastien omistussuhteita. Ainoastaan kruunun kassanhoitaja William de Hauerhull näyttäytyy henkilökohtaisesti selvitysmääräyksen vastaanottajana ja hänkin yhdessä ainoassa tapauksessa.⁸⁶ Yllä esitetyn valossa on mielestäni perusteltua päätellä, kassanhoitajan olleen se keskushallinnon virkamies, joka käsitteli seriffien suorittamia selvityksiä laivoihin ja niiden lasteihin liittyneissä kysymyksissä. Tästä voi edelleen johtaa hänen olleen myös se taho, jonka kautta virallista tietä kulkenet valitukset kruunun asiamiesten toiminnasta laivojen kiinniottojen yhteydessä todennäköisesti välittyivät kuninkaalle.

Paikallishallinto

Pohjoismaisten kauppalaivojen kiinniottoja tarkasteltaessa Englannin paikallishallinto jakautui toimenkuvansa ja erioikeuksiensa mukaan useisiin toisistaan poikkeaviin ja keskenään limittäisiin kerroksiin. Olen tämän tutkimuksen tarkoituksiin jakanut paikallistason hallinnon *kreivikuntien* ja *kaupunkien* hallintoon sekä *kirkolliseen itsehallintoon*. Tarkasteltaessa aiemmin esitettyjä tutkimuskysymyksiä käytetyn lähdemateriaalin kautta, keskeisimpään osaan nousee kreivikunnan hallinto, kaupunkien ja kirkollisten toimijoiden näyttäytyessä kirjeissä hieman harvemmin ja kuninkaallisten maanhaltijoiden jäädessä paikallishallinnollisessa roolissaan edellisten varjoon. Hallinnollista roolijakoa käsiteltäessä on kuitenkin huomioitava, että kuninkaalliset maanhaltijat saattoivat näyttäytyä keskushallinnon tehtävien kautta, kuten piispat ja arkkipiispatkin. Näin roolijaot paikallishallinnon ja keskushallinnon kesken eivät välttämättä ole yksiselitteisiä tai helposti hahmotettavia, kuten seuraavaksi havaitaan.

Kreivikuntien hallinto jäljitti 1200-luvun Englannissa alkuperänsä vuosisatojen takaiseen *shire*-järjestelmään, jonka paikan se otti normannivalloituksen seurauksena. Aiempia *shire*-hallintoalueita hoitaneista seriffeistä tuli muutoksessa kruunun virkamiehiä jaarlien alaisuudessa.⁸⁷ Historiallisista syistä *shire*-hallintoalueista tuli kreivikuntia, mutta niistä vastaavia päärejä kutsuttiin jaarleiksi. Hallinnollisten velvollisuuksiensa vuoksi seriffit ja heidän alaisuudessaan toimineet voudit näyttäytyvät tiheästi lähdemateriaalissa kuninkaan tai justiciariuksen paikallistason asiamiehinä. Heidän roolinsa kauppa-alusten kiinnioitoissa, lastitakavarikoissa ja niihin liittyneiden ongelmatilanteiden selvittelyssä oli käytännönläheinen, minkä näitä tilanteita

⁸⁶ DN XIX, nr. 234 (28.7.1242).

⁸⁷ Reynolds 2001, s. 337 ja McKechnie 1958, s. 13-16. Lisää seriffeistä: Morris 1968.

käsiteltäessä tulen osoittamaan. Kuten kruunun keskushallinnon toimijoita käsiteltäessä esitettiin, he olivat myös todennäköisimmin niitä virkamiehiä, joiden tiedonantojen kautta virallisia kanavia kulkeneet valitukset edellä mainituista toimista päätyivät keskushallinnon korviin. Kuten seuraavassa pääluvussa tulen osoittamaan, he saattoivat kuitenkin myös itse olla osa kiinniottotilanteita ja takavarikkoja koskenutta ongelmaa. Tällaisissa tapauksissa valitukset keskushallinnolle saapuivat todennäköisesti muita reittejä. Varsinkin jaarlien tapauksessa heillä saattoi myös olla merkittävä asema keskushallinnon tehtävissä, mistä vaikkapa Pembroken jaarli William Marshall oli hyvä esimerkki.

Oman lukunsa keskiajan Englannin maallisessa paikallishallinnossa muodostivat sellaiset päärit, joilla ei enää 1200-luvulla pääsääntöisesti ollut merkittäviä tuomio-oikeudellisia tai hallinnollisia velvoitteita tai etuuksia. Tähän luokkaan olen laskenut erityisesti englantilaiset paronit, jotka sekä Juhanan että Henrikin aikana usein myös muodostivat kuninkaallisen keskushallinnon vastavoiman. Paronit saivat sotilaspalvelusta vastaan kruunulta maata nautittavakseen ja heillä oli Magna Cartan vahvistamisen jälkeen merkittäviä privilegioita, kuten oikeus osallistua parlamentin kokouksiin sekä tulla tuomituksi samaan aatelisasteeseen kuuluvien säätyveljiensä toimesta.

Sydänkeskiajan Englannissa ja Skandinaviassa katolisella kirkolla ja sen eri toimijoilla oli laajoja erioikeuksia, kuten muuallakin Euroopassa. Tämä näkyy selvästi myös tässä tutkimuksessa käytetyssä lähdemateriaalissa. Erilaiset kirkolliset toimijat arkkipiispoista ja piispoista apotteihin, pappeihin ja munkkeihin, näyttäytyvät lupakirjoissa ja laivojen kiinniottoja koskevassa kirjeenvaihdossa moninaisissa rooleissa. Jo keskushallintoa tarkasteltaessa huomattiin merkittäviä kruunun virkoja annetun usein kirkollisille ylimyksille, joilla oli tarpeellinen koulutus tehtävien hoitamiseksi. Valtakunnan korkeimpien virkojen täytön lisäksi arkkipiispoilla, piispoilla ja apoteilla oli usein huomattavia maallisia privilegioita arkkihiippakuntiansa, hiippakuntiansa ja luostariensa alueilla. Kuten lupakirjoja käsiteltäessä ja seuraavassa pääluvussa huomataan, eri arvoasemassa olevat kirkonmiehet yhtäältä omistivat laivoja ja lasteja sekä kävivät niillä kauppaa pohjoismaista Englantiin ja toisaalta ottivat laivoja kiinni ja takavarikoivat niiden lasteja samaan tapaan kuin maallisetkin toimijat. Kuviossa 1 (s. 16) kirkolliset toimijat on sijoitettu irralleen maallisista vastineistaan ja keskushallinnon ja paikallishallinnon välille. Tämän tarkoituksena on korostaa katolisen kirkon privilegioihin perustunutta eroa kruunun maallisiin vasalleihin ja kirkollisten ylimysten

toimintaa sekä keskus- että paikallishallinnossa. Ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa kiinniottojen kohteena oli pohjoismaisia kirkonmiehiä, oli täysin mahdollista, että valitukset heidän kohtelustaan kulkivat englantilaisten kirkonmiesten kautta kruunun keskushallinnon tietoon.

Kaupunkien itsehallinnollisissa oikeuksissa 1200-luvun Englanti noudatteli aikakauden mannereurooppalaisia kehityslinjoja, jotka olivat kiihtyneen väestönkasvun ja eriytyvien ammattiryhmien myötä saaneet alkunsa jo vuosituhannen vaihteessa.⁸⁸ Käsityöammateille tarjoutui enemmän kasvun mahdollisuuksia, kun maataloustuotannosta jäi ylijäämää. Käsityöammattien nousu ja kaupankäynnin keskittyminen kaupunkiin johti ammattikorporaatioiden eli kiltojen, syntyyn. Samoihin aikoihin kaupungeista oli tulossa paitsi kaupankäynnin myös oppineisuuden keskuksia Euroopan ensimmäisten opiskelijakorporaatioiden, yliopistojen, kehittymisen myötä.⁸⁹ Tutkimuskysymyksiä tarkasteltaessa sekä kaupunkien piispojen että kaupungin- ja satamavoutien toiminta osoittautuu näkyväksi. He olivat usein paikallistasolla juuri niitä henkilöitä, jotka kiinniottoja tekivät ja ongelmatilanteita joutuivat selvittelemään. Näin he vaikuttaisivat olleen seriffien ohella kruunun palvelijoista läheisimmin tekemisissä pohjoismaisten kauppapurjehtijoiden kanssa. Kaupunkien itsehallinnosta säädettiin samanlaisilla kuninkaallisilla lupakirjoilla, *chartereilla*, joilla ulkomaisille vieraille myönnettiin lupia käydä kauppaa Englannissa. Kiinniottoja käsittelevässä kirjeenvaihdossa relevantteja kaupunkeja⁹⁰ näyttäytyi kuusi: Grimsby⁹¹, Ipswich⁹², Lynn⁹³, Norwich⁹⁴, Rochester⁹⁵ ja Yarmouth⁹⁶. Valtaosa säilyneistä *chartereista* oli Henrik III:n isän Juhanan myöntämiä, mutta Ballardin kokoomateokseen kerätyistä dokumenteista ilmenee, että hän viittasi useissa tapauksissa jo oman isänsä Henrik II:n aiemmin myöntämiin vapauksiin. Minkälaisia nämä vapaudet sitten olivat? Esimerkiksi Ipswichin tapauksessa vuonna 1200 säädettiin

⁸⁸ Livi-Bacci 2002, s. 36-38 ja Bartlett 1994, s. 106-107.

⁸⁹ Lehtonen 1997, s. 56-57.

⁹⁰ Engl: *borough*.

⁹¹ Grimsby sai kaupunkioikeutensa kuningas Juhanalta vuonna 1201. Ballard 1913, s. cxli ja 125 ja Ballard 1923, s. xciv, 38-39, 233-234, 292, 295, 299-301, 305 ja 315.

⁹² Ipswich sai kaupunkioikeutensa kuningas Juhanalta vuonna 1200. Ballard 1913, s. cxli, 14, 188, 159, 206, 226 ja 259 sekä Ballard 1923, s. xciv.

⁹³ Lynn sai kaupunkioikeutensa kuningas Juhanalta vuonna 1204. Sille myönnettiin samat oikeudet, kuin Oxfordin kaupungille. Ballard 1913, s. cxliii, 3, 31-32 ja 35 sekä Ballard 1923, s. cxv1, 272 ja 362-363.

⁹⁴ Norwich sai kaupunkioikeutensa kuningas Henrik II:ta vuosien 1154-58 välillä, Ballard 1913, s. cxliii, 8 ja 87 sekä Ballard 1923, s. xcvi, 138-139, 151-152, 158, 169, 173 ja 283

⁹⁵ Rochester sai kuningas Henrik III:ta kaupunkioikeutensa vuonna 1227. Ballard 1923, s. xcix, 305-306

⁹⁶ Yarmouth sai kaupunkioikeutensa kuningas Juhanalta 1208. Ballard 1913, s. cxlv, 3 ja 230 sekä Ballard 1923, s. c-ci, 22, 121, 294 ja 301

seuraavaa: ”Että kaikki Ipswichin asukkaat olkoot vapautetut tulleista, kulkumaksuista, sillanrakennusmaksuista, maankäyttömaksuista, laivojen lastaustulleista ja muista perinteistä, kaikkialla valtakunnassamme ja satamissamme”⁹⁷ Edelleen todettiin: ”Me kiellämme myös ketään koko valtakunnassamme ottamasta tullia tai maankäyttömaksua tai mitään muita perinteitä Ipswichin väeltä kymmenen punnan meille menettämisen uhalla.”⁹⁸ Myös Ipswichin ammatinharjoittajien vapaus tunnustettiin samassa yhteydessä: ”Että he saakoon kauppiaskiltansa ja hansansa.”⁹⁹ Kaupungin taloudellisesta vapaudesta säädettiin varsin pitkällisesti:

*”Tietäkää, että olemme myöntäneet ja vahvistaneet kaupunkilaisillemme Ipswichissä Ipswichin kaupunkimme kaikkine tarpeineen ja vapauksineen ja vapaine tapoineen, jotka he voivat pitää meiltä ja meidän perillisiltämme itsellään ja omilla perillisillään antaen vuosittain oikeuden ja tavan maksaa vouldillemme Mikkelinpäivään mennessä 100 sterlig-shillinkiä, sekä sen mitä eivät edellisvuonna kyenneet maksamaan.”*¹⁰⁰

Ipswich on varsin edustava esimerkki dokumenteissa esiintyvistä kauppasatamista. Kaupungin asukkaille oli myönnetty oikeus omiin kiltoihinsa ja heidät vapautettiin muista maksuista, kunhan he suorittivat vuosittaisen sadan shillingin korvauksen kruunulle. Aikakaudelle oli kuitenkin tyypillistä, ettei kaikkia charteilla myönnettyjä oikeuksia kirjattu näkyviin, vaan asutus- ja kauppakeskusten ”perinteiset oikeudet” saatettiin ainoastaan todeta vahvistetuiksi, kuten Ipswichinkin tapaus osoittaa.¹⁰¹ Tämä tekee tarkastelusta haastavampaa, mutta kaupungeilla voidaan tutkimuskirjallisuuden esittämien todisteiden valossa olettaa olleen ainakin seuraavia oikeuksia:

- 1) Oikeus paikalliseen itsehallintoon kaupungin asukkaista tai kiltojen jäsenistä kootun, kaupunginvoudin tai satamavoudin johtaman, raadin kautta¹⁰²
- 2) Vapautus tyypillisistä kruunun keräämistä maksuista, kuten tulleista ja

⁹⁷ Lat. ”*Quod omnes burgenses de Gipeswic quieti sint de theloneo passagio pontagio stallagio lestagio et omnibus aliis consuetudinibus per totam terram nostram et per portus maris.*” Ballard 1913, s. 188.

⁹⁸ Lat. ”*Prohibemus etiam quod nemo in tota terra nostra theloneum nec aliquam aliam consuetudinem ab hominibus Gipeswic capiat super forisfacturam nostram x librarum.*” Ballard 1913, s. 195.

⁹⁹ Lat. ”*Quod habeant gildam mercatoriam et hansam suam.*” Ballard 1913, s. 206. Lisää kiltojen vapauksista: Ballard 1913, s. lxvi-lxxxv.

¹⁰⁰ Lat. ”*Sciatis nos concessisse et... confirmasse burgensibus nostris de Gipeswic burgum nostrum de Gipeswic cum omnibus pertinentiis suis et libertatibus omnibus et libertis consuetudinibus suis tenendum de nobis et heredibus nostris illis et heredibus suis hereditarie reddendo per annum rectam et solitam firmam ad terminum Sancti Michaelis per manum Gipeswic prepositi ad scaccarium nostrum et c solidos sterlingorum numero de incremento ad eundem terminum quos reddere solebant.*” Ballard 1913, s. 226.

¹⁰¹ Ballard 1913, s. xli-xlii.

¹⁰² Ballard 1913, s. xl-xli ja lxxxv-lxxxviii.

erilaisista työsuorituksista¹⁰³

- 3) Oikeus itsenäiseen tai osittain itsenäiseen oikeudenjakamiseen asioissa, jotka koskettivat kaupunkilaisia itseään¹⁰⁴
- 4) Sekalaisia vähäisempiä oikeuksia, kuten Yarmouthin asukkaiden oikeus ”saada löytämänsä maalla ja merellä”, joka käytännössä tarkoitti oikeutta rannalle ajautuneisiin ja mereltä löytyneisiin haaksiin¹⁰⁵

Esimerkkinä kaupunkien omista ulkomaankauppaa säätelevistä asetuksista voidaan antaa 1200-luvun alkupuolella Lontoon kiltasalin *Munimenta Guildhallae Londoniensis*:iin kirjatut tanskalaisten ja norjalaisten kauppiaiden oikeudet kaupungissa.¹⁰⁶ Tanskalaisilla kauppiaille oli ympärivuotinen oikeus oleskella ja käydä kauppaa Lontoossa ja kaikkialla Englannin markkinoilla ja toreilla.¹⁰⁷ Norjalaisilla kauppiaille oli myös oikeus oleskella Lontoossa ympäri vuoden, mutta kaupungin porvarit eivät myöntäneet sinne saapuneille norjalaisille oikeutta matkustaa toreille ja markkinoille muualla Englannissa.¹⁰⁸ Lupakirjoja tarkasteltaessa tullaan huomaamaan valtakunnan tärkeimmän kaupungin poikenneen yleisestä kauppapoliittisesta linjasta, joka näyttäisi lupakirjojen perusteella paremminkin suosineen norjalaisia Englannissa.

2.2 Suuri sopimus, *Magna Carta*

Kruunun keskushallintoon kuninkaallisten maanhaltijoiden taholta kohdistunutta painetta ja aikakauden Englannin sisäpoliittisten olosuhteiden hallinnollisia ja oikeudellisia muutoksia on vaikea hahmottaa käsittelemättä *Magna Carta*a. *Magna Carta*n syntyhistoria ja varhaisvaiheet kytkeytyvät osin yllä esiteltyjen keskushallinnon toimijoiden keskinäisiin suhteisiin ja heidän merkitykseensä vajaanvaltaisen Henrik III:n hallinnollisessa kasvatuksessa. Tutkimuskysymysten kannalta merkittävää on tarkastella erityisesti dokumentin ulkomaankauppaa käsitellyttä osaa:

¹⁰³ Ballard 1913, s. xl-xlvi.

¹⁰⁴ Ballard 1913, s. liii-lxvi.

¹⁰⁵ Ballard 1913, s. l. Ballard esittää tulkinnassaan arvauksia siitä, että kyseessä olisi ollut kiertoilmaus ranta- tai merirosvouksen sallimiselle, antamatta kuitenkaan asiasta pitäviä todisteita. On tietenkin mahdollista, että rantaoikeus olisi voinut kannustaa paikallisia asukkaita ranta- tai merirosvoukseen, mutta tämä tuskin on ollut kruunun tarkoitus erivapautta myönnettäessä.

¹⁰⁶ DN XIX, nr. 112 (n. 1216–1237).

¹⁰⁷ Ran. ”*Ly Daneis ount Botsate; ceo est a savoir, sojour tut lan; mes il ounta la lei de la citee de Loundres, de aler par tut en Engleterre, a foire et a marche.*” DN XIX, nr. 112 (n. 1216-1237).

¹⁰⁸ Ran. ”*Ly Noreys ount Botsate; ceo est asavoir, sojour tut lan; mes ceo devez savoir, qe dehors la cite ne poent aler en nul lieu pur marche faire.*” DN XIX, nr. 112 (n. 1216-1237).

Kaikilla kauppiaille on turva vahingoittumattomina lähteä Englannista, ja saapua Englantiin, ja viipyä, ja liikkua Englannissa, niin maitse kuten vesitse, ostaakseen ja myydäkseen, ilman minkään pahan kärsimistä, muinaisten ja oikeudenmukaisten tapojen mukaan, paitsi sodan aikana, ja jos ovat siitä maasta jota vastaan sodimme; ja jos sellaisia tavataan maassamme sodan alkaessa, vangittakoon heidät ilman vahinkoa ruumiilleen tai omaisuudelleen, kunnes tiedetään meidän tai justiciariomme toimesta kuinka kauppiaita omasta maastamme käsitellään, jotka tavataan maassa jota vastaan sodimme; ja jos meidän ovat vahingoittumattomina siellä, ovat toiset vahingoittumattomina meidän maassamme.¹⁰⁹

Yllä oleva Magna Cartan § 41.¹¹⁰ vahvistettiin 15. kesäkuuta vuonna 1215, syvän poliittisen epävakan vallitessa Englannissa, jossa vaikutusvaltaiset paronit kapinoivat kuningas Juhanaa vastaan.¹¹¹ Magna Cartana tunnetun oikeudellisen asiakirjan katsotaan syntyneen aatelin tarpeesta turvata oikeutensa ja rajoittaa kuninkaan ja hänen ulkomaalaisten liittolaistensa valtaa Englannissa.¹¹² Kuninkaan epäonnistunut ulkopoliittikka ja sen seurauksena syntynyt verotaakka vaikuttivat hänen epäsuosiionsa papiston ja aatelin parissa.¹¹³ Tästä syystä lähes kaikki alkuperäisen Magna Cartan 61:sta artiklasta käsitelivät hallitsijan suhdetta vasalleihinsa sekä ehtoja, joita asetettiin esimerkiksi kruunun veronkanto-oikeudelle. Lukuun ottamatta esimerkiksi Lontoon erioikeuksia, alkuperäisen dokumentin kohdista vain kaksi (§ 41. ja § 42.) koski kauppiaiden liikkuvuutta ja kaupankäyntioikeutta. Näistä jälkimmäinen viittasi edeltävään. Painaessaan sinettinsä Magna Cartaan kuningas Juhana tuskin aikoi noudattaa paronien kanssa saavuttamaansa aselepoa, sillä hän vetosi pian paavi Innocentius III:een, joka vapautti hänet lupauksistaan.¹¹⁴ Paronitkaan eivät sopimuksesta huolimatta ryhtyneet purkamaan sotajoukkojaan tai luopuneet

¹⁰⁹ “*Omnes mercatores habeant salvum et securum exire de Anglia, et venire in Angliam, et morari, et ire per Angliam, tam per terram quam per aquam, ad emendum et vendendum, sine omnibus malis toltis, per antiquas et rectas consuetudines, preterquam in tempore gwerre, et si sint de terra contra nos gwerrina; et si tales inveniantur in terra nostra in principio gwerre, attachientur sine dampno corporum et rerum, donec sciatur a nobis vel capitali justiciario nostro quomodo mercatores terre nostre tractentur, qui tunc inveniantur in terra contra nos gwerrina; et si nostri salvi sint ibi, alii salvi sint in terra nostra.*” McKechnie 1958, s. 398–399. MC 1215, § 41. MC 1225, § 30.

¹¹⁰ Alkuperäisen Magna Cartan artikloissa ei käytetty numerointia eikä selkeää erottelua kappaleisiin tai artikloihin. Nykyään vakiintunut numerointikäytäntö on syntynyt vuonna 1759 sir Walter Blackstonen toimesta.

¹¹¹ Turner 2009, s. 140–141, 175–176, 180–181, sekä McKechnie, s. 31–36.

¹¹² McKechnie analysoi paronien turvattomuuden tunnetta kattavasti tutkimuksensa II. osassa. Hänen käyttämänsä sanavalinnat ovat kuitenkin usein niin jyrkkiä ja ehdottomia, että niihin tulee suhtautua varauksella. McKechnie 1958, s. 48–92. Turner käsittelee aihetta maltillisemmin, nostaen esiin paronien pelon ulkomaisten (ranskalaisten) tulokkaiden asemasta hovissa ja oman asemansa taloudellisesta ja oikeudellisesta epävarmuudesta kruunun edessä. Turner 2009, s. 145 ja 147–148. Vaikka argumentit ovat pohjimmiltaan samoja, vaikuttaa Turnerin käsittely objektiivisemmalla.

¹¹³ Hindley 2008, s. 80–91, McKechnie, s. 49. Tämä näkyy myös Magna Cartan artikloissa, joista osa sääteli tapaa, jolla kuningas pystyi nostamaan varoja ja joukkoja vasalleiltaan. Esimerkiksi MC 1215, § 12, § 14, § 15, § 16 ja § 25.

¹¹⁴ Turner 2009, s. 178–180. Magna Cartan § 62, ns. *forma securitatis*, uhkasi suoraan Pyhän istuimen auktoriteettia, sillä Juhana oli vuonna 1215 asettanut itsensä Pyhän istuimen vasalliksi ja valtakuntansa paavin alamaiseksi. Kyseinen artikla valtuutti 25 allekirjoittanutta paronia valvomaan kuninkaan toimia ja vastustamaan häntä mikäli hän toimisi Magna Cartan vastaisesti.

valtaamastaan Lontoon kaupungista.¹¹⁵ Tämä johti seuraavana vuonna Ensimmäisenä paronien sotana tunnettuun kampanjaan, jossa Juhana marssitti joukkonsa kapinoivia paroneja sekä heidän liittolaistaan, Skotlannin kuningas Aleksanteri II:ta, vastaan.¹¹⁶ Juhanan sotaonnen seurauksena paronit tarjosivat Englannin kruunua Ranskan kruununprinssi Ludvigille¹¹⁷, joka ryhtyi valmistelemaan maihinnousua Englantiin. Juhana kuitenkin kuoli yllättävään sairauteen¹¹⁸ ennen kuin Ludvig oli valmis kohtaamaan hänet taistelukentällä. Kuninkaan kuollessa 19. lokakuuta 1216, hänen poikansa Henrik oli yhdeksänvuotias. Alaikäisen Henrikin holhojaksi ja valtakunnan sijaishallitsijaksi nimitettiin Pembroken 1. jaarli William Marshal¹¹⁹, joka ryhtyi johtamaan sotatoimia prinssi Ludvigia ja paroneja vastaan.¹²⁰ Hän muodosti Winchesterin piispa Peter des Rochesin ja paavin legaatti Gualan¹²¹ kanssa kolmihenkirisen sijaishallituksen ytimen.¹²² Viedäkseen Henrikin vastustajilta heidän kapinansa oikeutuksen – ja kenties lujittaakseen omaa asemaansa kuninkaansa kautta – William liittolaisineen vahvisti Henrikin nimissä kaksi uutta versiota Magna Cartasta. Toisen vahvistaminen suoritettiin Henrik III:n vaatimattomissa kruunajaisissa 1216 ja toisen paronien kanssa solmitun rauhan jälkeen 1217.¹²³ Näissä versioissa artiklojen lukumäärä vähentyi ja vaihteli, mutta kauppiaiden oikeuksia käsittelevä § 41. säilyi ennallaan.

William Marshalin kuoltua 14. toukokuuta 1219, Kentin 1. jaarli Hubert de Burgh toimi sijaishallitsijana ja *justiciariuksena* nuoren kuninkaan aikuistumiseen saakka, vastapelaajanaan paronien muodostaman opposition puolelle asettunut des Roches. Lähestyessään täysi-ikäisyyttä vuonna 1225, Henrik III vahvisti vielä Magna Cartan

¹¹⁵ Turner 2009, s. 190.

¹¹⁶ Turner 2009, s. 194.

¹¹⁷ Ranskan kuninkaana Ludvig VIII (1223–1226).

¹¹⁸ Turner 2009, s. 194 ja Hindley 2008, s. 246–248.

¹¹⁹ William Marshal toimi sijaishallitsijana vuosina 1216–1219. Sijaishallitsijakautensa alkaessa hän oli jo hyvin iäkäs, mutta samalla kokenut ritari. Hän oli henkilökohtaisesti palvellut kaikkia Anjou-suvun kuninkaita ja hänen sukunsa oli palvellut korkeissa viroissa Henrik I:n ajasta lähtien, huolimatta verrattain vähäisestä maaomaisuudesta. Aikalaiset ja myöhempikin tutkimus ovat romantisoineet hänet ”ritarin perikuvana”. Carpenter 1990, s. 14–16 sekä Hindley 2008 s. 251 ja 253–255.

¹²⁰ Hindley 2008, s. 251–253.

¹²¹ Italialaissyntyinen Guala Bicchieri toimi paavin legaattina Englannissa (1216–1218). On mahdollista, että Guala saapui Englantiin tuomaan paavin vastauksen Juhanan pyyntöön mitätöidä vuoden 1215 Magna Carta. Vaikka Guala saapui keskelle sisällissotaa, hän ei ollut sotilaallisesti lahjakas. Hän oli kuitenkin ilmeisesti taitava valtiomies, järjestellen aktiivisesti Henrik III:n kruunajaisia, tuki William Marshalia kriitikkoja vastaan ja osallistui vuoden 1217 Magna Cartan vahvistamiseen William Marshalin kanssa. Tästä versiosta oli poistettu 61. artikla, ns. *forma securitatis*, joka valtuutti 25 allekirjoittajaparonia valvomaan kuningasta ja vastustamaan häntä aseellisesti, mikäli hän rikkoisi Magna Cartan asettamia velvollisuuksia. Carpenter 1990, s. 14, 20, 36, 73–74 ja 278 sekä Hindley 2008, s. 251.

¹²² Hindley, s. 250–251.

¹²³ Hindley, s. 251 sekä McKechnie, s. 139–145 ja 145–152.

henkilökohtaisesti.¹²⁴ Magna Cartan ja nuoren kuninkaan ympärillä pyörinyt kädenvääntö keskittyi kuitenkin muuhun, kuin kaupankäyntiin, joka mainittiin asiakirjassa vain yhdessä – joskin varsin täsmällisessä – sopimuskohdassa.

Tällä artiklalla Magna Cartan oli tarkoitus varmistaa ulkomaalaisille kauppiaille oikeus liikkua vapaasti Englannissa ja harjoittaa siellä liiketoimintaa ”muinaisten ja oikeudenmukaisten perinteiden mukaan”¹²⁵, paitsi sellaisessa tilanteessa, jossa heidän hallitsijansa oli sodassa Englannin kanssa. Sodan aikana vihollismaasta lähtöisin olleet kauppiat tuli vangita vahingoittamatta heitä tai heidän omaisuuttaan, sekä kohdella heitä ja omaisuuttaan, kuten englantilaisia kauppiaita vihollismaassa kohdeltiin.

Perinne panttivankien ottamisesta sodan aikana erottuu kyseisessä lain kohdassa peittelemättömänä. Ulkomaisten kauppalaivojen kiinnioton voidaan ajatella palvelleen muitakin tarkoituksia. Estämällä vihollisvaltakunnasta saapuneita kauppiaita lähtemästä Englannista varmistettiin, etteivät he voineet viedä mukanaan arvokkaita resursseja, kuten elintarvikkeita, kangasta tai laivaansa, saati kuljettaa arkaluontoisia tietoja vihollisen käyttöön.

Kuten kaupunkien itsehallintoa tarkasteltaessa havaittiin, englantilaisessa oikeus- ja asiakirjakielessä ”muinaiset ja oikeudenmukaiset perinteet” oli paljon käytetty fraasi. Tähän teemaan tullaan palaamaan vielä Magna Cartan jälkeenkkin, käsiteltäessä englantilaista tapaoikeutta. Yhtäältä sillä haettiin legitimizeettii ihannoidusta menneisyydestä ja toisaalta kuulutettiin tapojen muuttumattomuutta. Kristillistä antiikkia ihannoineen keskiajan oikeuskäsityksessä tällaista vakautta pidettiin arvossa. Henrik II:n¹²⁶ ajoilta saakka institutionalisoitunut *common law* -tapaoikeusjärjestelmä on tästä esimerkki, johon palataan luvussa jäljempänä.¹²⁷ Aikakauden oikeusoppineilta ja kirjureilta termi saattoi myös säästää vaivaa ja kallista pergamenttia, kun samoja asioita ei tarvinnut kirjata ylös yhä uudelleen. Mainitut perinteet saattoivat olla niin ilmeisiä tai helposti tarkistettavia, ettei niiden avaamiseen jokaisessa asiakirjassa ollut erityistä tarvetta. On myös mahdollista, että fraasin tarkoitus oli yksinkertaisesti oikeuttaa mikä tahansa lakitekstin laatijan tarpeelliseksi katsoma päätös ja luoda sen tukipilariksi kenties kuvitteellinenkin historiallinen konteksti.

Magna Cartan kontekstissa termillä haluttiin luultavasti vakuuttaa kruunun vallan tarkemman kontrolloinnin lisäksi palattavan ”vanhoihin hyviin aikoihin”. Sanamuodon valinnan tarkoituksena oli mitä ilmeisimmin osoittaa, että kuningas Juhanan aiemmin

¹²⁴ Hindley, s. 259, 262–268 sekä McKechnie, s. 152–159.

¹²⁵ Lat. “...*per antiquas et rectas consuetudines*...”

¹²⁶ Englannin kuningas vuosina 1154–1189.

¹²⁷ Pihlajamäki et al. 2007, s. 50-52.

tekemät vääryydet oikaistaisiin.

Sekä paronit että Henrik III sijaishallitsijoineen vaikuttavat pitäneen § 41. toisaalta tarpeellisenä mutta myös riittävänä, sillä huolimatta myöhemmistä muutoksista tämä kohta säilyi vuoden 1225 versioon saakka koskemattomana. Sitä ei sen paremmin poistettu – kuten kävi esimerkiksi § 42. – tai muutettu. Ainoastaan sen sijainti Magna Cartassa liikkui, mikä tämäkin johtui aivan muualla asiakirjassa tehdyistä muutoksista. Magna Cartan on kritisoitu tarjonnan ulkomaalaisille kauppiaille kohtuuttoman vapauden Englannissa.¹²⁸ Sanamuodossaan Magna Carta kuitenkin säilytti vallinneet olosuhteet ja perinteet, pyrkien puuttumaan lähinnä kuningas Juhanan aikaisiin, mielivaltaisiksi koettuihin vero- ja tullimaksuihin.¹²⁹ Se ei myöskään avannut Englantia vastaavalle ulkomaalaisten kauppiaiden ryntäykselle, kuten Henrik III:n vuonna 1266 Lyypekille ja Hampurille antamat kaupankäyntioikeudet.

Kuten myöhemmin huomataan, sekä Henrik III:n holhoojat että kuningas itse, myönsivät erillisiä lupakirjoja ulkomaisille kauppiaille ja heidän laivoilleen Magna Cartan kaupparenkululle tarjoamasta suojasta huolimatta. Tästä voidaan vetää useita johtopäätöksiä, joista keskeisin lienee Magna Cartaan kirjatun artiklan riittämättömyys huolehtia kauppiaiden turvallisuudesta Englannin vesillä ja satamissa yksinään. Tähän aiheeseen palataan jälleen seuraavassa pääluvussa. Lupakirjojen antaman suojan tarve kertoo myös kaukokaupan ja merenkulun yleisestä turvattomuudesta. Lupakirjojen tarve valottaa siis paitsi rikollisten, myös kruunun virkamiesten pohjoismaisia kauppiaita ja purjehtijoita kohtaan mahdollisesti harjoittamaa mielivaltaa. Tähänkin kysymykseen palaamme varsinaisten kiinniottojen ja takavarikkojen käsittelyn yhteydessä.

Magna Cartan § 41. on luontevaa olettaa toimineen yhtenä Henrik III:n ja hänen sijaishallitsijoidensa myöntämien lupakirjojen legitimitetin tukipilarina. Mikään käytetyissä lähteissä tai tutkimuskirjallisuudessa ei kuitenkaan anna voimakkaita viitteitä sijaishallitsijoiden erityisestä mielenkiinnosta merikauppaa – tai kaupankäyntiä ylipäätään – kohtaan. Katson, ettei Magna Carta Henrik III:n aikana onnistunut ainakaan täysin täyttämään sitä tarkoitusta, jota varten Juhanaa vastaan kapinoineet paronit olivat sen alun perin laatineet. Tutkimuskirjallisuuden ja asiakirjatodisteiden valossa Magna Cartan voi katsoa muuttuneen nopeasti kruunun valtaa rajoittamaan tarkoitettu asiakirjasta keskushallinnon työkaluksi. Tässä muutoksessa huomattava merkitys lankesi Henrik III:n sijaishallitsijoille. Keskeisimpiä tekijöitä prosessissa olivat vuoden 1215 Magna Cartan § 61. poistaminen ja asiakirjan sen seurauksena saama

¹²⁸ McKechnie, s. 400–404.

¹²⁹ McKechnie, s. 399–400 ja 402–403.

paavillinen hyväksyntä. Tutkimuskysymysten kannalta relevantti liittymäkohta löytyy § 41. kyseenalaisesta tehokkuudesta ulkomaankaupan vapauttajana ja turvaajana pohjoismaisten kauppiaiden näkökulmasta. Kruunun piittaamattomuus tekemistään sitoumuksista vasallejaan kohtaan ja Magna Cartan kaappaaminen keskushallinnon käyttöön vaikuttivat myöhemmin Toisen paronien sodan¹³⁰ syttymiseen.¹³¹

2.3 Kruunujen väliset sopimukset

Kuningas ja hänen sijaishallitsijansa näyttäytyvät erityisesti kruunujen välisiä keskinäisiä sopimuksia tarkasteltaessa. Alaluvussa 2.4 esiteltävien yleislupien voidaan katsoa olleen suoraa seurausta kaupankäyntisopimuksista Englannin ja Norjan, Tanskan tai muiden Itämeren alueen hallitsijoiden välillä. Toisaalta niiden voidaan myös ajatella täsmentäneen Magna Cartan asettamia valtakunnallisia reunaehtoja vapaalle kauppapurjehdukselle ja vihamielisten valtakuntien alaisuudessa purjehtivien laivojen kiinnitoille.

Esimerkkinä hallitsijoiden välisistä keskinäisistä sopimuksista haluan nostaa esiin Norjan kuningas Haakon Haakoninpojan talvella 1223-1224 laatiman kirjeen Henrik III:lle.¹³² Kirjeessään Haakon pyysi Henrikiä jatkamaan rauhanomaisia suhteita Norjan ja Englannin välillä ja lähettämään kauppiaita Norjaan. Hän vetosi Henrikin isän Juhanan aikana Norjan ja Englannin välillä vallinneeseen yhteisymmärrykseen ja lupasi lähettää Henrikin hoviin kirjurinsa ja Bergenin arkkidiakonin Andreaan mukana lahjaksi kuusi tunturihaukkaa. Hän lupasi Henrikille vielä lisääkin metsästyslintuja miestensä palattua Islannista. Englannista saapuvien kauppamiesten lisäksi hän pyysi suojaa norjalaisille kauppiaille, jotka saapuisivat Englantiin. Andreas saapui Englantiin helmikuussa 1224 ja Henrik määräsi kassanhoitajansa Eustacius Fauconbergilaisen sekä kamreerinsa F[ilipin] ja W[illiamin] myöntämään hänelle kruunun kassasta 3 markkaa

¹³⁰ Toisena paronien sotana tunnettu sisällissota käytiin Englannissa kuninkaan kannattajien ja hänen vastustajiensa välillä 1264–1267.

¹³¹ McKechnie 1958, s. 143, 149 ja 158. Hindley 2008, s. 251-252, 258 ja 266.

¹³² DN XIX, nr. 153. Kirjeen tekstissä ei ole täsmällistä päiväystä, mutta DN:n koostaja on ajoittanut sen talvella 1223-1224. Henrik III oli vasta lähestymässä täysi-ikäisyyttä, mutta hänen annettiin sitä ennen tutustua hallinnollisiin velvollisuuksiinsa. Perustan päättelyni sille, että valtaosa vuoden 1224 lupakirjoista ja kaikki saman vuoden kiinniottoja koskevat kirjeet olivat Henrik III:n allekirjoittamat. Saattaa tietenkin olla, että kirje oli todellisuudessa tarkoitettu hänen sijaishallitsijalleen Hubert de Burghille, joka oli aiemmin myöntämiensä lupakirjojen perusteella osoittautunut halukkaaksi kaupankäyntiin norjalaisten kanssa.

tehtävistään aiheutuvien kustannusten kattamiseksi.¹³³ Samana päivänä kirjatussa kirjeessä määrättiin edelleen kuninkaan toimesta Lontoon seriffit järjestämään samaiselle Andreaalle vaatteita, mm. kaavun, tunikan ja päällysviitan.¹³⁴ Saatuaan tehtävänsä onnistuneesti päätökseen arkkidiakoni Andreas palasi Norjaan Norfolkista saman vuoden syyskuun ja lokakuun vaihteessa. Kotiin palaavan lähettilään mukaan Henrik antoi 60 summaa hyviä jyviä ja 60 summaa maltaita lahjaksi ja ystäväydenosoitukseksi kuningas Haakonille.¹³⁵ Diplomaattisuhteet eivät suinkaan päättyneet tähän ja jo seuraavan vuoden elokuun lopussa Englantiin saapui jälleen kuningas Haakonin edustaja Eskil, hänkin bergeniläinen arkkidiakoni.¹³⁶ Kirjeiden perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että Haakonin lähettiläistä pidettiin hyvää huolta. Tämä viittaa Juhanan, William Marshallin ja Hubert de Burghin aloittaman yhteistyön hedelmällisyyteen ja sen jatkuvuuden arvostukseen Pohjanmeren molemmin puolin. Vuodelta 1224 on säilynyt muita vuosia enemmän sekä lupakirjoja, että kiinniottoja koskevaa kirjeenvaihtoa ja kyseisenä vuonna näitä dokumentteja alettiin vahvistaa Henrik III:n omalla nimellä.¹³⁷

Tätä ennen kruunujen välisiä sopimuksia oli Englannin päässä hoidettu sijaishallitsijan toimesta. Esimerkiksi vuonna 1217 William Marshall oli lähettänyt kiitoskirjeet kuningas Haakonille ja jaarli Skule Bårdssonille¹³⁸ heidän aiempaa kirjeenvaihtoaan koskien.¹³⁹ Haakon oli kirjoittanut Englannin kuninkaalle Lysen luostarin apotin välityksellä, toivoen rauhaa ja liittoa, sekä kauppamiesten vapaata liikkumista valtakuntien välillä. Tälläkin kertaa kirkonmies oli toiminut kuninkaan lähettiläänä. Mielenkiintoiseksi tilanteen teki se, että William Marshall kirjoitti vastauksensa kummallekin mahtimiehelle, mikä ilmenee sijaishallitsijan Haakonille lähettämästä versiosta. Tästä voidaan päätellä, jaarli Marshallin halunneen yhtäältä pitää hyvät suhteet kumpaankin mahtimieheen Norjan yhä epävakaassa poliittisessä tilanteessa ja toisaalta pyrkiin pelaamaan ylhäisten kirjeenvaihtokumppaniensa kanssa avoimin

¹³³ DN XIX, nr. 155 (7.2.1224). Filipistä ja Williamista on annettu kirjeessä vain nimen alkukirjaimet ja olen itse avannut nimet lyhennyksestä.

¹³⁴ DN XIX, nr. 156 (7.2.1224).

¹³⁵ DN XIX, nr. 165 (28.9.1224).

¹³⁶ DN XIX, nr. 175 (31.8.1225).

¹³⁷ Liite 2 ja 3.

¹³⁸ Jaarli Skule Bårdsson oli norjalainen mahtimies, jolla oli vahvat sukusiteet Norjan kruununtavoittelijoihin. Hän oli sekä kuningas Haakonin appi että kuningas Inge Bårdssonin (1204–1217) velipuoli. Hänen kunnianhimonsa ja yhteytensä kuninkaalliseen verilinjaan teki hänestä Haakonille vaarallisen poliittisen vastustajan. Rauhoittaakseen tilannetta Haakon teki Skulesta vuonna 1237 Norjan herttuan, mutta hän jatkoi kapinointiaan, kunnes Haakonin tukijat nujersivat hänet vuonna 1240 päättäen Norjan pitkään jatkuneen sisällissotien kauden. Bagge 2010, s. 46, 59 ja 282–289.

¹³⁹ DN XIX, nr. 114 (10.10.1217).

kortein, mikä vaikuttaisi sopivan tutkimuskirjallisuuden hänen persoonastaan maalaamaan kuvaan.

Pohjoismaalaiset hallitsijat eivät kuitenkaan lähettäneet edustajiaan hoitamaan poliittisia ja kaupallisia suhteita Englannin hoviin yksipuolisesti. Myöhempanä esimerkkinä Henrik III lähetti itse 1200-luvun puolivälissä Ruotsin Birger Jaarlin¹⁴⁰ luokse seurueen benediktiinimunkkeja tehtävänänsä hoitaa ystävyys- ja kauppasuhteita valtakuntien välillä.¹⁴¹

Kuningaskuntien välisten kauppasopimusten lisäksi Henrik III solmi hengeltään ja funktioltaan vastaavia suhteita myös kaupunkien, kuten Visbyn, kanssa. Vuonna 1237 gotlantilaisille kauppiaille ja heidän jälkeläisilleen myöntämässään kauppavapauksissa Henrik III antoi heille vapauden tulla myymään ja ostamaan kauppatavaraa Englannissa yksipuolisen tulli- ja verovapaasti.¹⁴² Kyseessä oli huomattavasti tavanomaisia kauppalupakirjoja merkittävämpi dokumentti, sillä sen todisti lukuisa määrä valtakunnan maallisia ja hengellisiä mahtimiehiä, heidän joukossaan Simon de Montfort, josta myöhemmin kehittyi Henrik III:lle hankala poliittinen ja sotilaallinen vastustaja.¹⁴³ Näin tärkeiden ja kauaskantoisten taloudellisten etuisuuksien vahvistamiseen ei kuninkaan yksipuolinen suostumus riittänyt, vaan se edellytti valtakunnan muidenkin mahtimiesten tuen – sitoihan se myös heidän jälkeläisiään. Dokumentti oli myös yksipuolisuudessaan poikkeuksellinen, sillä tyypillisesti vastaaviin sopimuksiin sisältyi edellytys englantilaisten kauppiaiden vastavuoroisesta kohtelusta toisen osapuolen taholta.

Todistusaineiston valossa voidaan päätellä hallitsijoiden Pohjanmeren kummankin puolen pitäneen yhteyttä toisiinsa ja vaalineen keskinäisiä kauppasuhteitaan. He pyrkivät laatimaan toistensa kanssa sitovia sopimuksia ja turvaamaan kauppamiestensä toiminnan molemminpuolisesti. Vaikka sopimukset eivät olisi olleetkaan järin yksityiskohtaisia, niillä pyrittiin aikaansaamaan jatkuvuutta sisäpoliittisesti epävakaisissa ja muutoksille alttiissa tilanteissa. Kumpikin sopimusosapuoli edellytti toisen noudattavan antamiaan lupauksia ja luotti kauppalaivojensa turvalliseen liikennöintiin. Näin esimerkiksi kuningas Haakonin alamaiset odottivat voivansa vapaasti liikkua Englannin vesillä ja saapua ongelmitta Henrik III:n vasallien hallitsemiin satamiin. Luvussa 3 osoitetaan, ettei totuus kuitenkaan aina ollut näin yksinkertainen.

¹⁴⁰ Ruotsin jaarli ja sijaishallitsija vuosina 1248–1266.

¹⁴¹ DS I, nr. 427 (22.7.1255).

¹⁴² DS I, nr. 296 (20.3.1237).

¹⁴³ McKechnie 1958, s. 161-162.

2.4 Lupakirjat eli *charterit*

Sekä holhoojahallinnon että Henrik III:n pohjoismaisille kauppiaille vuosina 1221 – 1266 myöntämät lupa-asiakirjat voidaan jakaa karkeasti viiteen luokkaan¹⁴⁴. Luonteensa takia osa luokista kuitenkin limittyy vahvasti keskenään. Selkein jaottelu on yleislupien ja poikkeuslupien välillä, mutta joukossa on paljon lupia, jotka eivät satu suoraan kumpaankaan kategoriaan tai joissa on eriteltyjä lisäehtoja. Tällaisissa asiakirjoissa luvat koskevat erikseen nimettyjä henkilöitä, tietyn tyyppistä lastia tai tiettyä aikaraamia. Lupa-asiakirjat jakautuvat käyttämäni mallin mukaan alla esiteltyihin luokkiin.

Yleisluvat	6
Poikkeusluvat	8
Aikarajalliset luvat	11
Luvat nimetyille henkilöille	19
Luvat määrätuille lasteille	13

TAULUKKO 1. Lupa-asiakirjojen sisällöllinen luokittelu.

Asiakirjoista avautuu myös arvokasta tietoa siitä, millaista lastia Pohjanmeren yli laivattiin ja ketkä kauppaa kävivät. Kirjeissä mainitaan nimeltä lukuisia henkilöitä, mikä saattaa mahdollistaa tarkemman mikrohistoriallisen analyysin.

Lupakirjat myöntäneet tahot saattaavat vaikuttaa epäolennaisilta tutkimuskysymykseen vastaamisen näkökulmasta. Niitä on kuitenkin pohdittava sekä lähdekriittisen että proseduraalisen kontekstin muodostamiseksi ja kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Asiakirjoista ainoastaan neljä annettiin sijaishallitsijan – Hubert de Burghin – nimissä. Lopuissa 24:ssa vahvistajaksi ja hyväksyjäksi ilmoitettiin tavalla tai toisella hallitsija itse.¹⁴⁵ Lupa-asiakirjat vahvistettaessa läsnä oli myös usein yksi tai useampi todistaja.

¹⁴⁴ Olen pyrkinyt ryhmittelemään lupa-asiakirjat mielekkäisiin luokkiin niiden sisällön mukaan. Lista käyttämästäni kirjemateriaalista luokitteluineen löytyy liitteestä 2. Chartereita tarkasteltaessa olen kontekstin paremmaksi hahmottamiseksi huomionut aikavälin 1217–1266, vaikka varsinaisia kiinniottoja tarkastellaan aikavälillä 1220–1254.

¹⁴⁵ Kuninkaallisen vahvistuksen sanamuotona on käytetty joko ”*teste me ipso*” – ”todistaen, minä itse”, tai esim. ”*teste rege apud Bedefordam*” – ”todistaen, kuningas Bedfordin talossa” tai ”...kuningas lähellä Bedfordia”, käytännössä: ”todistaen, kuningas Bedfordissa”.

Tyypillisiä todistajia olivat *justiciarius*¹⁴⁶, *piispat*¹⁴⁷ ja muut kirkonmiehet¹⁴⁸ sekä kuninkaan oma neuvosto¹⁴⁹. Näin ei kuitenkaan aina ollut – tai ainakaan kaikkien asiakirjojen yhteydessä käytännöstä ei ole säilynyt todisteita.¹⁵⁰ Säilyneestä asiakirja-aineistosta ilmenee, että vuodesta 1226 alkaen *justiciarius* ja kuninkaan neuvosto häviävät todistajien joukosta pohjoismaisille kauppiaille osoitettujen lupakirjojen osalta. Toisaalta todistajat katoavat aineistosta muutenkin, gotlantilaisille kauppiaille annettua lupakirjaa lukuun ottamatta. Vaikka asialla oli kenties vähän tekemistä pohjoismaisten kauppiaiden käytännön toimintaedellytyksiä ajatellen, on huomio hallinnollisesti kiinnostava, sillä Henrikistä tuli täysivaltainen vasta vuotta myöhemmin. Samalla asiakirja-aineiston alkupäässä, vuosina 1221–1225, yhtä moni kuninkaan omalla nimellään antama pohjoismainen kauppalupa on todistettu (7 kpl.) kuin todistamaton (7 kpl.).

On vaikea todeta varmuudella, mistä tämä kertoo vai kertooko mistään. On kuitenkin mahdollista esittää oletettavia olemassa olevan aineiston perusteella. Yksinkertaisin selitys on se, että dokumentit ovat joko säilyneet vajaina¹⁵¹ tai että kuninkaan päätöksiä valvottiin tavoilla, joista ei ole säilynyt fyysisiä todisteita. Toisaalta havainnot saattavat viitata myös siihen, että Henrik III:lla oli aiemmin oletettua laajempi hallinnollinen vapaus jo nuoremmalla iällä. Tällaisen tulkinnan kanssa on kuitenkin oltava hyvin varovainen ja se tarvitsisi epäilemättä paljon laajempaa aineistollista tukea ollakseen pitävä. On myös mahdollista, että joku muu – esimerkiksi *justiciarius* – antoi käskyjä kuninkaan nimellä. Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että käsiteltyjen dokumenttien valossa de Burgh antoi varsin avoimesti käskyjä omalla nimellään aivan samanlaisissa yhteyksissä kuninkaan puolesta. On varteenotettava vaihtoehto, että nuorta kuningasta kasvatettiin toimimaan itsenäisenä hallitsijana ja hallitsijalle on osoitettu annetun päätäntävalta osassa valtakunnan asioita jo ennen täysivaltaiseksi tuloaan.¹⁵² Tällöin asiakirjat saatettiin kuitenkin laatia sijaishallitsijan tai kuninkaan huoltajan valvonnassa, vaikkei heitä merkittykään niihin todistajiksi. Tämä tulkinta voisi olla sopusoinnussa sen kanssa, ettei myöskään de Burghin myöntämissä

¹⁴⁶ Esimerkiksi DN XIX, nr. 159, DN XIX, nr. 166 ja DN XIX, nr. 169.

¹⁴⁷ Esimerkiksi DN XIX, nr. 160, DN XIX, nr. 161 ja DN XIX, nr. 173.

¹⁴⁸ Esimerkiksi DS 1, nr. 296.

¹⁴⁹ Esimerkiksi DN XIX, nr. 170.

¹⁵⁰ Esimerkiksi Hubert de Burghin Absalon de Daciale 8. heinäkuuta 1221 Westminsterissä antamassa aikarajallisessa kauppalupakirjassa ei todistajia oltu mainittu. DD V, nr. 195 (8.5.1221). Sama päti moniin kuninkaan omissa nimissä annettuihin kauppalupiin, varsinkin vuoden 1225 jälkeen. Vuodesta 1226 alkaen käyttämässäni aineistossa ainoastaan asiakirjassa DS 1, nr. 296 on ilmoitettu lista todistajista.

¹⁵¹ Vahvistajien sinetit ovat voineet kadota tai jäädä huomioimatta.

¹⁵² Hindley 2008, s. 262-263.

lupakirjoissa listattu todistajia.¹⁵³

Yleisluvut

Yleisluvut, joita aineistosta oli kuusi kappaletta, antoivat pohjoismaisille kauppiaille valtakuntaakohtaisen luvan saapua käymään kauppaa Englannissa.¹⁵⁴ Luvat eivät koskeneet ketään tiettyä henkilöä tai lastia, eivätkä ne esimerkiksi liittyneet poikkeusoloihin, kuten sotaan Ranskaa vastaan. Sen sijaan näillä luvilla saattoi olla ajallinen raami.

Esimerkiksi Hubert de Burghin norjalaisille kauppiaille vuonna 1223 myöntämä lupa käydä kauppaa Englannissa oli asetettu päättymään vasta kuninkaan aikuistuesssa.¹⁵⁵ Yleislupia myönnettiin myös omien vihollisten vastustajille, vaikka varsinaisia kauppasulkuja ei olisi ollut voimassa. Esimerkiksi Lynnin voudeille 29. joulukuuta 1224 osoittamassaan kirjeessä Henrik III kehotti sallimaan norjalaisten, tanskalaisten, flanderilaisten ja muiden Ranskan kuninkaan vastustajien kaupankäynnin Englannissa.¹⁵⁶ Kirjeestä ei ilmennyt aikarajoja, joten voitaneen turvallisesti olettaa luvan tarkoitetun olleen voimassa kunnes poliittiset suhteet Englannin, Ranskan ja kolmansien osapuolten välillä muuttuisivat tai muuta käskettäisiin.

Vaikka aikarajallisia lupia myöhemmin tarkastellaan erikseen, suurta osaa näistä voidaan pitää myös yleislupina, sillä ne annettiin useissa tapauksissa yksittäisten henkilöiden sijasta tietyn hallitsijan, esimerkiksi Norjan tai Tanskan kuninkaan, alamaisille.

Mukana oli kuitenkin myös paikallisesti erotettuja lupia, kuten kuninkaan vuoden 1237 maaliskuussa gotlantilaisille kauppiaille myöntämä yleislupa.¹⁵⁷ Kyseinen lupa-asiakirja osoitettiin tiedoksi sekä maallisille että hengellisille hallitsijoille, jotka eriteltiin yksityiskohtaisesti. Mukaan mahtuivat arkkipiispat, piispat, luostarien priorit, kreivit, paronit, tuomarit, metsänvartijat, seriffit, rovasit, papit, voudit ja uskolliset miehet.¹⁵⁸ Kyseisessä lupa-asiakirjassa gotlantilaisille kauppiaille annettiin Magna Cartan 41. artiklaa vastaavat oikeudet käydä kauppaa Englannissa ilman muita ehtoja tai ajallisia rajoja.

¹⁵³ Henrik III:n elämäkerrassa David Carpenter kiinnittää huomiota de Burghin otteeseen nuoresta kuninkaasta ja tämän herättämään tyytymättömyyteen muualla hovissa, Henrik III:n päätettyä oppiaikansa des Rochesin ohjauksessa. Carpenter 1995, s. 46-47.

¹⁵⁴ Esimerkiksi DD VI, nr. 21 (26.7.1224), DN XIX, nr. 163 (23.8.1224) ja DD VI, nr. 28 (29.12.1224).

¹⁵⁵ DN XIX, nr. 147 (29.8.1223).

¹⁵⁶ DD VI, nr. 28 (29.12.1224).

¹⁵⁷ DS 1, nr. 296 (20.3.1237).

¹⁵⁸ Lat. "...*Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus Prioribus, Comitibus, Baronibus, Justiaris, Forestariis, Vicecomitibus, Praepositis, Ministris, et omnibus Bailivis, et Fidelibus suis...*" DS 1, nr. 296 (20.3.1237).

Tällaiset laaja-alaiset, yleisluontoiset luvat muodostavat lukumäärällisesti pienimmän luokan käytetyssä aineistossa, mikä voi selittyä ainakin kahdella tavalla. Selityksistä ensimmäinen on lähdekriittinen: asiakirjojen vähäinen määrä ja satunnainen säilyminen. Toisen selityksen voi tarjota kruunun pyrkimys ylläpitää kykyään säännellä kaupankäyntiä lupakirjojen kautta ja säilyttää mahdollisimman tiukka ote pohjoismaisesta merikaupasta. Voidaan ajatella, että jokainen yleisluontoinen lupa-asiakirja heikensi kruunun mahdollisuutta kaupan sääntelyyn. Luontevan selityksen tarjoaa myös tämän tyyppisten lupien laaja-alaisuus, jonka tähden niitä ei tarvittukaan yhtä paljon kuin yksityiskohtaisemmin rajattuja lupa-asiakirjoja.

Poikkeusluvat

Poikkeusluvat, joita aineistossa oli kahdeksan kappaletta, antoivat nimetyille henkilöille tai tietyn valtakunnan kauppiaille luvan saapua meritse harjoittamaan liiketoimintaa Englantiin. Luonnollisesti nämä luvat poikkesivat yleisluvista siinä, että ne kaikki sisälsivät tarkentavia ehtoja ja liittyivät tilanteeseen, jossa kaupankäynti Englannissa oli rajoitettua. Poikkeuslupien yhteydessä saatettiin myös mainita erikseen valtakuntia, joiden alukset tulisi tavattaessa ottaa kiinni, kuten Magna Cartassakin määriteltiin.

Esimerkkinä tällaisista luvista voi mainita Henrik III:n 23. elokuuta 1224 Lontoosta Yarmouthin voudeille lähettämän kehotuksen sallia skotlantilaisten, norjalaisten, islantilaisten, friisinmaalaisten, kölniläisten ja tanskalaisten kauppa- ja kalastusalusten kulun, mutta ottaa kiinni ranskalaiset ja Poitiersista purjehtivat laivat.¹⁵⁹ Saman vuoden kesäkuussa kuningas oli myöntänyt Radulfus Romanus -nimiselle miehelle luvan purjehtia voutien estämättä Lynnistä viljalastissa Norjaan, myyntikiellosta huolimatta.¹⁶⁰ Vain päivää myöhemmin hän antoi vastaavan luvan peräti yhdelletoista norjalaiselle, joista osa oli ilmeisesti tavallisia kauppiaita, mutta joukossa olivat myös Hovedøenin apotti ja kaksi pappia, Omer ja Gaut. Joukossa oli myös munkki nimeltä Galfridus. Ei voida varmuudella sanoa kuinka monesta aluksesta oli kyse, mutta nimien ryhmittely viittaa kahdeksaan laivaan.¹⁶¹ Vielä saman kuun 28. päivänä alaikäinen kuningas myönsi Willelm Herewardin kahdelle laivalle, sekä Edmund de Walsinghamin ja Galfridus filius Petrin laivoille luvan purjehtia Lynnistä joko Norjaan tai Skotlantiin viljalastissa.¹⁶²

¹⁵⁹ DD VI, nr. 24 (23.8.1224). DN XIX, nr. 163. (23.8.1224).

¹⁶⁰ DN XIX, nr. 158 (22.6.1224).

¹⁶¹ DN XIX, nr. 159 (23.6.1224) Lat. "...naves Katilli, Erlingi, Halgo et Haugno, et Galfridi Monachi, Finn, Berno, et Levaldi et Abbatis Havotheie, et Omeri et Gauti Presbiteri..."

¹⁶² DN XIX, nr. 161 (28.6.1224)

Kaikki yllämainitut luvat myönnettiin saman kuukauden aikana kuninkaan pitäessä hoviaan Bedfordissa. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa vuosi, jolta poikkeuslupia on säilynyt ja lähteet antavat osviittaa käytännön tyypillisyydestä säilyneen materiaalin osalta.¹⁶³

Käytetyn aineiston valossa poikkeusluvat liittyivät tyypillisesti viljakauppakieltoihin, joita asetettiin sodan tai katovuosien seurauksena. Tällaisissa tilanteissa poikkeuslupien ensisijaisina tavoitteina oli luultavasti omien liittolaisten tukeminen ja vihollisen aseman heikentäminen. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös kalastusalusten liikkumisen salliminen, joka mielestäni viestii siitä, että aluksia otettiin kiinni myös merellä. Kalastusoikeudet olivat keskiajalla merkittäviä etuuksia, sillä kalastus muodosti huomattavan ravinnon ja tulon lähteen.¹⁶⁴ Toisin kuin vierasmaalaiset kauppiat, joilta voitiin periä erilaisia maksuja ja joilta saatiin joko hyödykkeitä tai maksu hyödykkeistä, vieraat alukset saattoivat harjoittaa kalastuselinkeinoa vastikkeetta. Englannin kruunu oli selvästi jo ainakin 1200-luvulla kiinnostunut kalastusoikeuksien suojaamisesta Pohjanmerellä, eikä ryöstökälystä varmasti katsottu hyvällä omaksi nautinta-alueeksi koetuilla vesillä.

Laivojen kiinniotto merellä viestii tulkintani mukaan myös aktiivisesta kaapparitoiminnasta, jonka kruunu ainakin joissain yhteyksissä hyväksyi – olihan kehotus jättää kauppa- ja kalastusalukset rauhaan osoitettu kruunun omille viranhaltijoille. Ainakin ulkomaisten kauppalaivojen osalta tämä näyttäisi olevan suorassa ristiriidassa Magna Cartan asettamien oikeudellisten raamien kanssa.

Aikarajalliset luvat

Aikakauden lupakirjoille vaikuttaisi olleen varsin tyypillistä määritellä ajallisia ehtoja. Kolmannes (11 kappaletta) aineiston asiakirjoista sisälsi aikarajan, johon mennessä lupa vanhenisi. Aikarajojen pituudet vaihtelivat ja olivat usein hyvinkin täsmällisiä – jopa päivälleen määriteltyjä.

Keskiajalle tyypillisen tavan mukaan aikarajat oli sidottu kirkollisiin juhlapyhiin. Esimerkiksi kuninkaan tanskalaiselle kauppias Absalonille 8. toukokuuta 1221 myöntämä lupakirja tarjosi suojan saman vuoden helluntaista¹⁶⁵ seuraavan vuoden pääsiäiseen¹⁶⁶ saakka.¹⁶⁷ Käytännössä tämä tarkoitti siis hieman vajaata vuotta. Myös

¹⁶³ DN XIX, nr. 166 (29.12.1224), DN XIX, nr. 170 (26.8.1225), DN XIX, nr. 173 (30.8.1225), DN XIX, nr. 176 (10.9.1225) ja DN XIX, nr. 177 (27.9.1226).

¹⁶⁴ Hutchinson 1994, s. 129-130 sekä Carus-Wilson 1964, s. 190-191.

¹⁶⁵ Helluntaita juhlietaan seitsemän viikkoa pääsiäisestä ja kymmenen päivää helatorstain jälkeen. Näin se sijoittuu joko toukokuuhun tai kesäkuun alkuun.

¹⁶⁶ Pääsiäinen osuu gregoriaanisessa kalenterissa aina maaliskuun 22. ja huhtikuun 25. päivän väliselle

Hubert de Burghin justiciariona 13. kesäkuuta 1223 Lüneburgilaiselle Gilbert de Sleswigille¹⁶⁸ myöntämän vuoden mittaisen lupa-asiakirjan päättymisen oli sidottu pääsiäiseen.¹⁶⁹ Kuninkaan Yarmouthin voudeille osoittamassa kirjeessä 26. kesäkuuta 1224, hän antoi tanskalaisille kauppiaille kahden vuoden mittaisen luvan kaupankäyntiin saman vuoden pyhän Pietarin muistopäivästä laskien¹⁷⁰.¹⁷¹ Henrik III:n vuoden 1226 elokuun 31. päivänä tanskalaisille kauppiaille yleisesti myöntämä kauppalupakirja oli voimassa yhden vuoden saman vuoden Mikkelinpäivästä¹⁷² eteenpäin.¹⁷³

Aikarajat saattoivat olla sidottuja myös pyhimyskalenterin ulkopuolisiin seikkoihin. Hubert de Burgh salli esimerkiksi 24. kesäkuuta 1222 Nidarosin arkkipiispan ja hänen seuraajiansa noutaa vuosittain Englannista yhden laivalastin viljaa ja muita elintarvikkeita kunnes kuningas tulisi täysivaltaiseksi.¹⁷⁴ Ottaessaan Norjan kuninkaan muutkin Englantiin saapuvat miehet ja kauppiat erityiseen suojelukseensa kuninkaan voudeille ja uskollisille miehille 29. elokuuta 1223 osoittamassaan kirjeessä, hän asetti jälleen luvan takarajaksi kuninkaan täysivaltaiseksi tulemisen.¹⁷⁵

Lähdemateriaalin pohjalta huomataan vuosina 1221–1226 tanskalaisille kauppiaille myönnettyjen lupien eronneen luonteeltaan norjalaisille annetuista. Siinä, missä alaikäisen kuninkaan justiciarius ja sijaishallitsija vain otti norjalaiset suojelukseensa kunnes kuningas aikuistuisi, tanskalaisille myönnettiin kauppalupia vuoden – kahden pätkissä. Mielenkiintoista on myös se, että osa tanskalaisille myönnettyistä luvista vaikuttaisi olleen Henrikin itsensä ennen vuotta 1227 vahvistamia. Tässä huomataan selkeä ristiriita aiemmin tarkastellun, ulkomaalaisten kauppiaiden oikeuksia Lontoossa säännelleen, lainsäädännön kanssa. Siinä missä Lontoon kaupungin ulkomaalaisille kauppiaille asettamat säännöt näyttäisivät antaneen tanskalaisille enemmän vapauksia, lupakirjoissa tilanne näyttäyty päinvastaisena. Luontevin selitys on se, että tanskalaiset muodostivat tiukemmin säänneltynä kauppiasryhmänä lontoalaisille ammattiveljilleen vähäisemmän kilpailuelementin. Norjalaisten kauppiaiden Lontoon kiltojen jäsenet

ajalle. Vuonna 1222 pääsiäistä juhlittiin 3. huhtikuuta.

¹⁶⁷ DD V, nr. 195 (8.5.1221).

¹⁶⁸ Ilmeisesti Gilbert oli kotoisin Sleswigistä ja tanskalainen, vaikka toimikin Lüneburgin kaupungista käsin ja ilmeisesti Lüneburgin herttuan asiamiehenä. DD V, nr. 215 (13.6.1223) ja DD VI, nr. 18 (11.6.1224).

¹⁶⁹ DD V, nr. 215 (13.6.1223)

¹⁷⁰ Pyhän Pietarin muistopäivää vietetään 29. kesäkuuta.

¹⁷¹ DD VI, nr. 21 (26.6.1224).

¹⁷² Lat. "...in unum annum a festo sancti Michaelis..." Mikkelinpäivää juhlitaan 29. syyskuuta.

¹⁷³ DD VI, nr. 61 (31.8.1226).

¹⁷⁴ DN XIX, nr. 138 (24.6.1222).

¹⁷⁵ DN XIX, nr. 147 (29.8.1223).

halusivat kyllä saapuvan kaupunkiinsa vuoden ympäri, mutta toisin kuin tanskalaisten myös myyvän tuotteen paikan päällä. Näin lontoolaiset kauppiat saattoivat itse myydä norjalaisten tuotteet eteenpäin Englannin toreilla ja markkinoilla omaan laskuunsa.

Aiemmin annetut aikaraamit eivät myöskään ilmeisesti aina pitäneet tai olleet riittäviä. Esimerkiksi kuninkaan norjalaisille kauppiaille vuoden 1225 elokuussa myöntämä kolmen vuoden lupakirja¹⁷⁶ oli ristiriidassa de Burghin vuonna 1223 myöntämän luvan kanssa. Aiemman luvan olisi pitänyt jatkua kuninkaan täysivaltaistumiseen saakka vuonna 1227. Syyt tähän saattavat olla jälleen moninaiset. Yhtenä selityksenä voi toimia se, että Henrik III ainoastaan vahvisti de Burghin aiemmin antaman luvan. Tämä saattoi liittyä kuninkaan lähestyvään täysivaltaistumiseen ja hänen valmistamiseensa velvollisuuksiensa itsenäiseen hoitamiseen sekä sen osoittamiseen, että alaikäisellä kuninkaalla todella oli valtaa osallistua päätöksentekoon. Asiaan saattoi myös liittyä jokin sellainen tekijä, joka oli katkaissut kauppasuhteet Englannin ja Norjan väliltä väliaikaisesti, vaikkei käytetty lähdeaineisto tai tutkimuskirjallisuus tällaista paljasta.

Luvat nimetyille henkilöille

Huolimatta Magna Cartan lupaamasta suojasta kauppiaille rauhan aikana, huomattava osa luvista (19 kappaletta) oli osoitettu nimetyille henkilöille. Näistä asiakirjoista vain osa osui yksin poikkeusoloissa myönnettyjen lupakirjojen kanssa, joten on tulkittavissa, tavanomaiseksi käytännöksi antaa tällaisia henkilö- tai aluskohtaisia lupia myös ”normaalioloissa”, joissa siihen ei Magna Cartassa myönnetyn suojan mukaan olisi pitänyt olla tarvetta.

Lupakirjakäytännön tyypillisyyys rauhankin aikana osoittaa toisaalta kauppiaiden tarpeen eritellylle suojalle ja toisaalta sen, että kruunun keskushallinto myös *halusi* eritellä suojaa nauttivat kauppiat. Muussa tapauksessa yleisluontoisemmat aikarajalliset luvat olisivat varmasti riittäneet. Perusteet sille, miksi kruunu halusi nostaa tiettyjä kauppiaita erityisesti esiin, voivat olla moninaiset. Kyse saattoi yksinkertaisesti olla kauppiaiden aiemmista huonoista kokemuksista ja halusta saada erikseen vahvistettua suojaa vastaisen varalle. Käytetyt lähteet eivät valitettavasti paljasta sitä, myönsikö kruunu luvat omasta aloitteestaan, sen hallitsijan pyynnöstä, jonka alamainen luvasta nauttinut kauppias tai kirkonmies oli vai luvan nauttijan omasta pyynnöstä. Lupa-asia kirjoista ei myöskään käy selkeästi ilmi, maksettiinko nimetyille henkilöille osoitetuista kauppaoikeuksista jokin tavanomaisista tulli- ja muista maksuista poikkeava korvaus

¹⁷⁶ DN XIX, nr. 174.

kruunulle.

Yksi syy lupien antamiseen nimetyille henkilöille saattoi olla myös kruunun halu kontrolloida kaupankäyntiä hyvinkin yksityiskohtaisesti. Mikäli kauppaluvista maksettiin normaalien maksujen lisäksi jonkinlaista erilliskorvausta, kyseessä olisi ollut kruunulle myös hyödyllinen tulonlähde. Koska Magna Carta 41. artikla oli ilmeisesti laadittu nimenomaan vapauttamaan kauppaa kruunun valvonnasta ja poistamaan kuningas Juhanan aikana kerättyjä ylimääräisiä maksuja, tämä puhuisi kyseisen lainkohdan kyvyttömyydestä todellisuudessa täyttää tehtävänsä.

Luvissa esiintyvät nimet ja henkilökuvaukset avaavat mielenkiintoisen näkökulman siihen, keille lupia myönnettiin, ketkä kauppaa kävivät ja keiden kaupankäyntiin kruunu osoitti kiinnostusta. Tarkastelemisani asiakirjoissa mainittiin nimeltä 33 kruunun suojasta nauttivaa miestä, joista 8 kuului hengelliseen säätyyn tai toimi sen asiamiehenä. Esimerkiksi 27. syyskuuta 1226 kuningas antoi Norjan arkkipiispan, Petri Nidrosiensisin, säädyltään määrittelemättömille miehille oikeuden noutaa viljaa Lynnin satamasta.¹⁷⁷ Toisaalta edellisen vuoden 10. syyskuuta kuninkaan antamassa luvassa eriteltiin sen vastaanottajan, Willelmum de Lusen, olleen hengellistä säätyä, sillä hänestä käytettiin nimitystä *frater*, veli.¹⁷⁸ Hengellisen säädyn jäsenet liikkuvat kuitenkin myös maallisten hallitsijoiden asioilla. Näin tapahtui esimerkiksi kaniikki Benediktin ja kirjuri Radulfin tapauksessa, heidän saapuessaan vuoden 1228 syksyllä ostamaan viljaa Grimsbystä Norjan kuninkaan lähettiläin.¹⁷⁹ Moni kauppias toimikin maallisten hallitsijoiden toimeksiannosta. Esimerkiksi kuninkaan 26. elokuuta 1225 Andreas Arninpojalle¹⁸⁰ myöntämästä luvasta käy ilmi, että Andreas oli liikkeellä Norjan herttuan asioilla.¹⁸¹

Norjasta saapui Englantiin kuitenkin myös muun maalaisia kauppiaita, jotka liikkuvat yhdessä norjalaisten kanssa. Henrik III:n 8. lokakuuta 1229 kaikille satamakylien seriffeille antamassa määräyksessä kuningas käski jättää rauhaan koggin, jolla matkusti Norjan kuninkaan ritareita ja saksilaisia kauppamiehiä.¹⁸² Kirjeestä ei kuitenkaan valitettavasti ilmene, olivatko ritarit aluksessa matkustajina vai kauppamiesten suojana. Asiakirja on sikäli mielenkiintoinen, että koko aineistosta ainoastaan siinä käy ilmi käytetty alustyyppi – sillä varauksella, että lupakirjan laatijalla on ollut asiasta

¹⁷⁷ DN XIX, nr. 177 (27.9.1226).

¹⁷⁸ DN XIX, nr. 176 (10.9.1225).

¹⁷⁹ DN XIX, nr. 191 (18.9.1228).

¹⁸⁰ Lat. "...Andream filium Arn..." DN XIX, nr. 170 (26.8.1225)

¹⁸¹ DN XIX, nr. 170 (26.8.1225).

¹⁸² DN XIX, nr. 194 (8.10.1229).

todenmukainen käsitys. Koggi on kuitenkin laivatyypinäkä uskottava, sillä se oli alkanut saada jalansijaa knarrin tapaan kölistä lähtien rakennettujen skandinaavisten kauppialusten rinnalla¹⁸³. Nämä vanhemmat alukset säilyttivät kuitenkin englannissa asemansa aina 1200-luvun lopulle saakka.¹⁸⁴ Kolmas aikakaudelle ominainen alustyyppi Pohjois-Euroopassa ja Englannissa oli holkki, joka keskiajan mittaan ohitti koggin lastivetoisuudessa¹⁸⁵.

Myös Englannin kautta kulki vierasmaalaisia kauppiaita Norjaan, kuten Bretagnen kreivin lähetit Alano ja Nicholao, jotka saivat 4. maaliskuuta 1253 Henrik III:ta luvan häiriöttä matkustaa Norjaan ja palata sieltä ostamiensa haukkojen kanssa.¹⁸⁶ On mahdollista, että he pysähtyivät matkallaan englantilaisessa satamassa tai sitten lupa oli tarkoitettu suojaamaan heitä merellä.

Luvat määrätuille lasteille

Asiakirjoista kolmanneksessa (9 kappaletta) määriteltiin rahti, jonka kuljettamiseen lupakirja oli myönnetty. Tyypillisintä lastia tällaisissa tapauksissa olivat vilja ja muut elintarvikkeet. Vastaanottajana oli useimmiten Norja, jossa elettiin pitkälti kalastuksella ja eränkäynnillä. Norjan ja Englannin kruunujen läheisestä suhteesta sekä kaupankäynnin strategisesta merkityksestä kertoo se, että vaikeina katovuosinakin ja viljan ollessa vientikiellossa kuolemanrangaistuksen uhalla, Lynnin satamasta vietiin Norjaan viljaa kruunun erityisluvalla.¹⁸⁷ Kauppaluvat vaikuttavat painottuvan vuoden jälkimmäiselle puoliskolle, loppukesään ja syksyyn. Kauppalupien ajoittumisesta on tulkittavissa pohjoismaisten kauppiaiden hankkineen viljaa muonavarastojen vahvikkeeksi pitkien talvikuukausien varalle.

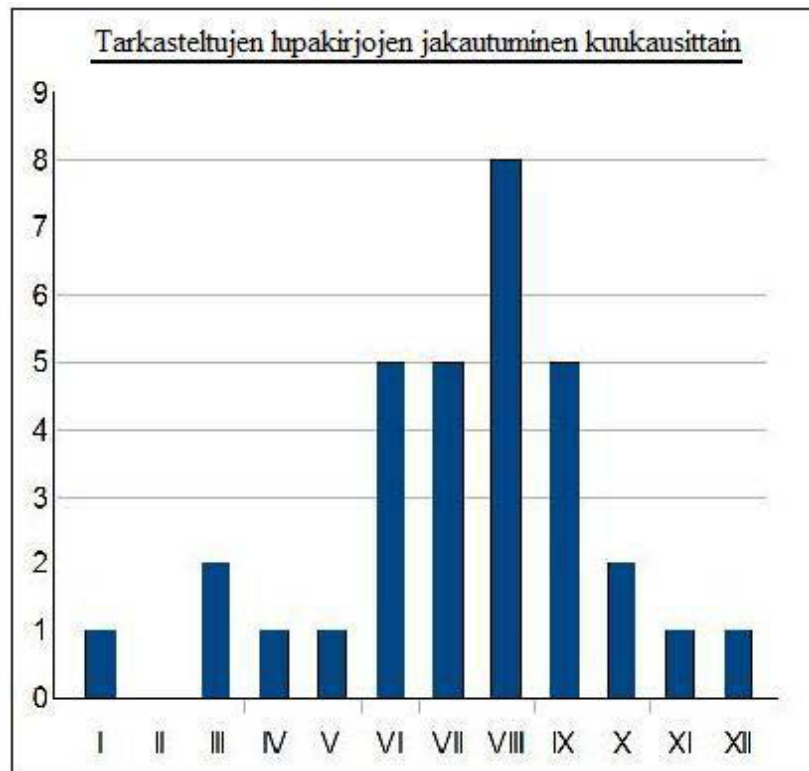
¹⁸³ Hutchinson 1994, s. 15-20.

¹⁸⁴ Hutchinson 1994, s. 5-10.

¹⁸⁵ Hutchinson 1994, s. 10-15.

¹⁸⁶ DN XIX, nr. 255 (4.3.1253).

¹⁸⁷ Carus-Wilson 1964, s. 185.

KUVIO 2. Lupakirjojen jakautuminen kuukausittain.

Lastin tyypin lisäksi myös sen koko määriteltiin useissa tapauksissa. Tyypillisiä tapoja määritellä lastin koko olivat mittayksiköt kuten selittämättömäksi jäänyt *summa, treia*¹⁸⁸ ja *quarteria*¹⁸⁹. Vaikka kyseiset mitat eivät kertoisi muuta, paljastavat ne sen, että lastikokoja määriteltiin varsin tarkasti silloin, kun lupa ei koskenut vain laivalastillista¹⁹⁰, kuten tapahtui myös useammassa tapauksessa. Kauppa-alusten lastivetoisuuksissa oli huomattavia eroja ja laivatyyppien kehitys mahdollisti yhä suurempien rahtien kuljettamisen. Varhaisempien, knarria muistuttaneiden, alusten lastitonnit vaihtelivat 24–120 tonniin¹⁹¹, koggien 35 – 160 tonniin¹⁹².

Vaikka vilja ja elintarvikkeet olivat lupa-asiakirjoissa tyypillisintä pohjoismaisten kauppiaiden rahtaamaa eriteltyä lastia, liikkui Pohjanmeren ylittävillä laivoilla paljon muutakin. Usein kauppa-alusten lasti määriteltiin lupakirjoissa varsin laveasti ”tavaroineen ja kauppatarpeineen”¹⁹³ tai ”tavaroineen, irtaimistoineen ja

¹⁸⁸ DN XIX, nr.170 ja DN XIX, nr. 177. Viljamitta 1/5 quarteria.

¹⁸⁹ DN XIX, nr. 173, DN XIX, nr. 176 ja DN XIX, nr. 191. On tulkittavissa, että tässä yhteydessä on tarkoitettu neljännestonnin tilavuutta, n. 250 litraa, joka vastasi noin 64 galloniaa. Joissain yhteyksissä on myös mahdollista, että kyseessä on ollut englantilaisen *hundredweight* -järjestelmän ”quarter”, joka painaa noin 12,7 kilogrammaa. Quarter esiintyy asiakirjassa DN XIX, nr. 191 muodossa ”*quarter*”.

¹⁹⁰ DN XIX, nr. 138, DN XIX, nr. 158, DN XIX, nr. 160 ja DN XIX, nr. 161.

¹⁹¹ Bill 2002, s. 94-96.

¹⁹² Ibid., s. 96-97.

¹⁹³ Lat. “...rebus et mercandis suis...”, esim. DD VI, nr. 61, DD VI, nr. 21, DN XIX, nr. 147 ja DS 1, s. 296.

kauppatarpeineen”¹⁹⁴ Mukaan mahtui kuitenkin myös matkustajia, kuten mahdollisesti edellä mainitut saksalaisten kauppiaiden mukana matkanneet norjalaiset ritarit ja Bretagnen kreivin asiamiehet. Kuningas antoi myös 1235 tammikuussa norjalaiselle Ivar Nasolle suojakirjan kotiinpaluuta varten ”miestensä, hevostensa, varusteidensa ja kaiken irtaimistonsa kanssa”¹⁹⁵. Norjasta ja Islannista haettiin myös haukkoja ja turkiksia, joita tuotiin arvokkaina ylellisyshyödykkeinä Englantiin ja muualle Eurooppaan. Pohjoismaista hankitut metsästyshaukat olivat niin arvossapidettyjä, että niitä käytettiin jopa valuuttana kauppatullien maksamisessa.¹⁹⁶ Olemassa oleva lähdeaineisto vaikuttaa tukevan tutkimuskirjallisuuden antamaa kuvaa siitä, että Englannista vietiin Pohjoismaihin pääasiassa viljaa, kun taas pohjoismaisten kauppiaiden lastit Englantiin jäävät usein tarkemmin määrittelemättömiksi. Tutkimuskirjallisuudessa merkittävänä näyttäytyneet tuoteryhmät, kuten villa, kankaat, lyijy ja suola eivät esiinny tarkastelluissa lupakirjoissa. Saatavilla olevan lähdeaineiston valossa tutkimuskirjallisuudessa korostuneiden tuotteiden vienti Pohjoismaihin vaikuttaisikin jäävän selvästi peruselintarvikkeita vähäisemmäksi tarkastelualueella ja -aikana.

Magna Cartan § 41. suhde myönnettyihin lupakirjoihin ja kruunujen välisiin sopimuksiin on ongelmallinen. Magna Cartan alkuperäinen tarkoitus oli rajoittaa hallitsijan suvereniteettia ja estää hänen taholtaan tapahtuvia väärinkäytöksiä. Ulkomaalaisten kauppiaiden oikeuksia Englannissa käsitelleen pykälän olisi periaatteessa pitänyt riittää turvaamaan heille vapaa kulku valtakunnassa niin maitse kuin vesitse rauhan aikana. Tästä huolimatta kuningas solmi toisten hallitsijoiden kanssa erillisiä kahdenvälisiä kauppasopimuksia, jotka näyttäisivät puhuvan ulkomaalaisten kauppiaiden keskenään eriarvoisesta asemasta rauhankin aikana. Samaa tulkintaa voi tukea myös erillisten lupakirjojen myöntäminen vierasmaalaisille kauppiaille. Toisen tulkinnan mukaan kumpikin voi olla myös tarkoitettu heikentämisen sijasta vahvistamaan § 41. painoarvoa. On myös tärkeä huomioida alun perin kuninkaanvaltaa heikentämään tarkoitettujen sopimuksen luisuminen ensin sijaishallituksen ja sitten Henrik III:n käyttämäksi poliittiseksi työkaluksi. Lopulta Magna Carta oli se dokumentti, jolla Henrik III pyrki oikeuttamaan suvereniteettinsa.

¹⁹⁴ Lat. “...rebus et catallis et mercandisis suis...” DN XIX, nr. 169.

¹⁹⁵ Lat. “...cum hominibus equis harnesio et omnibus catallis suis.” DN XIX, nr. 215.

¹⁹⁶ Carus-Wilson 1964, s. 192-193.

2.5 Tapaoikeus ja muu lainsäädäntö

Vaikka vanhemmalla lainsäädännöllä ei olisikaan suoraa yhteyttä Magna Cartan sisältöön, käsiteltiin ulkomaankauppa ja purjehdukseen liittyviä riskejä jo varsin varhain. Käsiteltävän aikakauden lainsäädännön- ja käytön ymmärtämiseksi on välttämätöntä ymmärtää jotakin niistä perustuksista, joille se rakentui. Aina anglosaksisilta ajoilta saakka on säilynyt kirjallisia dokumentteja pohjoismaisten ja englantilaisten hallitsijoiden kauppayhteistyöstä.

Esimerkiksi jo kuningas Aethelredin ja Norjan kuningas Olavi I:n¹⁹⁷ välisessä sopimuksessa kauppalaivoista taattiin ”pohjanmiesten”¹⁹⁸ kauppalaivoille rauha Englannin alueella ja kiellettiin ryöstämästä niitä, mikäli ne ajautuisivat rantaan. Niin ikään määriteltiin rangaistuksia lastin ryöstöstä ja miestaposta puolin ja toisin.¹⁹⁹ Lontooseen saapuvia saksalaisia²⁰⁰ kauppamiehiä Aethelred kehotti myös kohtelemaan hyvin ja määräsi heihin kohdistettavasta tullista, joka tuli maksaa vuosittain joulun mennessä. Tullimaksuna toimi kaksi harmaata kangasta ja yksi ruskea, 10 paunaa²⁰¹ pippuria, viisi paria miesten hansikkaita sekä kaksi suurta sammiota etikkaa.²⁰² Näissä säädöksissä on kuitenkin kyse samanlaisista kruunujen välisistä sopimuksista, kuin William Marshallin ja Henrik III:n Haakon Haakoninpojan ja Birger Jaarlin kanssa vuosisatoja myöhemmin solmimissa sopimuksissa.

Englantilainen tapaoikeus

Englantilainen tapaoikeus, *common law*, kehittyi alunperin anglosaksisesta oikeuskäytännöstä, jonka Henrik I ja Henrik II onnistuivat hallintokausiensa mittaan yhtenäistämään. Tämä paikallinen tapaoikeus pohjautui anglosakseilta ja tanskalaisilta periytyneeseen valamies- ja käräjäkäytäntöön.²⁰³ Normannien saapuessa oikeudenkäyttö oli kuitenkin niin paikallista ja hajanaista, ettei mitään yhtenäistä ”englantilaista” lakia

¹⁹⁷ Norjan kuningas vuosina 995–1000.

¹⁹⁸ DGDA 1 bind, saksankielinen käännös: ”*Nordleute*”.

¹⁹⁹ DGDA 1 bind. II Aethelred: Vertrag mit Olaf I, 1 bis 6. (Ei päivämäärää.) Vuosiluvuksi on ilmoitettu 991, mikä tarkoittaisi sopimuksen solmimista ennen Olavin kruunausta. Toisaalta tekstissä mainitaan myös tanskalaiset, mikä Tanskan Olavi I:een yhdistettynä asettaisi dokumentin vuosien 1086–1095 välille. Pidänkin kuitenkin mahdollisena, että sopimus on DGDA:ssa yksinkertaisesti dateerattu väärin.

²⁰⁰ DGDA 1 bind, saksankielinen käännös: ”*Leute des Kaisers*”.

²⁰¹ DGDA 1 bind, saksalainen käännös: ”*pfund*”. Kyseessä lienee ollut niin sanottu Lontoon pauna (lat. *libra mercatoria*), joka painoi n. 440 grammaa.

²⁰² DGDA 1 bind. IV Aethelred: Zu London 2,8 bis 6. (c. 991–c. 1002)

²⁰³ Plucknett 2001, s. 107-109.

oikeastaan ollut olemassa. Lainsäädännön yhtenäistäminen sai alkunsa uuden hallinnon vallankeskitystarpeesta, mikä näkyy myös *Domesday Book*:in kokoamisessa.²⁰⁴ Tapaoikeuskehityksen kannalta keskittämispöessi kulminoitui Henrik II:n hallituskaudella, hänen perustaessaan tavanomaisten valitusten tuomioistuimen eli *Court of Common Pleas*:in. Tuomioistuimen tehtävä muodostui kaksiosaiseksi. Ensiksi tuomarien tuli kiertää omat tuomioalueensa valtakunnassa kahdesti vuodessa ja toimia tuomarina paikallisilla käräjillä, kunkin paikkakunnan perntieisten tapojen mukaan. Toiseksi, heidän tuli kirjata nämä päätökset ja koota ne tavanomaisten valitusten tuomioistuimen ennakkotapauksiksi, joiden mukaan vastaavat myöhemmät tapaukset ratkaistiin.²⁰⁵ Käytännössä tavanomaisten valitusten tuomioistuimen synty heikensi normannivalloituksen yhteydessä syntyneiden feodaali- tai kartano-oikeuksien²⁰⁶ – eli paikallisten päärien, kuten paronien – merkitystä oikeuden jakamisessa ja keskitti tuomiovaltaa keskushallinnon käsiin.²⁰⁷ Tutkimuskysymyksiä tarkasteltaessa tapaoikeus ja vallalla olleiden perinteiden kunnioittaminen näyttäytyvät aiemmin osoitetuin tavoin lähinnä Magna Cartan ja kaupunkien vapauskirjojen terminologiassa. Henrik III:n ja hänen sijaishallitsijoidensa myöntämien kauppalupien ja kiinniottoja koskevan kirjeenvaihdon sisältö kuitenkin vaikenivat asiassa, eikä tapaoikeus noussut sen paremmin esiin lähteiden omassa argumentaatiossa, kuin taustakirjallisuudessakaan. Voidaan olettaa tapaoikeuden ja perinteisten käytäntöjen toimineen jonkinlaisena oikeudellisena kehyksenä tehtäessä kiinniottoja ja takavarikkoja velkojen hyvittämisiksi englantilaisille kauppiaille. Lähteet ja käytetty tutkimuskirjallisuus eivät kuitenkaan tarjoa yksiselitteistä ja kiistatonta todistusta asian vahvistamiseksi.

Oléronin merenkulkusääntö

Vaikka Oléronin merenkulkusääntönä tunnettu asetuskokoelma ei sisältänyt kiinniottilanteisiin liittyviä asetuksia, muutamaa vaarasta pakenemista käsittelevää kohtaa lukuunottamatta, se tarjoaa kiinnostavan näköalan laivan kapteenin, miehistön, omistajien ja kauppiaiden välisiin suhteisiin. Tämän tutkimuksen viitekehyksessä se antaa yhden mahdollisuuden arvioida kiinniottojen vaikutuksia kiinniotettuihin. Suuri osa Oléronin säännöstä käsitteli laivaväen keskinäisiä suhteita ja lastiin tai sen vahingoittumiseen liittyviä korvausvelvollisuuksia, keskittyen näin laivaväen, aluksen vuokraajien ja omistajien välisiin suhteisiin. Oikeudellisena tekstinä Oléronin merenkulkusääntö avaa mielenkiintoisen ikkunan elämään keskiaikaisella purjelaivalla,

²⁰⁴ Plucknett 2001, s. 110.

²⁰⁵ Plucknett 2001, s. 147-149.

²⁰⁶ Plucknett 2001, s. 95-96.

²⁰⁷ Plucknett 2001, s. 156.

mutta tämän tutkimuksen yhteydessä se jää pitkälti taustakirjallisuuden rooliin.

3. Kiinniotot ja takavarikot

3.1 Kiinniotetut ja kiinniottajat

Kuten yllä esitetystä havaitaan, pohjoismaisten kauppalaivojen toimintamahdollisuuksia Englannissa ohjasi monimutkainen oikeudellisten ja henkilökohtaisten suhteiden verkosto. Magna Carta, yksittäiset lupakirjat, kruunujen väliset sopimukset ja muu lainsäädäntö säätelivät juridisesti sitä, kenellä oli oikeus nauttia suojaa englantilaisissa satamissa ja Englannin lähellä olevilla merialueilla. Samanlaisin keinoin säädettiin vastaavasti siitä, kenellä tällaisia vapauksia ja suojaa ei ollut. Lainsäädäntö asetti reunaehdot, joiden puitteissa heihin sai kohdistaa erilaisia voimatoimia ja missä olosuhteissa heidän laivansa tai lastinsa sai takavarikoida. Säilyneiden lähteiden perusteella huomataan kuninkaan määräämien kiinniottojen tapahtuneen tyypillisesti sodan aikana ja kohdistuneen vihollisvaltakunnan laivoihin ja kauppiaisiin. Tämä oli sopusoinnussa aiemmin esitettyjen Magna Cartan asettamien raamien kanssa. Sodan aikana kiinniottoja kohdistui kuitenkin myös sellaisiin aluksiin, joiden pysäyttämiseen ei ollut lain määrittämiä perusteita. Lähdemateriaalista paljastuu myös lastitakavarikkojen käyttö ja kauppatavarana pakkohuutokauppa keinoina selvittää vieraasta valtakunnasta kotoisin olleiden kauppiaiden velkoja. Dokumentoituja kiinniottoja ja lastitakavarikkoja koskeneita käskykirjeitä lähetettiin tarkasteluajavälillä 1220–1254 yhteensä 15 kappaletta. Valtaosa näistä kirjeistä liittyi alusten ja lastien omistussuhteiden selvittämiseen ja mahdollisten väärinkäytösten oikaisemiseen, mikä tyypillisesti jäi paikallishallinnon voutien tehtäväksi. Tämä ei kuitenkaan aina riittänyt ja toisinaan tarvittiin kruunun korkeampien virkamiesten puuttumista asiaan. Tällaisia virkamiehiä saattoivat olla kreivikunnan seriffit tai vaikkapa kirkollisen hallinnon edustajat.

Keitä kiinniotetut olivat?

Keitä kiinniotetut sitten olivat? Kiinniottojen kohteeksi joutui laivoja miehistöineen, sekä mukana matkustaneine kauppiaineen. Kirjeteksteistä voi päätellä laivoja otetun kiinni sekä yksittäin että laivueina. On myös täysin luontevaa olettaa, että yksittäin kiinniotetut laivat koottiin valvonnan helpottamiseksi samaan satamaan ja niistä vain

puhuttiin kirjeteksteissä suurempina kokonaisuuksina. Edempänä tullaan käsittelemään tapausta, jossa useamman laivan ja niiden lastien omistussuhteita setvitään sävyyn, joka viittaisi ainakin kyseisen kirjeen kontekstissa jälkimmäiseen vaihtoehtoon. Kiinniottojen yhteydessä Pohjoismaista mainitaan nimeltä Tanska (viidessä kirjeessä), Norja (12 kirjeessä) ja Gotlanti (kahdessa kirjeessä). Näiden pohjoismaisten alueiden yhteydessä mainitaan myös muita alueita (Friisinmaa, Flander, Saksa²⁰⁸ ja Brabantti). Kiinniotettujen taustat olivat yhtä värikkäitä kuin lupakirjoissa näyttäytyneidenkin henkilöiden. Mukaan mahtui niin kirkonmiesten, kuin maallistenkin toimijoiden laivoja ja lasteja.

Käsitellyistä kiinniottoista viisi tapahtui 1220-luvulla, viisi 1230-luvulla, kaksi 1240-luvulla ja kolme 1250-luvun puoliväliin mennessä.

1220	1
1221	1
1224	2
1229	1
1230	2
1233	1
1234	1
1237	1
1242	2
1252	1
1254	2

TAULUKKO 2. Kiinniottoja käsitelleet kirjeet vuosittain.

Tiedot pohjoismaisten kauppalaivojen kiinniottoista ovat välittyneet nykypäivän tutkijoille kruunun käskykirjeiden kautta. Nämä taas syntyivät kiinniottoihin liittyneiden ongelmatilanteiden selvittämisen ja oikaisun yhteydessä. Tästä syntyy kaksi premissiä. Ensimmäiseksi kiinniottoja voidaan olettaa tapahtuneen huomattavasti enemmän, mutta ”piiloon jääneet” tapaukset olivat oikeutettuja. Tällöin asiasta ei syntynyt epäselvyyttä, joka olisi johtanut keskushallinnon tarpeeseen puuttua tilanteeseen ja ohjeistaa esimerkiksi voutejaan selvittämään ongelmaa. Toiseksi laittomasti kiinniotettujen laivojen kapteenien ja mukana matkustaneiden kauppiaiden voidaan olettaa valittaneen asiasta tavalla, joka lopulta toi heidän ahdinkonsa keskushallinnon tietoon. Voidaan myös olettaa, että osa ongelmatilanteista saatiin ratkaistua jo paikallishallinnon tasolla,

²⁰⁸ Lat. ”...de potestate domini imperatoris.” DN XIX, nr. 234 (28.7.1242) ja DN XIX, nr. 235 (26.8.1242).

eikä tällaisista tapauksista jälleen syntynyt dokumentteja, jotka olisi kirjattu kuninkaallisen kanslian arkistorulliin.

Kiinniottoja käsitteistä kirjeistä saatavilla olleiden tietojen perusteella suurin osa pysäytetyistä pohjoismaalaisista purjehtijoista oli tavallisia kauppiaita. Osa kiinniotetuista oli kuitenkin kohtuullisen korkeassa asemassa olleita kirkonmiehiä tai heidän omaisuutensa väitetyjä kuljettajia. Esimerkkinä Pohjanmeren yli matkaa tehneistä kirkonmiehistä voidaan antaa vuonna 1230 norjalaisella laivalla purjehtinut Dalen augustiinolaisluostarin apotti Walter de Senteney.²⁰⁹ Aluksen kiinniottoa selvittelevän kirjeen mukaan hän oli suuntaamassa Norjaan itsensä paavin asioilla.²¹⁰ Kirjeestä ei kuitenkaan käy ilmi, että hänellä olisi ollut paavilta saatu virallisen legaatn asema tai mistä tässä toimeksiannossa oli pohjimmiltaan kyse. Surreyn kreivikunnan jaarli William de Warenne²¹¹ oli pysäyttänyt laivan, jolla apotti de Senteneyn oli tarkoitus matkansa suorittaa. Tämä oli ilmeisesti tapahtunut osana Henrik III:n Ranskan vastaisia sotatoimia, joiden taustoihin palataan tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Kirkonmiehet vaikuttivat muutenkin kirjeissä varsin hyvin edustetuilta. Kolmen vuoden kuluttua Lynnin satamavoutien kiinniottamien pohjoismaalaisten merimatrustajien joukossa oli myös munkkeja Lysen ja Tøsøn luostareista.²¹² Kiinniotettujen skandinaavien joukossa oli myös jonkin verran pyhiinvaeltajia, kuten Ipswichin voudeille vuoden 1229 syyskuussa lähetetystä vapautusmääräyksestä kävi ilmi.²¹³ Sitä, minne he olivat matkalla, kirje ei kuitenkaan paljastanut. On kuitenkin todennäköistä, että yksi heidän mahdollisesti useammistakin kohteistaan oli Ipswichissä heti kaupunginmuurien ulkopuolella Marialle omistettu pyhättö, Our Lady of Ipswich.²¹⁴ Pyhiinvaeltajina matrustajien odotettiin nauttivan lain suojaa ja toisten kristittyjen tarjoamaa turvaa peregrinaatio-taivalluksellaan.²¹⁵ Kuningas määräsi voutinsa viipymättä vapauttamaan laivan ja päästämään sen mukana Englantiin saapuneet pyhiinvaeltajat jatkamaan estelemättä matkaansa.

Harvoja kauppiaita nimettiin kirjeissä erikseen, mutta vuoden 1224 heinäkuussa Tanskan Ribestä saapunut kauppamies Rikvin muodosti asiassa yhden harvoista

²⁰⁹ Smith & London 2001, s. 499. Apotin nimi ei kuitenkaan käy ilmi kirjeestä.

²¹⁰ DN XIX, nr. 200 (1.7.1230).

²¹¹ Turner 2009, s. 144 ja 191.

²¹² DN XIX, nr. 211 (12.8.1233).

²¹³ DN XIX, nr. 193 (30.9.1229).

²¹⁴ Vail 2004, s. 103-104.

²¹⁵ Webb 2001, s. 1 ja 84-85. Webb rinnastaa analyysissään pyhiinvaeltajat varsin osuvasti kauppiaisiin ja muihin valtakuntien rajoja ylittäviin matkalaisiin rauhan aikana. Hän korostaa matkan vaarallisuutta pyhiinvaeltajia periaatteessa suojaavasta lainsäädännöstä huolimatta ja painottaa matkalaisten tarvetta hyvään valmistautumiseen. Lisää pyhiinvaelluksista Englannissa: Webb 2000.

poikkeuksista.²¹⁶ Seuraavassa alaluvussa tarkemmin kuvattava kiista Englannin Etelä-Ranskan omistuksista vaikuttaisi vahvasti olleen myönnettyissä lupakirjoissa näyttäytyneen viljanmyyntikiellon takana.²¹⁷ Tällä kiellolla haluttiin todennäköisesti turvata kotimainen viljavaranto ja toisaalta estää sitä vuotamasta Ranskalaisille myötämielisiin käsiin. Todisteiden valossa näyttääkin perustellulta päätellä, että Rikvinin alus pysäytettiin Yarmouthissa poikkeusoloista ja viljakauppakiellosta johtuen.

Kiinniotetuista laivoista tarjottiin kirjeenvaihdossa varsin kitsaasti tietoa, mutta erään Yarmouthissa vuonna 1254 pysäytetyn norjalaislaivan nimeksi annettiin tekstissä ”la Busce”.²¹⁸ Kirjeessä kerrottiin laivan ja siihen lastattujen, Englantiin matkalla olleiden tavaroiden, väitetyn kuuluneen Norjan kuninkaalle. Kahta kuukautta aiemmin Lynnissä pysäytetty nimeämätön koggi lasteineen oli myös tarkastettu vastaavan väitteen varmistamiseksi.²¹⁹ Tällä kertaa aluksen sijasta oli nimetty sen haltijat Alexander le Champeneys ja Henricus le Norne, joiden nimet saattoivat hyvinkin viitata Champagnen ja Normandian suuntaan ja näin herättää kiinniottajien epäilykset.

Suurimman osan kiinniotetuista voi yllä esitetystä viitekehyksessä todeta jääneen lähteissä melko kasvottomiksi. Ainoastaan muutamat melko taustattomat nimet nousivat esiin tekstistä. Varsin vähän kerrottiin myöskään laivoista, joilla he purjehtivat tai lasteista, joita he kuljettivat. Kirjeistä kuitenkin selvisi heidän edustaneen kaikkia niitä ihmisryhmiä, joille kauppalupiakin myönnettiin. Heihin kuului kirkonmiehiä ja maallikkoja ja he kävivät kauppaa omaan laskuunsa ja liikkuvat sekä kirkon että kuninkaansa asioilla. Vaikka osa heidän laivoistaan oli saksalaismallisia koggeja, toisten on perusteltua olettaa edustaneen aikakaudella perinteisempiä alustyyppisiä. Heidän lastinsa olivat viljaa, puutavaraa, rasvaa ja epäilemättä myös kaikkea sitä, mitä tutkimuskirjallisuudessa ja kauppalupakirjoissa aiemmin mainittiin.

Voudit kruunun käskyjen toteuttajina

Käytännössä kiinniottoista vastasivat yleensä kuninkaan satama- tai kaupunginvoudit. Tämä ilmenee siitä, että lähes kaikki kiinniottoja käsittelevä kirjeenvaihto on osoitettu heille. Viidestätoista kirjeestä kahdeksan oli osoitettu erilaisille voudeille.²²⁰ Jäljelle

²¹⁶ DD VI, nr. 20 (23.7.1224).

²¹⁷ Esimerkiksi DN XIX, nr. 166 (29.12.1224).

²¹⁸ DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

²¹⁹ DN XIX, nr. 259 (24.2.1254).

²²⁰ DN XIX, nr. 135 (5.7.1221), DD VI, nr. 13 (25.5.1224), DD VI, nr. 20 (23.7.1224), DN XIX, nr. 193 (30.9.1229), DN XIX, nr. 213 (9.10.1234), DN XIX, nr. 254 (18.9.1252), DN XIX, nr. 259 (24.2.1254) ja DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

jääneistä kirjeistä yksi oli osoitettu nimettömäksi jääneelle kruunun selvitysmiehelle²²¹, yksi Surreyn 5. jaarlille William de Warenelle²²², yksi Johannes Gubaudille ja Alan de Muletonille²²³, yksi Norfolkkin seriffille, Herbert de Alencunille ja Fulconi Baignardille²²⁴, yksi Norwichin hiippakunnan johdolle²²⁵, yksi kruunun veromestari William de Hauerhullille²²⁶ ja yksi Norfolkkin ja Suffolkin seriffille²²⁷.

Voudeille lähetetyistä kirjeistä viisi osoitettiin Lynniin, kaksi Yarmouthiin ja yksi Ipswichiin. Kiinniottilanteissa voutien tyypillinen tehtävä oli yleensä selvittää laivojen ja lastien omistussuhteita ja vapauttaa alukset, joiden kiinniotto oli tapahtunut syystä tai toisesta virheellisin perustein.²²⁸ Toisaalta he saivat myös toimia välittäjinä paikallisten asukkaiden ja ulkomaalaisten kauppiaiden välisissä kiistoissa. Aina heidänkään auktoriteettinsa ei riittänyt ja tilanteen ratkaisemiseksi paikalle tarvittiin kreivikunnan tai useammankin seriffi.²²⁹ Voutien toimivalta ja ammattitaito riitti kuitenkin useimmissa tilanteissa.

Esimerkiksi vuoden 1224 ulkopoliittisen tilanteen ajettua Englannin kruunun määräämään Ranskasta ja Poitiersista saapuvat laivat pysäytettäväksi, kuninkaallisten virkamiesten haaviin jäi myös jonkin verran pohjoismaalaisia purjehtijoita. Toukokuun 25. päivänä 1224 kirjatussa kirjeessä Henrik III määräsi Lynnin voudit vapauttamaan Skotlannin ja Tanskan kuninkaiden alamaisille kuuluneita laivoja, jotka oli pysäytetty ja otettu kiinni satamassa.²³⁰ Kahta kuukautta myöhemmin hän määräsi Yarmouthin voudit vapauttamaan tanskalaisen kauppiaan, jonka laiva oli otettu kiinni heidän valvomassaan satamassa.²³¹ Seuraavassa alaluvussa avataan tarkemmin tapahtumia, jotka johtivat vuoden 1224 kiinniottoihin. Kuten tullaan huomaamaan, voudit olivat myös avaintoimijoita tapauksissa, joissa ulkomaisilta kauppiailta oli ulosmitattava omaisuutta englantilaisten kauppiaiden saatavien maksamiseksi.

Esimerkiksi voutien suorittamista selvitystehtävistä voidaan ottaa vuoden 1254 helmikuussa annettu käsky varmistaa Alexander le Champeneysin ja Henrik le Nornen

²²¹ DD V, nr.170 (21.5.1220).

²²² DN XIX, nr. 200 (1.7.1230).

²²³ DN XIX, nr. 201 (4.8.1230).

²²⁴ DN XIX, nr. 211 (12.8.1233).

²²⁵ DN XIX, nr. 230 (10.8.1237).

²²⁶ DN XIX, nr. 234 (28.7.1242).

²²⁷ DN XIX, nr. 235 (26.8.1242).

²²⁸ DD VI, nr. 13 (25.5.1224), DD VI, nr. 20 (23.7.1224), DN XIX, nr. 193 (30.9.1229), DN XIX, nr. 259 (24.2.1254) ja DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

²²⁹ DN XIX, nr. 254 (18.9.1252).

²³⁰ DD VI, nr. 13 (25.5.1224).

²³¹ DD VI, nr. 20 (23.7.1224).

hallussa olleen koggin ja sen rahdin omistussuhteet.²³² Mikäli laiva tai sen lasti kuuluivat Norjan kuninkaalle, oli sen sallittava purjehtia vapaasti. Saman vuoden toukokuussa Yarmouthin voudeille annettiin vastaava tehtävä koskien kiinniotettua laivaa nimeltä ”la Busce”. Jälleen kerran haluttiin varmistaa, kuuluiko alus tai sen lasti Norjan kruunulle ja mikäli näin oli, piti se päästää vapaasti matkaan.²³³

Seriffit

Myös kreivikuntien seriffejä kutsuttiin selvittelemään ongelmatilanteita, joihin liittyi pohjoismaisia kauppiaita ja heidän laivojaan. Vuonna 1233 kruunun ja Norfolkkin jaarlin välinen juopa, johon palaamme myöhemmin, oli vasta lähtenyt kehittymään ja Norfolkkin maallinen hallinto nautti yhä keskushallinnon näkyvimpien toimijoiden luottamusta.²³⁴ Elokuun 12. ja 14. päivänä kirjatut kirjeet Norfolkkin seriffille tukevat näitä tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä havaintoja.²³⁵ Siinä missä maallinen paikallishallinto kahta vuotta myöhemmin sivuutettiin kruunun ja kreivikunnan jaarlin riitauduttua pahoin, Norfolkkin seriffi näyttäytyi näissä kirjeissä yhä keskeisessä asemassa. Hänen käskettiin vapauttaa yhdessä Herbert Alenconilaisen ja Fulco Baignardin kanssa kaksi Norjasta saapunutta Lynnissä kiinniotettua laivaa, mikäli niiden matkustajat pystyivät osoittamaan alusten kuuluvan itselleen. Ensimmäinen kirjeessä nimetyistä henkilöistä oli veli Ernisius, Lysen luostarin ruokakellarin hoitaja ja toinen veli Nikolaus, kaniikki Tøsøsta. Samassa yhteydessä Norfolkkin seriffi sai määräyksen vapauttaa kaikki muutkin sellaiset laivat, joiden kapteenit pystyivät osoittamaan varmuudella kuuluvan Norjan kuninkaalle. Yhteydestä voidaan päätellä Herbertin ja Fulcon toimineen kirjeen nimeämättömän seriffin vouteina kreivikunnassa ja panneen kruunun määräämät kiinniotot täytäntöön.

Vuoden 1242 elokuussa kuningas lähestyi jälleen Norfolkkin että Suffolkin seriffiä määräten hänet tutkimaan kaikki vastuualueillaan kiinniotetut laivat, jotka oli pysäytetty Ranskan kanssa käytävän sodan seurauksena.²³⁶ Mikäli hänen alaisensa olivat ottaneet kiinni Pyhästä saksalais-roomalaisesta keisarikunnasta, Brabantista, Flanderista, Tanskasta, Norjasta tai Gotlannista kotoisin olleita laivoja, ne tuli viivyttelemättä päästää jatkamaan matkaansa tavaroineen ja lasteineen, seriffin oman sinetin ja kuninkaan sinetin suojaamina. Seriffin tehtäväksi näyttäisi siis usein jääneen alaisensa

²³² DN XIX, nr. 259 (24.2.1254).

²³³ DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

²³⁴ Tässä tarkoitetaan lähinnä kuningasta ja Hubert de Burghin kanssa kiistellyttä Peter des Bochesia. Morris 2005, s. 9.

²³⁵ DN XIX, nr. 211 (12.8.1233).

²³⁶ DN XIX, nr. 235 (26.8.1242).

voutien tekemien virheiden ja jopa mahdollisten väärinkäytösten selvittely.

Toisinaan seriffit saivat myös sovittelijan roolin, kuten vuonna 1252 tapahtui.²³⁷ Syyskuun 18. päivänä kirjatussa kirjeessä kuningas Henrik ilmoitti Lynnin voudeille päätyneensä yhteisymmärryksessä Norwichin piispan kanssa lähettämään Norfolkkin ja Suffolkin seriffin ratkaisemaan kaupungissa kyteneen kiistan. Kaupungin asukkaiden ja norjalaisten kauppiaiden välille oli syntynyt riitaa, jonka tarkka aihe ei säilyneistä lähteistä selviä. Kirjeestä voidaan kuitenkin tulkita Norwichin piispana William de Raleyn jälkeen toimineen Walter de Suffieldin²³⁸ ilmeisesti jo koettaneen sovittaa kiistaa. Piispa oli luultavasti taitava neuvottelija ja tunsikin ainakin kanonista oikeutta, olihan hän opiskellut ja opettanut sitä Pariisin yliopistossa ennen asettumistaan tehtäviinsä Englannissa.²³⁹ Yritettyään epäonnistuneesti ratkaista asian omin voimin piispa oli ilmeisesti kääntynyt kuninkaan puoleen, joka nyt määräsi seriffinsä saapumaan Lynnin ja selvittämään asian. Vouditkaan eivät olleet kyenneet saattamaan konfliktia paikallisten asukkaiden ja vieraiden välillä tyydyttävään päätökseen, joten seriffi sai nyt tulla laittamaan tilanteen järjestykseen. On täysin mahdollista, että voudit olivat itse osa ongelmaa. Saattaa jopa olla, että tapahtumien taustalla oli jälleen kiinniottoja tai takavarikkoja esimerkiksi velkojen selvittämiseksi. Aivan tavanomaisista kiinniottoista ei varmasti kuitenkaan ollut kyse, sillä niiden ratkaisemiseen tuskin olisi tarvittu sekä seriffin että piispan välitysyrittäystä. Vaikka kreivikunnilla oli tyypillisesti kullakin omat seriffinsä, tutkimuskirjallisuus osoittaa Norfolkkin ja Suffolkin alueen kuuluneen yhden seriffin toimivaltaan.²⁴⁰ Vaikka samana vuonna nimitetystä seriffi Robert de Savagesta itsestään tiedetään muuten hyvin vähän, hänen nimensä tunnetaan seriffien luetteloista.²⁴¹ Kirjeestä ilmenee, että hänelle annettiin asiassa laaja ratkaisu- ja tuomiovalta ja Lynnin voudit sekä paikalliset asukkaat ja ulkomaalaiset kauppiat asetettiin tässä kysymyksessä hänen tuomiovaltaansa.

Kirkonmiehet kiinniottajina – pienempi kahdesta pahasta

Myös kirkonmiehet suorittivat toisinaan kiinniottoja ja takavarikkoja, kuten

²³⁷ DN XIX, nr. 254 (18.9.1252).

²³⁸ FEA 1971, s. 55-58.

²³⁹ Blomefield 1806, s. 486-487. Blomefieldin kuvaus on kiistämättä varsin vanha ja sortuu paikoitellen niin ylistäväksi, että sen objektiivisuutta on aiheellista epäillä ainakin de Suffieldin kiitellyimpien luonteenpiirteiden osalta. Tekstistä löytyvä substanssi avaa kuitenkin mahdollisuuden tehdä päätelmiä piispan oppineisuudesta ja sosiaalisista valmiuksista.

²⁴⁰ Morris 1968, s. 79 ja 186.

²⁴¹ Fuller 1840, s. 474. Seriffiluetteloiden tulkinnessa on huomioitava, että seriffien virassaoloajat on annettu Henrik III:n hallintovuosina, ei täsmällisinä vuosilukuina.

Norwichissa tapahtui vuoden 1237 elokuussa.²⁴² Norwichin piispanistuimen miehet olivat ottaneet kiinni seitsemän norjalaista laivaa, joista yksi kuului ilmeisesti Hovedøyenin luostarin apotille. Palaamme tapauksen olosuhteisiin näiltä osin seuraavassa alaluvussa. Mielenkiintoiseksi tapauksen tekee se, ettei kirjettä osoitettu piispalle vaan hiippakunnan johdolle yleensä. Selittävänä tekijänä saattoivat olla kruunun ja vasta edellisenä vuonna valitun piispan, Simon Elmhamilaisen kireät välit. Henrik III ei ollut pitänyt Simonia tehtävään sopivana ja oli valittanut asiasta paavi Innocentius IV:lle, joka mitätöi piispanvaalin vuonna 1239, mahdollistaen William de Raleyn asettumisen Norwichin piispaksi.²⁴³ Vaikka käyttämäni todistusaineisto ei sellaisenaan paljastakaan Henrikin ja Simonin välisen kiistan alkusyytä sen valossa on ilmeistä, että William oli kahdesta kirkonmiehestä kuninkaalle mieluisampi vaihtoehto.

Huolimatta Simonin piispanvaaliin liittyneistä erimielisyyksistä, Norwichin piispanistuin oli paitsi hengellinen, myös tärkeä maallinen toimija. Lynnin satama kuului hiippakuntaan ja sen johto määrättiin selvittämään mikä oli totuus apotin väitetyn omaisuuden suhteen. Miksi kuningas sitten antoi selvitysvastuun hiippakunnalle, eikä Norfolkkin 4. jaarlille, Roger III Bigodille, joka kaiken lisäksi oli edesmenneen maineikkaan William Marshallin lapsenlapsi?²⁴⁴ Kreivikunnan johtavana maallisena viranomaisen jaarlilla olisi ollut käytettävissään sekä seriffi että häntä avustavat voudit, jotka tavallisesti hoitivat tämän tyyppisiä tehtäviä. Normaalisti hän olisi ollut tehtävään luontevin valinta. Tutkimuskirjallisuuden valossa jaarlin voidaan kuitenkin todeta muutamaa vuotta aiemmin etäännyneen kuninkaasta, jopa karkottaneen itsensä hovista.²⁴⁵ Tätä taustaa vasten hiippakunnan silmäätekevien valinta kuninkaallisen tahdon toteuttajiksi näyttää perustellulta. Kruunun välit paikallishallintoon Norfolkissa 1230-luvun puolivälin jälkeen eivät näyttäyty järin imartelevassa valossa. Kuningas ei näyttäisi olleen suorissa kirjeenvaihtoväleissä sen paremmin piispa Simonin, kuin jaarli Rogerinkaan kanssa, puhumattakaan siitä, että olisi erityisemmin luottanut heihin. Hiippakunnan voidaan toki myös esittää olleen luonteva valinta norjalaisen luostarin omaisuuteen liittyvien kysymysten ratkaisemisessa. Edellä esitetyn valossa kallistun kuitenkin uskomaan syvien juopien kuninkaan ja hänen alaistensa henkilökohtaisissa väleissä toimineen merkittävimpinä suunnannäyttäjinä asiassa.

Yllä olevan perusteella huomataan kruunun kirjeenvaihdon kertoneen usein paljon

²⁴² DN XIX, nr. 230 (10.8.1237).

²⁴³ FEA 1971, s. 55-58. Blomefield toteaa Henrik III:n jättäneen piispanviran täyttämättä vaalin jälkeen, kunnes sen tulos oli Innocentius IV:n toimesta mitätöity. Blomefield 1806, s. 284.

²⁴⁴ Morris 2005, s. 7 ja 18.

²⁴⁵ Morris 2005, s. 10-11 ja 17-18.

enemmän kiinniottoja tehneistä virkamiehistä, kuin kiinniotetuista itsestään. Tässä tilanne on päinvastainen kuin lupakirjojen kohdalla. Siinä missä kruunulle oli lupakirjojen tapauksessa merkityksellistä eritellä luvan vastaanottaja, kiinniottoja selvitellessä ei alun perin välttämättä edes tiedetty keistä oikeastaan oli kyse. Sen sijaan voudit, seriffit ja muut paikallistason virkamiehet tunnettiin ja käskyt haluttiin osoittaa juuri oikeille henkilöille. Silti useimmat käskyjen vastaanottajistakin jäivät nimettömiksi, esimerkiksi: ”...Ipswichin voudeille...”²⁴⁶ tai ”...Norfolkin ja Suffolkin seriffille...”²⁴⁷

3.2 Kruunun määräämät kiinniotot

Kauppalaivojen kiinniotot osana sodankäyntiä

Lainsäädännön kannalta selkeimpiä kiinniottilanteita olivat tavallisesti ne, joissa englantilaiset pysäyttivät vihollisvaltakunnan aluksia sodan aikana. Kuten Magna Cartan § 41. esiteltäessä todettiin, vihollisvaltakunnan lipun alla purjehtivien kauppalaivojen ja -lastien kiinniotot ja takavarikot olivat monella tapaa käytännöllisesti perusteltavissa. Kiinniotot näyttäytyvät sekä kauppaluvissa että suoraan kiinniottoihin liittyneissä kirjeissä erityisesti Englannin perinteistä vihollismaata Ranskaa ja sen liittolaisia vastaan tarkoitettuina sotatoimina. Ranska oli asettunut tukemaan Juhanaa ja hänen kuolemansa jälkeen Henrik III:ta vastustaneita paroneja, sillä nämä olivat luvanneet Englannin kruunun Ranskan kruununprinssi Ludvigille. Näiden valtapyrkimyksiensä kariuduttua vuonna 1217, Ludvig VIII hallitsi isänsä jälkeen Ranskan kuninkaana vuosina 1223–1226.²⁴⁸ Rauhanneuvottelujen yhteydessä hän oli vihjaillut suostuttelevansa isäänsä Filip II:ta²⁴⁹ palauttamaan Englannin Plantagenet-kuninkailta valtaamansa alueet Ranskassa.²⁵⁰ Luottamus nuoren prinssin aikeisiin ei kuitenkaan ilmeisesti kehittynyt englantilaisten silmissä. Ludvigin kataareja vastaan

²⁴⁶ Lat: ”...ballivis de Gipeswic'...”.

²⁴⁷ Lat: ”...vicecomiti Norfolkie et Suffolkie...”.

²⁴⁸ Ensimmäinen paronien sota ja prinssi Ludvigin kampanja Englannin kruunun saamiseksi päättyi Sandwichin meritaistelussa kärsityn tappion jälkeiseen rauhaan. Rauhan ehtona oli 10 000 markan maksaminen lyödyille prinssille. Näistä 4 000 markkaa maksettiin rauhasopimuksen vahvistamisen yhteydessä ja loppusummaa vastaan taistelun voittaja, sijaishallitsija Hubert de Burgh panttasi Normandiassa omistamansa maat. Sopimukseen sisältyi myös vankien vapauttaminen, vallattujen maiden palauttaminen (Englannissa ja Ranskassa), sekä kappioineiden paronien armahtaminen. Hindley 2008, s. 255-256. Carpenter 1990, s. 44-47 ja Vincent 2002 (B), s. 75.

²⁴⁹ Ranskan kuninkaana vuosina 1180–1223.

²⁵⁰ Englannin kruunulla oli kanaalin eteläpuolella yhä omistuksia esimerkiksi Poitiersissa ja Gasconyssa. Carpenter 1990, s. 45.

suunnatun ristiretken Tolousen alueelle Etelä-Ranskassa vuonna 1219 pelättiin kuitenkin toimivan Englannin kruunun mannermaisten omistusten valtaamiselle.²⁵¹ Huolimatta erityisesti Poitiersin käskynhaltijan synkkäsävyisistä tilannearvioista Hubert de Burgh ja Peter des Roches luottivat Ludvigiin ja erityisesti paavin tukeen Poitiersin ja Gasconyn turvallisuuden suhteen.²⁵² Kuningas Filip II uudistikin mantereella Englannin ja Ranskan välillä vallinneen aselevon, eikä Ludvig tällä kertaa hyökännyt kiistanalaisia alueita vastaan.²⁵³ Englannin ja Ranskan välinen aselepo säilyi Etelä-Ranskassa toistaiseksi Henrik III:n uudistaessa aseleosopimuksen kuningas Filipin kanssa vuoden 1224 pääsiäiseen saakka. Aselevon päättymisen lähestyessä nyt kuninkuuden isältään perinyt Ludvig olisi ollut valmis jatkamaan aselepoa 10 vuodella eteenpäin. Tämä ei kuitenkaan houkuttanut englantilaisia, sillä Henrikillä oli Toulousin alueeseen omistusvaade, jonka hän olisi tuona aikana halunnut saattaa valtansa alle.²⁵⁴ Vuoden 1224 touko-kesäkuussa poliittinen ilmapiiri Poitiersin-Gasconyn-Toulousin alueella oli kuitenkin kehittynyt sellaiseksi, että Ludvig saattoi tehdä siirtonsa Poitiersin suuntaan ja valloittaa kaupungin.²⁵⁵ Ranskan ja Englannin kruunut olivat jälleen sodassa. Tällaista poliittista taustaa vasten vuoden 1224 kauppalupakirjoja ja kiinniottoja koskevaa materiaalia on peilattava.

Loppuvuoden 1224 kauppalupakirjat heijastelevat sodaksi leimahtanutta tilannetta valtakuntien välillä. Elokuun 23. päivänä 1224 skotlantilaisille, norjalaisille, islantilaisille, friisinmaalaisille, kölniläisille, tanskalaisille ja Itämeren kauppiaille antamassaan kauppalupakirjassa Henrik III korosti, että Ranskasta tai Poitiersista purjehtivat laivat tuli ottaa kiinni.²⁵⁶ Poitiersilaisten laivat mainittiin luultavasti erikseen juuri siksi, että kaupungin käskynhaltija Hugh Lusignanilainen oli liittoutunut Ludvig VIII:n kanssa.²⁵⁷ Saman vuoden joulukuun 29. päivänä Henrik käski Lynnin vouteja sallimaan vientikiellosta huolimatta viljakaupan Norjaan, Tanskaan, Flanderiin ja muihin maihin, jotka suhtautuivat Ranskan kuninkaaseen vihamielisesti.²⁵⁸ Vuoden 1224 kiinniottojen selvittelyä koskevista kirjeistä käy ilmi, että laivoja pysäytettiin toukokuusta lähtien, jolloin Ludvig VIII:n uhka Englannin omistuksille Etelä-Ranskassa kävi viimeistään ilmeiseksi. Esimerkiksi Lynnissä pysäytettiin jo toukokuussa laivoja,

²⁵¹ Carpenter 1990, s. 153.

²⁵² Carpenter 1990, s.154-155.

²⁵³ Carpenter 1990, s. 156.

²⁵⁴ Carpenter 1990, s. 344.

²⁵⁵ Carpenter 1990, s. 355-360 ja 370-375.

²⁵⁶ DN XIX, nr. 163 (23.8.1224).

²⁵⁷ Carpenter 1990, s. 359.

²⁵⁸ DN XIX, nr. 166 (29.12.1224).

joista osa oli saapunut Skotlannista ja osa Tanskasta ja nämä määrättiin vapautettavaksi kotimatkaa varten.²⁵⁹ Kesäkuussa laivoja taas otettiin kiinni Yarmouthissa ja näistä Tanskan Ribestä kotoisin ollut kauppias Rikvinin laivoineen määrättiin vapautettavaksi.²⁶⁰ Tällaiset kiinniotot olivat täysin sopusoinnussa Magna Cartan § 41. kanssa ja kuten alaluvussa 2.2 todettiin, ajan sodankäyntitavoille luonteenomaisia. Tutkimuskysymyksen tarkastelun kannalta niistä tekevät mielenkiintoisia lyhyet maininnat pohjoismaalaisista kauppiaista, jotka ilmeisesti jäivät ranskalaisten ja englantilaisten välisen konfliktin sivullisiksi uhreiksi. Näiden dokumenttien jälkeen suoria käskyjä Ranskan kuninkaan tai hänen liittolaistensa laivojen vangitsemiseksi ei kuitenkaan enää juuri näyttäytynyt.²⁶¹ Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että Englannissa tai Englannin ja Ranskan välillä olisi vuoden 1224 jälkeen vallinnut kestävä rauha. Tämä ei myöskään tarkoittanut kiinniottojen päättymistä, kuten tulen myöhemmin osoittamaan.

Yllä esitettyä tulkintaa tukevat vuosien 1230, 1242 ja 1254 kiinniottoja käsitelleet kirjeet.²⁶² Vaikka Ranskaa ja sen liittolaisia ei niissä erikseen mainittukaan, osuivat ne samaan ajankohtaan Henrik III:n epäonnistuneiden Ranskan sotaretkien kanssa. Kuninkaan tarkoituksena oli mannermaan politiikassaan palauttaa Plantagenet-kuninkaiden omistukset Anjoussa, Poitiersissa ja Gasconyssa.²⁶³ Kummankin ensimmäisen kampanjan tavoite jäi saavuttamatta, kolmannen onnistuessa, mutta koituessa kalliiksi kruunun kassalle. Vaikka ero ei olekaan suuri, on helppo havaita kiinniottoja näinä vuosina olleen muita vuosia enemmän. Tavallista aktiivisempi toiminta kauppalaivoja vastaan näyttäytyy kirjemateriaalin kautta selvästi osana Henrik III:n mannermaisia kampanjoita tukenutta strategiaa.

Lastin ulosmittaus velkoja vastaan

Kuten jo aiemmin pohjustettiin, kauppalaivoja ei otettu kiinni ja lasteja takavarikoitu ainoastaan vihollisilta ja sotatilan yhteydessä. Vaikka tämä olikin Magna Cartan, myönnettyjen lupakirjojen ja väärin perustein tehtyjä kiinniottoja käsittelevien kirjeiden valossa tyypillisin toimintamalli, siinä tehtiin joitakin poikkeuksia. Eräässä tapauksessa vuodelta 1220 Henrik III:n sijaishallitsija Hubert de Burgh määräsi lincolnshireläisen Hollandin markkinapaikoilta takavarikoitavaksi Tanskasta saapuvien kauppiaiden

²⁵⁹ DD VI, nr. 13 (25.5.1224).

²⁶⁰ DD VI, nr. 20 (23.7.1224).

²⁶¹ Poikkeuksen muodostaa DN XIX, nr. 235 (26.8.1242).

²⁶² DN XIX, nr. 200 (1.7.1230), DN XIX, nr. 201 (4.8.1230), DN XIX, nr. 234 (28.7.1242), DN XIX, nr. 235 (26.8.1242), DN XIX, nr. 259 (24.2.1254) ja DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

²⁶³ Morris 2005, s. 8, 21-22, 42-43 ja 45-47 sekä Vincent 2002 (B), s. 82-83.

omaisuutta ja kauppatavaraa yhteensä 200 markan arvosta.²⁶⁴ Takavarikkojen taustalla oli englantilaisten kauppiaiden kohtelu Valdemar II Sejrín ja Valdemar Nuoremman yhdessä hallitsemassa Tanskassa. Neljä lontoolaista porvaria oli joutunut kauppamatkallaan kaltoin kohdelluksi ja heidän tavaransa oli takavarikoitu tai varastettu Tanskassa. Käskykirje ei kerro asian täsmällistä laitaa, mutta William Fitzalicen, Stephen Bodminilaisen, Bartholomeo Portugalilaisen ja John Ruffusin vastoinkäymisistä voidaan tehdä kaksi vaihtoehtoista olettaa. Joko heidät oli ryöstetty ja he olivat vaatineet tanskalaisia viranomaisia selvittämään asian, tai heidän kauppatavaransa oli takavarikoitu tanskanlaisten viranomaisten toimesta. Kummassakin tapauksessa he olisivat varmasti ensin itse vedonneet tanskalaisiin paikallisviranomaisiin kärsimänsä vääryyden oikaisemiseksi ja kääntyneet sitten umpikujaan päädyttyään kuninkaansa puoleen Lontooseen palattuaan. On mahdollista, että Hubert de Burgh koetti ensin lähestyä tanskalaisia ja neuvotella ongelman ratkaisemisesta heidän kanssaan, mutta tästä ei ole jäänyt pitäviä todisteita. Mikäli hän kuitenkin kirjoitti Valdemar II:n hoviin, tulos jäi jälleen laihaksi. Kun muukaan keino ei auttanut korvaamaan lontoolaisten tappioita, hän päätti ryhtyä takavarikoimaan tanskalaisten kauppamiesten omaisuutta kunnes korvaussumma vastaisi sitä, mitä Tanskassa oli kauppiailta otettu ja takavarikoitu tai kunnes viety omaisuus olisi palautettu.

Tapahtunut mukaili Magna Cartan § 41. henkeä kauppiaiden vastavuoroisesta kohtelusta varsin täsmällisesti. Tanskan ja Englannin kruunujen väliltä ei myöskään ole tältä ajankohdalta säilynyt valtakuntien välisiä kauppavapaussopimuksia, eikä yksittäisiä kuninkaallisia lupakirjoja, jotka olisivat säädelleet kaupankäyntiä ja näin tarjoaisivat tapahtuneesta lisätietoa. Hubert de Burghin voidaan olettaa halunneen toisaalta osoittaa kruunun kykenevän suojelemaan alamaisiaan kotimaassa ja merten takana, mutta toisaalta myös pyrkiä tekemään sen niissä puitteissa, joissa valtakunnan laki sen salli. Ensisilmäyksellä vaikuttaisi mahdolliselta, että selkkaus aiheutti pidempiaikaisiakin vaikutuksia Englannin ja Tanskan väleihin, sillä vuotta myöhemmin de Burgh myönsi tanskalaiselle Absalonille aikarajallisen erillisluvan saapua käymään kauppaa Englannissa, kuten lupakirjoja käsiteltäessä ilmeni.²⁶⁵ Tästä vielä kahta vuotta myöhemmin Lüneburgista saapunut kauppias Gilbertus Sleswigiläinen sai vastaavilla aikarajoilla varustetun henkilökohtaisen lupakirjan kauppamatkansa turvaksi.²⁶⁶ Jollakin

²⁶⁴ DD V, nr.170 (21.5.1220).

²⁶⁵ DD V, nr. 195 (8.5.1221).

²⁶⁶ DD V, nr. 215 (13.7.1223).

tapaa poikkeuksellisista väleistä kertoo se, että de Burgh myönsi samaan aikaan laajempia kauppaja- ja purjehduslupia Norjan valtakunnasta saapuville kauppiaille.²⁶⁷ Tässä hän jatkoi jo William Marshallin aloittamien suhteiden vaalimista, jotka edellinen oli solminut Haakon Haakoninpojalle ja Skule Bårdssonille osoittamallaan kirjeillä.²⁶⁸

Tämä ei kuitenkaan lopulta riitä todistamaan norjalaisten kauppiaiden saaneen minkäänlaista erityiskohtelua Hubert de Burghin justiciariuden aikana. Tästä on osoituksena heidän Lynnin satamassa vuonna 1221 saamansa kohtelu, joka pääpiirteissään noudatteli edellisen vuoden tapahtumien kaavaa. Kirjeessään Lynnin markkinavoudeille heinäkuun 5. päivänä, de Burgh käski heitä ottamaan markkinoille saapuvilta norjalaisilta kauppiailta omaisuutta, kunnes Lynniläisten porvarien Radulf Roomalaisen ja William Herefordilaisen Norjassa kärsimä 300 markan suuruinen tappio olisi korvattu.²⁶⁹ Radulf ja Williamin todistuksen mukaan norjalaiset kauppiat olivat käyneet heidän kimppuunsa ja ottaneet väkivalloin heidän omaisuutensa ja kauppatavaransa heidän saavuttuaan Norjaan. Lynniläisten kauppiaiden valittaessa kurjasta kohtalostaan he kertoivat omaisuutensa olevan yhä samojen norjalaisten kauppiaiden hallussa, jotka olivat heidät ryöstäneet. Tässä tapauksessa englantilaisten harmina eivät siis ilmeisesti alun perinkään olleet norjalaiset viranomaiset vaan kilpailevat paikalliset kauppiat. Kuten edeltävänäkin vuonna, on mahdollista, että Radulf ja William kääntyivät ensin norjalaisten viranomaisten puoleen ja hakivat apua vasta tämän jälkeen Henrik III:n hovista. Edelleen on mahdollista, että Hubert de Burgh olisi ensin koettanut lähestyä Haakon Haakoninpoikaa tai Skule Bårdssonia, riippuen siitä kumman valtapiirissä rikkomukset olivat tapahtuneet. Kirjeestä ei kuitenkaan käy millään tavoin ilmi missä päin Norjaa englantilaiset oli ryöstetty. Huolimatta näistä vastoinkäymisistä de Burgh myönsi norjalaisille kauppiaille yhä lupakirjoja aiemmin esitetyllä tavalla, kirjoittaen niitä kuitenkin tavallisesti vain yksittäisille kauppiaille. Vastoinkäymiset Pohjanmeren toisella puolen eivät kuitenkaan lannistaneet Radulfia ja Williamia. Kumpikin haki ja sai vuoden 1224 kesäkuussa luvan lähteä jälleen kauppamatkalle. Radulf matkusti laivallaan myymään viljaa Norjaan ja William kahdella laivalla valintansa mukaan Skotlantiin tai Norjaan.²⁷⁰ Harmeistaan huolimatta heillä saattoi olla Norjassa pitkäaikaisiakin yhteistyökumppaneita, jotka eivät vain olleet kyenneet auttamaan englantilaisia kauppamiehiä kilpailevia maanmiehiään vastaan. Kauppasuhteet norjalaisten kanssa normalisoituivat ilmeisesti pidemmäksi aikaa, sillä

²⁶⁷ DN XIX, nr. 138 (24.7.1222), DN XIX, nr. 147 (29.8.1223) ja DN XIX, nr. 151 (12.9.1223).

²⁶⁸ DN XIX, nr. 114 (10.10.1217).

²⁶⁹ DN XIX, nr. 135 (5.7.1221).

²⁷⁰ DN XIX, nr. 158 (22.6.1224) ja DN XIX, nr. 161 (28.6.1224).

William Herewardilainen jatkoi säännöllistä kaupankäyntiä Norjaan, kuten lupakirjoista vuosilta 1230 ja 1235 käy ilmi.²⁷¹

Kruunun taholta Englannin ja Norjan kauppasuhteissa tapahtui kuitenkin jonkinlainen muutos vuonna 1224, mikä käy ilmi kruunujen välisiä sopimuksia käsitelleestä luvusta. Tilanne saattoi olla päässyt tulehtumaan niin pitkälle, että Haakon Haakoninpoika katsoi aiheelliseksi muodostaa virallisemmat suhteet Englannin hoviin olemassa olleiden ongelmien ratkaisemiseksi ja uusien välttämiseksi. Tarkasteltaessa myönnettyjen kauppalupien ja kiinniottoja käsittelevän kirjeenvaihdon määriä tämä ilmeisesti onnistuikin piristämään kaupankäyntiä, mutta samalla konfliktejakin pääsi syntymään enemmän syistä, jotka liittyivät Englannin ja Ranskan väliseen sotaan kuten aiemmin esitettiin.

Vaikka Radulf vuoden 1224 jälkeen katosikin dokumenttien tavoittamattomiin, William Herewardilaisen vaikeudet eivät näyttäisi loppuneen vielä tähän. Vuonna 1237 hänelle oli kertynyt saatavia Norjan kruunulta niin paljon, että kuningas Henrik III:n oli puututtava asiaan alamaisensa puolesta.²⁷² Yllä käsitellyn kirjeenvaihdon perusteella voidaan päätellä, että saatavat koskivat Englannista Norjaan rahdattuja viljalasteja ja velkojana oli edesmenneen William Herewardilaisen poika, nuorempi William Herewardilainen. Vanhempi William ei siis eläessään onnistunut velkomaan saataviaan Haakon Haakoninpojalta. Norwichin hiippakunnan johdolle osoittamassaan kirjeessä 10. elokuuta 1237 Henrik III määräsi vapauttamaan Hovedøyenin apotille kuuluneen omaisuuden kiinniotetusta laivasta, jolla munkki Johannes oli saapunut Lynniin. Johanneksen laiva oli otettu kiinni muiden norjalaisten alusten kanssa William Herewardilaisen tappioiden korvaamiseksi. Veli Johanneksen oli kuitenkin kyettävä osoittamaan laivan ja lastin todella kuuluvan apotille. Englannin kruunun ja Hovedøyenin sistersiläisluostarin lämpimiä suhteita saattoivat kenties selittää apotti Askatinin varhaisessa tutkimuskirjallisuudessa epäillyt yhteydet Englantiin.²⁷³ Mikäli kyseessä oli sama Askatin, johon myös myöhemmässä kirjallisuudessa viitataan, hän oli toiminut Haakonin kanslerina ja mahdollisesti myös hänen lähettiläänään Englannissa, yleten myöhemmin Bergenin piispaksi saakka.²⁷⁴ Tätä taustaa vasten voidaan olettaa Henrik III:n tunteneen hänet mahdollisesti jopa henkilökohtaisesti. Kaikki Hovedøyenin apotille kuulumaton lasti Johanneksen laivassa ja kuudessa muussa kiinniotetun

²⁷¹ DN XIX, nr. 199 (27.6.1230) ja DN XIX, nr. 218 (20.4.1235).

²⁷² DN XIX, nr. 230 (10.8.1237).

²⁷³ Lange 1856, s. 404.

²⁷⁴ Bagge 2010, s. 295.

norjalaisaluksessa tuli ottaa myytäväksi. Williamin saatavat oli katettava tästä pakkokaupasta saaduilla tuotoilla.

Mitä otettiin ja missä määrin

Yhteensä tarkastellulla ajanjaksolla kiinniotettuja pohjoismaisia laivoja mainittiin 31 kappaletta. Osassa kirjeistä laivojen määrä jätettiin täsmentämättä tai kruunun virkamiehet määrättiin tarkastamaan kaikki alueellaan kiinniotetut tai satamaan pysäytetyt alukset. Suurimmassa osassa kiinniottoja käsittelevää kirjeenvaihtoa kruunu käski vapauttaa kiinniotetut laivat lasteineen. Ainoastaan muutamissa poikkeustapauksissa, jotka yllä osoitetuilla tavoilla tyypillisesti koskivat englantilaisten kauppiaiden maksamattomia saatavia vieraassa valtakunnassa, pysäytettyjä laivoja, lastia tai muuta omaisuutta takavarikoitiin. Tällaisissa tapauksissa takavarikoitu omaisuus realisoitiin myymällä ja saadulla tuotolla korvattiin englantilaisten kärsimät vahingot. Suurimmat jollakin tapaa luotettavasti ylös kirjatut kiinniotot suoritettiin Grimsbyssä ja Lynnissä, joissa pohjoismaisia laivoja oli kirjeiden mukaan kiinniotettuina 10 ja 7 alusta.²⁷⁵

Ainoastaan yhdessä tapauksessa, joka koski riitaisuuksia norjalaisten ja Englannin kuninkaan alamaisten välillä, kokonaisia laivoja takavarikoitiin pidemmäksi aikaa.²⁷⁶ Tapaus koski neljää norjalaista laivaa, jotka Lynnin voudit olivat ottaneet satamassa kiinni norjalaisten ja englantilaisten erimielisyyksien seurauksena. Tapausta setvimään saapui Haakon Haakoninpojan sanansaattaja Ricardo, jolle Henrik III määräsi voudit luovuttamaan yhden kiinniotetuista laivoista, loppujen jäädessä toistaiseksi Englantiin. Pidän todennäköisenä, että riitaisuuksiin liittyi taloudellisia kysymyksiä, eikä laivojen lastin arvo yksinään ollut riittänyt kattamaan tarvittavaa summaa. Näin Ricardon velvollisuudeksi jäi noutaa kotimaastaan loput vaaditusta summasta tai hylätä jäljelle jääneet laivat Englantiin. Lähettäessään Ricardon Norjaan Henrik III halusi neuvotella asiassa ja pyrkiä sopuisaan lopputulokseen. Hän ei kuitenkaan ollut valmis tekemään näin ilman riittäviä vakuuksia, tässä tapauksessa takavarikoituja laivoja. Kiistan pitkittyessä laivat olisi aina voitu ottaa kruunun käyttöön, antaa korvauksena riidan englantilaisille osapuolille tai realisoida.

Ylipäättään kiinniotettujen laivojen lasteista kerrotaan hyvin vähän. Vuonna 1230 Grimsbyssä kiinniotettujen 10 norjalaislaivan kerrotaan tuoneen mukanaan mäntylautaa,

²⁷⁵ DN XIX, nr. 201 (4.8.1230) ja DN XIX, nr. 230 (10.8.1237).

²⁷⁶ DN XIX, nr. 213 (9.10.1234).

[valaan]rasvaa ja muuta kauppatavaraa.²⁷⁷ Vuoden 1237 kiinniotossa, munkki Johannes kertoi laivassaan olleen Hovedøyenin apotin omaisuutta – mutta millaista, se kirjeestä ei avaudu.²⁷⁸ Muissa kirjeissä laivojen lasteista mainitaan vain niiden sisältävän kauppatavaraa tai toisen valtakunnan hallitsijan omaisuutta. Tutkimuskirjallisuuden ja kauppapöytäkirjojen vihjeet siitä, minkälaista lastia pohjoismaalaisten alusten tiedetään kuljettaneen antavat kuitenkin uskottavat puitteet sille, millaista lastia myös kiinniotetut laivat todennäköisimmin kuljettivat.

Minkälaisia seuraamuksia tällaisilla takavarikoilla sitten oli alusten miehistöille, omistajille, kapteeneille ja niille kauppiaille, jotka rahtiaan laivoilla kuljettivat? Oléronin merenkulkusääntö antaa asiasta oman näkökulmansa erityisesti hävityn lastin korvaamisen suhteen. Oléronin säännössä määrättiin, että jos kapteenin oli pakottavasta syystä luovuttava osasta lastia, hänen tuli jakaa tappiot tasaisesti kaikkien rahtia laivalla kuljettaneiden kauppiaiden kesken.²⁷⁹ Edelleen Oléronin säännössä määrättiin, että jos laiva joutui olemaan odotettua pidempään satamassa kapteenista ja miehistöstä riippumatta, oli kapteenilla oikeus pyytää kauppiailta kotimaasta lisää rahaa tai myydä lastia miehistön elinkustannusten kattamiseksi.²⁸⁰ Samassa yhteydessä todettiin, ettei kapteeni saanut luopua pestistään, sillä silloin hän joutui korvaamaan kaikki kauppiaiden tämän johdosta kärsimät taloudelliset vahingot. Käytännössä oli myös mahdollista, että merimiehet ja kapteeni kuljettivat lastia omaan laskuunsa tai palkaksi tekemästään työstä.²⁸¹ Tällöin heidän menettämänsä lasti oli luonnollisestikin pois heidän omasta elannostaan. Tilanteissa, joissa kapteenilla ei ollut enää mitään muuta vaihtoehtoa rahoittaa miehistönsä elatusta, hän saattoi myös myydä osan laivan takiloinnista kulujensa kattamiseksi.²⁸²

3.3 Kruunun puuttuminen kiinniottoihin

Vaikka valituskirjeitä kiinniottojen johdosta ei olekaan säilynyt, tiedon kiinniottoista on oletettava kulkeutuneen tavalla tai toisella kruunun keskushallinnolle, joka niihin puuttui. Tarkastelemalla eri toimijoiden suhteita toisiinsa, näiden valitusten kulusta voidaan esittää joitakin perusteltuja päätelmiä. Koska kuningas tai hänen

²⁷⁷ DN XIX, nr. 201 (4.8.1230).

²⁷⁸ DN XIX, nr. 230 (10.8.1237).

²⁷⁹ LoO § 8.

²⁸⁰ LoO § 23.

²⁸¹ LoO § 18 ja § 28.

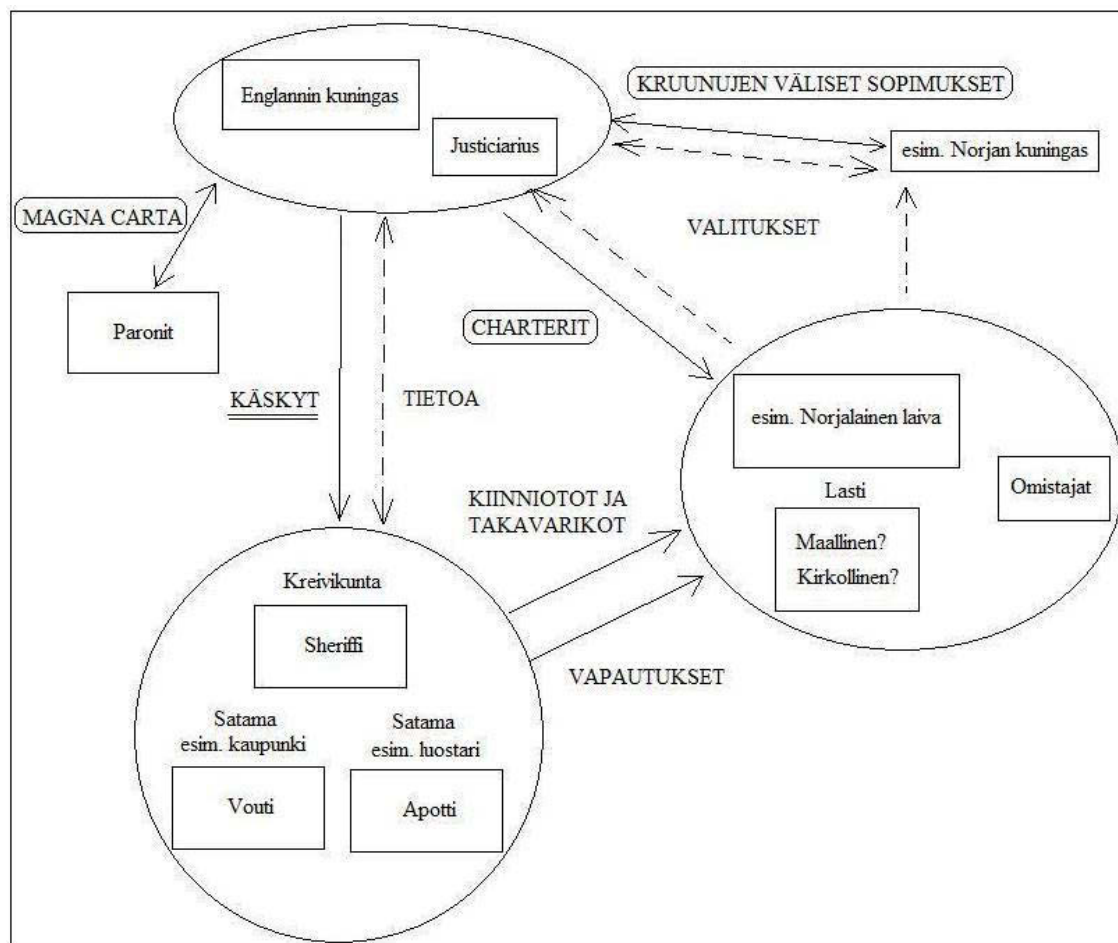
²⁸² LoO § 1.

justiciariuksensa lähdeaineiston osoittamalla tavalla viimekädessä määräsivät kiinnitöistä ja antoivat ne toimeksi virkamiehilleen, on mielekästä odottaa näiden raportoineen toiminnastaan jälleen keskushallinnolle. Toinen mahdollinen valitusten väylä kulki laivan kapteenilta tai kauppiaalta kuninkaalle joko suoraan tai välikäden kautta, mikäli tällaisen viestin välittäminen onnistui. On realistista olettaa, että vaikei kiinnitetuilla kauppiaille olisikaan ollut sellaista vapautta liikkua, joka olisi tämän mahdollistanut, heidän englantilaisilla yhteistyökumppaneillaan ja liiketovereillaan saattoi ollakin. Tällainen hyväntahtoinen auttaja saattoi varsinkin Englantiin purjehtineiden pohjoismaisten kirkonmiesten tapauksessa olla toinen hengenmies. Lopulta on mahdollista, että osa viesteistä kulki pitkänkin matkan päätyen ensin valitukseksi omassa valtakunnassa ja saapuen vasta sitten Englantiin. Näistä vaihtoehdoista todennäköisimpinä pidän kahta ensin esitettyä.

- I) Tieto pohjoismaalaisten kauppalaivojen kiinnitöistä saapui Englannin hoviin voutien itsensä raportoimina, mahdollisesti seriffin ja kreivikuntaa kuninkaan puolesta hallinnoineen jaarlin välityksellä
- II) Tieto pohjoismaalaisten kauppalaivojen kiinnitöistä saapui Englannin hoviin kauppamiesten itsensä tai heidän lähettämiensä sanantuojiensa kuljettamana
- III) Tieto pohjoismaalaisten kauppalaivojen kiinnitöistä saapui ensin kotimaahan, josta Englannin kruunulle tehdään valitus valtakunnan puolesta

Aiheettomissa kiinnitöissä, joissa viesti tapahtuneesta kulkeutui kuninkaan tietoon kreivikunnan hallinnon kautta, voutit olivat todennäköisesti toimineet hyvässä uskossa ja pyrkimättä väärinkäyttämään asemaansa. Olosuhteissa, joissa kiinnitöitä ajateltiin tehdyn vaikkapa sodan varjolla ja omaksi hyödyksi, tästä tuskin olisi tiedotettu valtahierarkiassa ylempänä oleville. Paremminkin tarkoituksellisia väärinkäytöksiä olisi luultavasti pyritty peittelemään käytössä olevin keinoin. Aiemmin esitetyn pohjalta voidaan todeta kiinnitöihin liittyneiden tahojen muodostaneen varsin moniportaisen verkoston, jossa useat toimijat vaikuttivat dynaamisesti toisiinsa. Kiinnitöihin liittyvistä oikeusraameista, toimijoista ja näiden välisestä tiedonkulusta voidaan kuitenkin löytää jonkinlaista säännönmukaisuutta. Koska kiinnitöitä ja niihin liittyneitä valituksia ei aiemmin ole vastaavalla tavalla tarkasteltu, on niiden määräämiseen, toimeenpanemiseen ja oikaisemiseen liittyvät rakenteet esitettävä

olemassaolevan lähteistön ja hallinnon eri tasojen tehtävistä olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden valossa.

KUVIO 3. Pohjoismaisten kauppalaivojen kiinniottojen ja vapautusten toimijasuhteet ja dynamiikka lähdemateriaalin ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta yksinkertaistettuna esityksenä.

Sellaisissa tilanteissa, joissa Englannin kuningas oli nimenomaan määrännyt pohjoismaisia laivoja pysäytettäväksi, oli harvemmin mitään epäselvää. Poikkeuksen tässä muodostivat aiemmin esitetyllä tavalla kirkonmiehet tai sellaiset henkilöt, joita Henrik III halusi erityisesti perusteltujenkin kiinniottojen seurauksilta suojella.²⁸³ Niinpä kruunun oikaistavaksi jäivät sellaiset kiinniottot, joille ei löytynyt laillista perustetta. Käytetyn aineiston pohjalta on melko uskaliaasta lähteä arvuuttelemaan kiinniottajien motiiveja tällaisessa tilanteessa. Käytännössä vaihtoehtoja oli kuitenkin kaksi: kiinniottajien taitamattomuus ja inhimillinen erehdys tai tarkoituksellinen virka-aseman väärinkäyttö, jolla pyrittiin hankkimaan jonkinlaista henkilökohtaista hyötyä.

²⁸³ Kuten kirjeessä DN XIX, nr. 230 (10.8.1237) esiintynyt Hovedøyenin apotti Askatin ja hänen asioillaan Englannissa liikkunut veli Johannes.

Pohjoismaalaisten kiinniotot sodan tiimellyksessä

Yllä esitettyjen lupakirjojen ja kirjeiden valossa voidaan pohjoismaalaisia laivoja huomata otetun kiinni erityisesti sodan aikana. Yli puolet dokumentoiduista kiinniottoista (8/15) tapahtui jonkin Ranskan kanssa käydyn konfliktin yhteydessä. Ranskan käytyä Englannin mannermaisten omistusten kimppuun 1224 kuningas antoi määräyksen pysäyttää ulkomaalaiset laivat, erityisesti ne, jotka kuuluivat Ranskan kruunulle tai sen liittolaisille. Sotavuoden kesäkuusta muodostui säilyneiden lähteiden valossa varsin vilkas. Lupakirjoista näkee Henrik III:n pyrkineen vuoden 1224 sodan aikana säilyttämään hyvät välit ja toimivat kauppayhteydet pohjoismaisiin valtakuntiin. Lynnistä käsin toiminut kauppias Radulfus Romanus sai tehdä kauppamatkansa Norjaan.²⁸⁴ Vastaavan luvan sai myös hänen ystävänsä William Herewardilainen toisten englantilaisten ja mahdollisesti pohjoismaalaisten kauppiaiden kanssa.²⁸⁵ Huolimatta käskystä ottaa ulkomaalaiset laivat kiinni sodan aikana, kuningas määräsi Lynnin voudit sallimaan useiden norjalaisten kauppiaiden saapumisen ja vapaan lähdön satamasta.²⁸⁶ Nämä luvat annettiin pääosin nimetyille henkilöille ja laivojen omistajien joukossa oli niin tavallisia kauppiaita, Hovedøyenin apotti kuin Norjan kuningas Håkon Håkonssonkin. Heinäkuussa kuningas antoi tanskalaiselle Gilbert Slesvigiläiselle määräaikaisen luvan suorittaa kauppamatkan Englantiin.²⁸⁷ Saman kuukauden loppupuolella hän antoi kaikille tanskalaisille kauppapurjehtijoille kaksivuotisen luvan käydä Englannissa.²⁸⁸ Elokuussa lupia myönnettiin jälleen lisää. Tällä kertaa vastaanottajista nimettiin erikseen Norjan herttua Skule Bårdssonin asioilla liikkuva kauppias Peter Oddsson, joka oli saapumassa Lynniin.²⁸⁹ Yarmouthin vouteja taas käskettiin elokuussa sallimaan niin skotlantilaisten kuin pohjoismaalaistenkin kauppiaiden ja kaikista maista kotoisin olleiden kalastusalusten purjehtimisen ja rantautumisen niin kauan, kuin ne olivat valtakunnista, jotka vastustivat Ranskan kruunua.²⁹⁰ Lähes saman sisältöinen määräys annettiin vuoden lopulla myös Lynnin voudeille.²⁹¹

Kuinka vuoden 1224 kiinniottoja käsitelleet kirjeet sitten sijoittuivat tälle aikajanelle? Ensimmäiset varmuudella todennettavat kiinniotot tapahtuivat toukokuussa, samaan

²⁸⁴ DN XIX, nr. 158 (22.6.1224).

²⁸⁵ DN XIX, nr. 161 (28.6.1224).

²⁸⁶ DN XIX, nr. 159 (23.6.1224) ja DN XIX, nr. 160 (25.6.1224).

²⁸⁷ DD VI, nr. 18 (11.7.1224).

²⁸⁸ DD VI, nr. 21 (26.7.1224).

²⁸⁹ DN XIX, nr. 162 (4.8.1224).

²⁹⁰ DN XIX, nr. 163 (23.8.1224).

²⁹¹ DN XIX, nr. 166 (29.12.1224).

aikaan kun tilanne Poitiersissa leimahti sodaksi. Carpenterin tulkinnan valossa tähän oli varmastikin varauduttu, sillä Englannin ja Ranskan välillä vallinnut aiempi aselepo oli päättymässä pääsiäisenä, eivätkä osapuolet vaikuttaneet löytävän yhteistä pohjaa sen jatkamiselle.²⁹² Englannin voidaankin päätellä valmistautuneen hyvissä ajoin keskeyttämään ranskalaisen laivaliikenteen satamissaan ja vesialueillaan heti aselevon päätyttyä 14. huhtikuuta. Ranskalaisten laivojen lisäksi Lynnin satamassa pysäytettiin toukokuussa kuitenkin myös skotlantilaisia ja tanskalaisia aluksia.²⁹³ Saatuaan kuulla, että pysäytettyjen laivojen joukossa oli pohjoismaalaisia, Henrik III määräsi ne heti vapautettavaksi, jotta ne voisivat purjehtia esteettä kotisatamiinsa. Saattaa olla, että kruunun alkuperäiset ohjeet eivät olleet riittävän yksityiskohtaisia ja Lynnin voudit olivat yksinkertaisesti ottaneet kiinni kaikki ulkomaalaiset alukset. Tämän olettan puolesta puhuu se, että kuningas antoi yllä mainitulla tavalla kesäkuussa täsmällisemmät ohjeet siitä, keiden tuli sallia liikkua vapaasti ja ketkä tuli ottaa kiinni. Tämä ei kuitenkaan estänyt Yarmouthin vouteja pysäyttämästä ribeläisen kauppamies Rikvinin laivaa heinäkuussa, jolloin kuninkaan oli jälleen puututtava asiaan ja määrättävä hänet päästettäväksi jatkamaan matkaansa.²⁹⁴ Jälleen kerran kyseessä saattoi olla väärinkäsitys, sillä elokuussa kuningas katsoi tarpeelliseksi täsmentää Yarmouthin viranomaisille kiinniottojen reunaehdoja samaan tapaan, kuin kahta kuukautta aiemmin lynniläisille. Molemmissa tapauksissa on perusteltua olettaa voutien toimineen saamiensa ohjeiden mukaisesti ja vilpittömässä mielessä. Todisteiden valossa vaikuttaa siltä, että he saivat täsmällisempiä toimintaohjeita vasta kun tehdyistä kiinniottoista syntyi ongelmia ja niistä tehtiin valituksia. On myös mahdollista, että voudit pitivät kirjaa laivoista ja valtakunnista, joista ne saapuivat ja pohjoismaalaisten kiinniotot huomattiin kuninkaallisessa kansliassa voutien keskushallinnolle lähettämien raporttien perusteella. Koska kuningas Henrik III ei vielä vuonna 1224 ollut täysi-ikäinen, voidaan ajatella, että Englannin ja pohjoismaiden kauppasuhteita olisivat ohjanneet sijaishallitsijoiden vieraiden kruunujen kanssa solmimat sopimukset. Esimerkiksi Hubert de Burghin edellisenä vuonna norjalaisille antaman kaupankäyntioikeuden olisi pitänyt suojata heitä kuninkaan aikuistumiseen saakka. On luontevaa olettaa, että tämän luvan suojaamana norjalaisia ei vuoden 1224 kiinniottoissa näyttäytynyt. Magna Cartan

²⁹² Carpenter 1990, s. 344-345. Ranska olisi ollut valmis jatkamaan aselepoa kymmenen vuotta eteenpäin, kun taas Englanti halusi jatkaa sitä lyhyemmissä pätkissä. Ottaen huomioon Englannin vaateen Toulousin alueeseen ja ilmeisen haluttomuuden pitkäkestoiseen aselepoon tai rauhaan, ei Ludvig VIII:lla ollut syytä luottaa Henrik III:n hyväntahtoisin aikeisiin. Niinpä hänen siirtonsa Poitiersia vastaan voi tulkita aloitteen ottamiseksi joka tapauksessa edessä olleessa aseellisessa kohtaamisessa. Edes paavin välitysyritys aselevon jatkamiseksi ei kantanut hedelmää.

²⁹³ DD VI, nr. 13 (25.5.1224).

²⁹⁴ DD VI, nr. 20 (23.7.1224).

§ 41. tarjosi voudeille oikeuden ottaa kiinni ja pidättää kaikki vihollismaasta saapuneet laivat miehistöineen. Voidaankin perustellusti todeta voutien toimineen saamiensa valtuuksien puitteissa ja ottaneen kiinni myös epäselviksi kokemansa tapaukset, jotka sitten kruunun käskyllä oikaistiin. Vuodesta 1225 eteenpäin tilanne oli jo pohjoismaalaisten kauppiaiden osalta normalisoitunut niin, ettei heidän kiinniotostaan syntynyt merkintöjä. Tätä pohjoismaalaisten kannalta positiivista kehitystä varmasti edesauttoivat vuoden 1224 jälkipuoliskolla ja vuosina 1225 ja 1226 annetut kauppalupakirjat.²⁹⁵

Seuraava sotajakso ajoittui vuoteen 1230, jolloin Henrik III oli jo täysivaltainen hallitsija ja havitteli Englannin mannermaisten omistusten palauttamista erityisesti Anjoussa. Henrikin vanha kilpakumppani Ludvig VIII oli kuollut vuonna 1226 ja uuden alaikäisen kuninkaan, Ludvig IX:n²⁹⁶ sijaishallitsijana toimi hänen äitinsä kuningatar Blanka²⁹⁷. Kahtena aiempina vuonna Englannin kruunu oli myöntänyt alamaisilleen lupia kaupankäyntiin norjalaisten kanssa ja sallinut norjalaisten käydä kauppaa Englantiin.²⁹⁸ Englannin epäonnistuneessa valloitusyrityksessä oli tiettyjä yhteneväisyyksiä Ludvig VIII:n nuoruudessaan Englantiin tekemän sotaretken kanssa. Vaikka Henrik III:n vuoden 1230 kampanjan tavoitteet olivat prinssi Ludvigia vaatimattomammat, hyökkäsi hänkin alaikäisen hallitsijan valtakuntaan. Mikäli hänen motiivinsa olisi ollut ainoastaan Ludvig IX:n nuori ikä, miksei hän tehnyt siirtoaan aikaisemmin? Henrik III oli saavuttanut täysivaltaisuuden vain vuotta Ludvig VIII:n kuoleman jälkeen ja henkilökohtaisesti allekirjoittamiensa kirjeiden valossa häntä oli valmisteltu hallinnollisiin tehtäviin jo ainakin vuodesta 1224 lähtien. Merkittävimpänä syynä oli luultavasti hänen oman valtakuntansa sisäpoliittinen epävakaas, joka ilmeni ongelmina erityisesti Walesissa sekä jaarlien ja paronien niskoitteluna.²⁹⁹ Henrikin oli saatava omat rivinsä ojennukseen ennen mantereelle suuntautuneen kunnianhimonsa tyydyttämistä. Vuoden 1230 kirjeiden kautta säilyneet kiinniotot sijoituivat Lynniin ja Grimsbyhyn. Heinäkuun ensimmäisenä päivänä kirjatun kirjeen perusteella voidaan olettaa, että Lynnissä kiinniotettuna ollut laiva oli pysäytetty kesäkuun puolella tai aiemmin. Muista kirjeistä poiketen teksti ei eritellyt laivaa norjalaiseksi, mutta se

²⁹⁵ Liite 4.

²⁹⁶ Ludvig IX (myöhemmin Pyhä) hallitsi Ranskan kuninkaana vuosina 1226–1270. Hän oli vuonna 1230 kuitenkin vasta 15 vuoden ikäinen.

²⁹⁷ Blanka oli Kastilian kuninkaan Alfonso VIII:n ja Eleonoora Englantilaisen tytär. Näin hän oli samalla Englannin Henrik II:n ja Eleonoora Akvitaniaalaisen lapsenlapsi. Ludvig VIII:n leskenä hän toimi poikansa sijaishallitsijana vuoteen 1236 saakka ja jälleen poikansa lähtiessä ristiretkelle 1248. Blanka kuoli vuonna 1252.

²⁹⁸ DN XIX, nr. 191 (18.9.1228) ja DN XIX, nr. 194 (8.10.1229).

²⁹⁹ Morris 2005, s. 7-8.

annettiin Norjan kuninkaan luokse matkustaneen Dalen apotin käyttöön.³⁰⁰ Laiva voidaan siis joko tulkita norjalaiseksi, jolloin Dalen apotti olisi paavillisilla asioillaan päässyt norjalaisten purjehtijoiden takaiskun kustannuksella matkustamaan sillä määränpäähensä tai se voidaan tulkita ranskalaiseksi, jolloin se olisi takavarikoitu miehistöineen kruunun käyttöön. Tässä yhteydessä olen tulkinnut laivan norjalaiseksi, sillä apotin matkan onnistuminen olisi ollut luontevampaa luottaa norjalaisten käsiin. Laivan norjalaistausta ei ole ainakaan kontekstin perusteella poissuljettu sillä saman vuoden heinäkuussa Grimsbyssä otettiin kiinni peräti 10 norjalaista kauppa-alusta. Nämä määrättiin vapautettaviksi heti elokuun alussa.³⁰¹ Tällä kertaa säilyneet kirjeet eivät kuitenkaan paljasta, että voudeille olisi annettu vuoden 1224 tapaan täsmällisempiä toimintaohjeita ongelmien ilmaantuessa kiinniottojen yhteydessä. Tähän saattaa olla useita syitä, kuten ohjeiden jakaminen suullisesti tai se ettei kirjeenvaihtosyystä tai toisesta koskaan päätynyt kuninkaallisiin arkistorulliin tai säilynyt. Dalen apotin käyttämästä laivasta tiedetään kirjeen perusteella kapteenin nimi, Johannes de Estring. Estringenin kylä sijaitsee nykyisen Ala-Saksin alueella ja näin aluksen kapteeni saattoi olla tanskalainen tai saksalainen. Johannes de Estringin laivan vapautuksen Dalen apotin käyttöön määräsi justiciariuksen ominaisuudessa sijaishallitsijana toiminut Stephen de Segrave, kuninkaan sotiessa Manner-Euroopassa. Jälkimmäisen kirjeen tapauksessa lähettäjä ei mainittu allekirjoituksessa, eikä siinä ole säilynyt sinettien kuvauksia. Sen lähetyspaikka Leicesterissä vihjaa kuitenkin siihen, että kirjeen taustalla olisi saattanut olla Leicesterin 6. jaarli Simon de Montfort.

Kesti 12 vuotta ennen kuin Henrik III onnistui jälleen käynnistämään sotaretken Ranskan haltuun joutuneiden alueiden palauttamiseksi Englannin kruunulle. Tällä kertaa hänen tarkoituksenaan oli saattaa Poitiers jälleen englantilaisiin käsiin ja kuningatar Blankan sijasta hän sai vastaansa Ludvig IX:n. Siinä missä varsinkin varhaisempi historiankirjoitus saattaa tehdä melko vähän tunnetun Henrikin henkilökuvulle jonkin verran vääryyttä, ei hänen sotamenestyksensä Ludvig IX:n Ranskaa vastaan juuri jätä kysymysmerkkejä siitä, kuinka Ranska ja Englanti suhteutuivat keskenään sotilaallisesti. Vuoden 1242–1243 sotaretki Poitiersiin ei osoittautunut Englannin kannalta sen tuloksellisemmaksi, kuin vuoden 1230 yritys palauttaa Anjou Englannin hallintaan.³⁰² Tämä oli Morrisin mukaan Henrikille myös vakava sisäpoliittinen tappio, joka syvensi juopaa kuninkaan ja hänen ylimystensä

³⁰⁰ DN XIX, nr. 200 (1.7.1230).

³⁰¹ DN XIX, nr. 201 (4.8.1230).

³⁰² Morris 2005, s. 21-22 ja Carpenter 1996, s. 177.

välillä.³⁰³ Jälleen kerran Henrik pyrki hyödyntämään Magna Cartan tarjoamaa mahdollisuutta käydä ranskalaisen laivaliikenteen kimppuun. Tämän seurauksena Englannin rannikoilla ja satamissa otettiin jälleen kiinni paitsi vihollisen, myös liittolaisten aluksia. Poitiersista Garonne-joen rantamia pitkin Ludvigin IX:n armeijan edellä kahakoiden vetäytyneen Henrikin ollessa leiriytyneenä heinäkuussa Bordeauxiin, Yorkin arkkipiispa Walter de Gray hoiti asioita Englannissa kuninkaansa puolesta.³⁰⁴ Huhtikuulle kirjatussa kirjeessä, hän määräsi kuninkaan veromestari William de Hauerhullin selvittämään Rochesterissa kiinniotettuna pidetyn laivan omistussuhteet. Käskykirjeestä kävi ilmi, että de Hauerhullin tuli lähettää miehiä tutkimaan alus. Mikäli sen lastina oli Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan asukkaiden, brabantilaisten, flanderilaisten, tanskalaisten, norjalaisten tai gotlantilaisten omaisuutta, se tuli päästää jatkamaan matkaansa. Kaikkien muiden laivat tuli edelleen pysäyttää, kunnes kuningas toisin määräisi. Veromestarina de Hauerhullilla oli käytettävissään seriffejä, joille saattoi antaa tämän tehtävän toimeksi samaan tapaan, kuin verotilintarkastusta tehtäessä. Kirje antaa kuvan, etteivät paikalliset satamavoudit läheskään aina tienneet mistä heidän pysäyttämänsä alukset olivat lähtöisin ja mitkä laivan ja sen lastin omistussuhteet olivat. Tästä voidaan jälleen tehdä johtopäätös, etteivät he ottaneet pohjoismaisten kauppiaiden laivoja kiinni vilpillisessä tarkoituksessa, vaan pikemminkin tietämättömyyttään. Valtakunnassa, jossa ranska oli kuitenkin edelleen elävä hallintokieli, on kuitenkin varsin hämmästyttävää huomata, etteivät paikallistason viranomaiset kyenneet erottelemaan pohjoismaalaisia ranskalaisista. Tämä saattaa kertoa satamavoutien alhaisesta oppineisuudesta. Voudin toimen on kuitenkin syytä muistaa olleen käytännönläheinen ja olisi saattanut odottaa, että he työnsä kautta olisivat oppineet tuntemaan satamassaan vierailevia laivoja ja tunnistamaan eri kansallisuuksia edustavat kauppiat ja merenkävijät. Tästä voidaan kuitenkin myös esittää hypoteesi merimiesammatin kansainvälisyydestä ja siitä etteivät ammattimerimiehet muodostaneet laivoissaan kulttuurillisesti tai kielellisesti yksiselitteisiä ja helposti tunnistettavia homogeenisiä ryhmiä. Kuninkaan palattua elokuussa Englantiin hän puuttui perusteettomiin kiinniottoihin ja antoi seriffeilleen täsmälliset ohjeet tehtäviensä suorittamiseksi.³⁰⁵ Kirjeessään Henrik III vahvisti Norfolkkin ja Suffolkin viranomaisille Yorkin arkkipiispan rochesterilaisille antaman listan maista, joista saapuvia kauppiaita ei tullut häiritä. Tekstissään hän korosti kiinniottotoimenpiteiden johtuvan sodasta

³⁰³ Morris 2005, s. 22.

³⁰⁴ Morris 2005, s. 21-22 ja DN XIX, nr. 234 (28.7.1242).

³⁰⁵ DN XIX, nr. 235 (26.8.1242).

Ranskan kanssa ja että voimakeinoja tuli kohdistaa vain ranskalaisiin aluksiin ja sellaisten valtakuntien aluksiin, jotka olivat Ranskan kanssa liitossa. Seriffien tuli varmistaa ja pitää huolta siitä, että heidän alueellaan toimivat voudit noudattivat annettuja ohjeita. Seriffien tuli huolehtia siitä, että kaikki heidän alueellaan kiinniotetut laivat tutkittiin lasteineen ja vain sellaiset, joiden kiinniottoon oli sodan seurauksena perusteet, tuli pitää vangittuna satamissa. Kruunun tavassa oikaista virheelliset kiinniotot ja selkeyttää annetut toimintaohjeet on selvää yhteneväisyyttä vuoden 1224 käytäntöjen kanssa.

Seuraavan kerran Henrik III lähti sotaan Ranskaa vastaan vuonna 1253, Ludvig IX:n ollessa yhä seitsemännen ristiretken seurauksena Lähi-idässä ja sijaishallitsijanaan jälleen toimineen Blankan kuoltua.³⁰⁶ Blankan kuolema ajoittui vuoteen 1252 ja Ludvig oli lähtenyt valtakunnastaan ristiretkelle jo vuonna 1248, joten kumpikaan tekijä ei riitä selittämään Henrikin hyökkäykselleen valitsemaa ajankohtaa. Jälleen kerran on käännäyttävä tarkastelemaan olosuhteita Englannissa, jossa Henrik III:n hallinto kärsi ankarasta kritiikistä.³⁰⁷ Yksitoista vuotta Poitiersin sotaretkensä jälkeen Henrik onnistui saamaan vastahakoisilta vasalleiltaan riittävästi varoja ja miehiä suunnatakseen jälleen Etelä-Ranskaan. Kaava toisti vuoden 1242 tapahtumia. Henrik ei saanut koolle kutsumaltaan päärien parlamentilta vappaehtoisesti tarvitsemiaan resursseja vaan hänen oli vaadittava feodaaliavustusta vanhimman poikansa Edwardin ritariksi lyömisen varjolla. Vastustus kotimaassa oli niin ankaraa, että hänen oli jälleen kerran vahvistettava pääriensä oikeudet Magna Cartassa saadakseen heiltä haluamansa varat ja joukot.³⁰⁸ Vuoden 1254 kiinniotot näyttäytyvät samanlaisessa valossa, kuin vuoden 1230. Kirjeistä kävi ilmi, että laivoja pysäytettiin jälleen ja yhteys Ranskassa käytävään sotaan vaikuttaa ilmeiseltä, vaikkei sitä auki kirjoitettukaan. Ensimmäinen selvityksen alle päätynyt kiinniotto tapahtui todennäköisesti helmikuussa ja toinen luultavasti huhtikuussa, sillä niitä selvittelevät kirjeet oli päivätty helmikuun loppuun ja toukokuun alkuun. Kummassakaan kirjeessä kuningasta ei nimetä lähettäjänä, mikä olisikin asettanut monia kysymyksiä Henrik III:n ollessa ainakin kesäkuuhun saakka yhä Gasconyssa.³⁰⁹ Kuka kirjeet sitten lähetti? On täysin mahdollista, että Yorkin arkkipiispa Walter de Gray, joka oli jo vuosina 1242–1243 huolehtinut vastaavien selvitysten alullepanosta kuninkaan puolesta, oli jälleen toimenpiteiden takana. Vuosi 1254 osuu

³⁰⁶ Jackson 2007, s. 17-18 ja Weiss & Mahoney 2004, s. 46.

³⁰⁷ Morris 2005, s. 45.

³⁰⁸ Morris 2005, s. 45. Vuonna 1242 Henrik III oli rahoittanut Poitiersin retkensä alaikäisen tyttärensä Margareetan naittamisella Skotlannin kuningas Aleksanteri III:lle.

³⁰⁹ Carpenter 1996, s. 109.

ajanjaksolle, jolla Englannissa ei nimitetty justiciariuksia. Eikö de Gray kuitenkin olisi allekirjoittanut käskykirjeet Yorkin arkkipiispan ominaisuudessa, kuten hän oli vuosia aiemmin toiminut?³¹⁰ Mikäli näin on, hän ei ollut kirjeiden lähettäjä. Toinen vaihtoehto on samaan aikaan kuninkaan kanslerina toiminut William Kilkennylinen, josta tuli saman vuoden lopulla Elyn piispa.³¹¹ Williamin toiminta kuninkaallisena kanslerina selittäisi osaltaan kirjeiden lähettämisen Windsorista³¹² ja Westminsteristä³¹³. Koska lähettäjistä ei kuitenkaan ole kiistatonta varmuutta, on hänen henkilöisyytensä jätävä näiden olettamien varaan. Muodoltaan ja sanankäytöltään kirjeet ovat kuitenkin niin samanlaiset, että ne lienevät saman kirjoittajan laatimat ja ne ovat keskenään enemmän yhdenmukaiset, kuin de Grayn aiemmin lähettämä kirje. Helmikuussa Windsorista lähetetyssä kirjeessä käskettiin Lynnin voutit tutkimaan huolellisesti koggin, joka oli Alexander le Chaumpeneyn ja Henricus le Nornen hallussa. Mikäli laiva tai sen lasti olivat Norjan kuninkaan omaisuutta, tuli se päästää viipymättä jatkamaan purjehdustaan.³¹⁴ Toukokuussa kirjatussa kirjeessä Yarmouthin voutit määrättiin selvittämään mikäli laiva nimeltään ”Bussen” tai sen lasti kuuluivat Norjan kuninkaalle. Mikäli alus oli lähetetty Englantiin Norjan kuninkaan toimesta tuli sen saada jatkaa purjehdustaan vapaasti.³¹⁵ Vuoden 1254 kiinnioissa silmään pistää pohjoismaalaisten laivojen kiinniottojen vähäisyys. Ainoastaan kahta kiinniotettua laivaa lasteineen epäiltiin pohjoismaalaisiksi. Ilmeisesti pohjoismaalaisia aluksia ei myöskään otettu kiinni tarkoituksella niitä koskeneiden tarkempien ohjeiden puuttumisen seurauksena.

Vuosi	Kirje 1	Kirje 2	Kiinniottoja
1224	Viittaa useisiin laivoihin.	Viittaa yhteen laivaan.	3<?
1230	Viittaa yhteen laivaan.	Viittaa 10 laivaan	11<
1242	Viittaa useisiin laivoihin.	Viittaa yhteen laivaan.	3<?
1254	Viittaa yhteen laivaan.	Viittaa yhteen laivaan.	2

TAULUKKO 3. Kirjeisiin perustuva arvio pohjoismaalaisiksi epäiltyjen laivojen kiinnioista vuosittain Englannin ja Ranskan välillä käytyjen sotien aikana. Kirjeet ovat aikajärjestyksessä.

Tämä saattaa viitata voutien alun perinkin saamaan parempaan ohjeistukseen, mikä

³¹⁰ DN XIX, nr. 234 (28.7.1242). “...Waltero Ebor’ Archiepiscopo...”

³¹¹ FEA, s. 45-47.

³¹² DN XIX, nr. 259 (24.2.1254).

³¹³ DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

³¹⁴ DN XIX, nr. 259 (24.2.1254).

³¹⁵ DN XIX, nr. 260 (3.5.1254).

osoittaisi kehitystä aiempiin vuosin verrattuna. Vuoden 1254 sotaretki Eurooppaan osoittautui aiempia menestyksekkäämmäksi ja Henrik III kykeni turvaamaan Gasconyn omistuksensa Englannin kruunulle.³¹⁶ Sotaretken seurauksena Henrikillä oli kuitenkin melkoinen velkataakka ja Carpenter antaa ymmärtää kruunun kassan olleen sen jäljiltä lähes vararikossa.³¹⁷

Yllä esitetyn valossa voidaan esittää hypoteesi, ettei kruunun voudeilla vuonna 1224 ollut selkeitä ohjeita, joiden mukaan toimia pohjoismaalaisten kauppiaiden suhteen. Näyttää myös, ettei heidän kompetenssinsa aina riittänyt tunnistamaan liittolaisten aluksia ja erottelamaan niitä vihollisista. Tähän syynä saattoi olla kieliryhmien ja kansallisuuksien sekoittuminen merimies- ja kauppiasammateissa, tulivathan kiinniotetut kirjeiden valossa hyvin vaihtelevista taustoista. Yleensä ongelmien ja epäselvyyksien ilmaantuessa niihin puututtiin ja esimerkiksi kruunun seriffejä lähetettiin ratkaisemaan mutkikkaiksi paljastuneita tilanteita. Epäselvyyksien välttämiseksi kruunu myös täsmensi antamia määräyksiä lähettämällä lisäohjeita, jotka erittelivät pohjoismaalaisten kauppiaiden nauttiman suojan tai muistuttivat vouteja siitä. Yllä käsitellyn perusteella voidaan myös esittää kruunun voudeilleen antaman ohjeistuksen kehittyneen vuoteen 1254 mennessä, jolloin kiinniottoissa tapahtui ilmeisesti aiempia vuosia vähemmän virheitä.

Pohjoismaalaisten kiinniotot rauhan aikana

Siinä missä sotatilan Ranskan kanssa voi turvallisesti tulkita pohjoismaalaisten laivojen kiinniottojen syynä vuosina 1224, 1230, 1242 ja 1254, se ei käy selitykseksi niinä vuosina, joina kruunu ei ollut Ranskan kanssa sodassa. Kun rauhanajan oloissa tapahtuneista kiinniottoista ja takavarikoista karsitaan ne, jotka kruunu erikseen määräsi tehtäväksi, jää jäljelle muutama avoin tapaus, jotka vaativat lähempää tarkastelua. Näistä tapauksista kolmesta on säilynyt kirjallisia todisteita vuosilta 1229, 1233 ja 1252. Siinä missä kiinniotot sotatilassa Ranskan kanssa tai englantilaisten kauppiaiden saatavien kattamiseksi olivat syiltään varsin selkeitä, tilanne näiden kolmen tapauksen osalta on mutkikkaampi.

Ensimmäinen taustoiltaan selittämätön kiinniotto tapahtui vuoden 1229 syyskuussa, Suffolksissa, jossa Ipswichin voudit pysäyttivät pyhiinvaellusmatkalla olleiden norjalaisten laivan.³¹⁸ Kiinnioton taustoista paljastettiin hyvin vähän ja laiva määrättiin kuninkaallisella kirjeellä vapautettavaksi ja pyhiinvaeltajien käskettiin antaa jatkaa

³¹⁶ Carpenter 1996, s. 177.

³¹⁷ Carpenter 1996, s. 123.

³¹⁸ DN XIX, nr. 193 (30.9.1229).

matkaansa. Koska laivaa ei ollut erikseen käsketty pysäyttää, eikä sen kiinniottoon ollut sotatilan seurauksena Magna Carta saneltuja perusteita, selitystä haettaessa on käännettävä aiemmin myönnettyjen lupakirjojen puoleen. Vuoden 1225 elokuussa kuningas Henrik III oli nimittäin solminut kolmivuotiset kauppasuhteet Norjan kruunun kanssa.³¹⁹ Näin ollen yleinen kauppalupa norjalaisten osalta oli umpeutunut 29. syyskuuta vuonna 1228. Tästä eteenpäin norjalaisille kauppiaille oli myönnetty yksittäisiä lupakirjoja tapauskohtaisesti. Voidaan siis ajatella, ettei Magna Carta antama suoja ollut riittävä taatakseen ulkomaalaisille purjehtijoille koskemattomuuden Englannissa. Kuninkaallisen lupakirjapolitiikan voi tulkita joko kiinniottojen *syynä* tai *seurauksena*:

A) Lupakirjojen myöntäminen ulkomaalaisille kauppiaille oli seurausta Magna Carta riittämättömyydestä, mikäli voudit Magna Carta ohjeista huolimatta ottivat laivoja kiinni silloinkin kun siihen ei ollut aihetta. Tässä tapauksessa kuninkaalliset lupakirjat olivat reaktioita olemassaolevaan ongelmaan ja niiden tarkoitus tukea Magna Cartaa.

B) Mikäli kuningas taas Magna Cartasta huolimatta otti oikeuden päättää kauppapurjehtijoiden saapumisesta myös rauhan aikana, heikensivät lupakirjat Magna Cartaa ja totuttivat satamavoudit siihen, että kauppiailta edellytettiin Magna Carta § 41. huolimatta lupakirjoja.

Erikoisinta tapauksessa oli ehkä se, että kiinniottotoimet kohdistettiin pyhiinvaeltajiin, joiden luulisi olleen tuttuja vieraita 1200-luvun Ipswichissä.³²⁰ Saattaa tietenkin olla, etteivät he olleet tehneet itseään tunnistettaviksi, jolloin voutilla ei ehkä ollut keinoja erottaa heitä tavanomaisista matkamiehistä. Kuten aiemminkin on esitetty, voutien oma ammattitaito tai kiinnostus tehtäväänsä eivät välttämättä olleet työn asianmukaisen hoitamisen edellyttämällä tasolla. Koska voutien nimityksiin ei ilmeisesti ollut olemassa säädettyjä vaatimuksia, saattoi heidän osaamisensa ja kiinnostuksensa tehtäväänsä luultavasti vaihdella paljonkin. Tämän tyyppistä tapausta tarkasteltaessa herää myös herkästi kysymyksiä siitä millaisia henkilökohtaisia motiiveja voutilla kiinniotoissa esiintyi. Näihin seikkoihin on käytetyn aineiston valossa kuitenkin mahdotonta päästä käsiksi, sillä kirjeistä ei paljastunut ainoastaan tapausta, jossa vouti olisi asetettu syytteeseen tai erotettu henkilökohtaisen hyödyn tavoittelun seurauksena. Päinvastaisten todisteiden puuttuessa on oletettava voutien toimineen vilpittömässä mielessä.

³¹⁹ DN XIX, nr. 174 (31.8.1225).

³²⁰ Vail 2004, s. 103-104.

Vuoden 1233 elokuun 12. ja 14. päivälle kirjatuissa kirjeissä kuningas puuttui toiseen selittämättömään kiinniottojen sarjaan. Kaksi norjalaista laivaa, jotka kuuluivat Lysen luostarin kellarinhoitaja Ernisiukselle, sekä Tøsøn kappalainen Nicholaukselle oli otettu kiinni Norfolkissa ja kreivikunnan seriffi sai määräyksen järjestää niiden vapautuksen.³²¹ Sama käsky oli annettu jo kahta viikkoa aiemmin, sillä kertaa suoraan Lynnin satamavoudeille Herbert de Alencunille sekä Fulco Baignardille. Viesti oli välitetty heille kaikille Englannin satamavoudeille osoitetun lupakirja-tiedonannon yhteydessä.³²² Alencun ja Baignard eivät kuitenkaan olleet vapauttaneet aluksia kuninkaan käskystä huolimatta, jolloin alueen seriffiä pyydettiin puuttumaan tilanteeseen. Kyseisessä lupakirjatiedonannossa kaikkien Englannin merisatamien voudit oli määrätty jättämään Nidarosin arkkipiispalle kuuluneet laivat rauhaan saman vuoden joulukuun saakka vakavien seuraamusten uhalli. Elokuun kirjeeseen 14. päivänä tehdyssä lisäyksessä määrättiin myös vapauttamaan kaikki sellaiset laivat, joiden kapteenit kykenivät osoittamaan niiden kuuluneen Norjan kruunulle. Tästä voidaan päätellä, ettei kauppalaivojen vapaa liikkuminen rauhankaan aikana ollut itsestäänselvyys Magna Cartasta huolimatta. Edelleen voidaan tulkita kuninkaan hyväksyneen sellaisten laivojen pysäytysten ja kiinniottojen jatkamisen, jotka eivät kuuluneet Norjan kruunulle. On huomattava, etteivät Lynnin voudit reagoineet ensimmäiseen vapautuskäskyyn, vaan niskuroivat sitä vastaan tai viivyttelivät niin, että määräys oli uusittava ja osoitettava heidän esimiehelleen. Tämä saattaa viitata siihen, että Lynnin voutien toiminnassa oli tässä yhteydessä jotakin hämäräperäistä.

Vaikka viimeisen, vuoden 1252 tapauksen yhteydessä ei suoranaisesti mainittu kiinniottoja, vaan kirjoitettiin kiistasta englantilaisten porvariensa ja norjalaisten kauppiaiden välillä, voidaan sen kuitenkin katsoa kuuluneen osaksi samaa kokonaisuutta.³²³ Norjasta saapuvien kauppiaiden oli tultava Englantiin vesitse ja kyseisessä tapauksessa ongelmat keskittyivät merkittävään satamakaupunkiin Lynniin, jossa monet kiinniottoistakin tapahtuivat. Samana vuonna ei ollut myönnetty erillisiä kauppalupia, eikä kirjeistä käy ilmi muita ongelmia pohjoismaalaisten kauppiaiden ja heidän englantilaisten isäntiensä välillä. Luultavinta on, että ulkomaalaisille kauppiaille oli tullut kiistaa paikallisen killan kanssa. Kruunun määräyksestä tehtyjä kiinniottoja ja takavarikkoja käsitellen alaluvun havaintojen perusteella voidaan pitää mahdollisena, että eripuraisuuden taustalla saattoi olla taloudellisia kysymyksiä. Tässä tapauksessa

³²¹ DN XIX, nr. 211 (12.8.1233).

³²² DN XIX, nr. 210 (30.7.1233).

³²³ DN XIX, nr. 254 (18.9.1252).

vastakkain olisivat siinä tapauksessa olleet joko Lynnin kaupungin porvarien nauttimat privilegiot ja Magna Cartan ulkomaalaisille kauppiaille rauhan aikana takaamat oikeudet tai kiista saatavien maksamisesta.

Mikäli kyse oli kaupungin porvarien ja Magna Cartan ulkomaalaisille kauppiaille suomien oikeuksien yhteentörmäyksestä, tilanne oli varsin poikkeuksellinen. Lynn oli vilkas kauppapaikka tiheästi liikennöidyllä Washin-lahdella ja portti sisempänä Englannissa järjestetyille markkinoille.³²⁴ Aiemman tutkimuksen mukaan Pohjoismaalaiset kauppiat vaikuttaisivat tuoneen Lynniin lähinnä kalaa ja puutavaraa.³²⁵ Englannista Norjaan he sen sijaan veivät lähinnä viljaa, kuten laivojen lasteja ja pohjoismaalaisten kauppapöytäkirjoja käsiteltäessä havaittiin. Mikään muu vuoden 1252 tapahtumista jäänyt todiste ei puhunut erityislaatuisista tapahtumista tai muutoksista Lynnin porvarien ja norjalaisten suhteissa, joten lienee turvallista olettaa kiistan liittyneen etuoikeuskysymysten sijasta taloudellisiin seikkoihin. Mikä ikinä riidan syy Lynnissä sitten todellisuudessa olikaan, sitä oli kruunun puolelta pyritty jo sovittamaan Norwichin piispan välityksellä. Näiden yritysten kajariuduttua ja piispaa kuultuaan, Henrik III antoi Norfolkkin ja Suffolkin seriffi Robert de Savagelle määräyksen puuttua tilanteeseen ja ratkaista se. De Savagesta itsestään tiedetään vain vähän, mutta ilmeisesti hän oli tehtävässään pätevä mies, sillä hänen virkaurastaan tuli viisivuotisen verrattain pitkä.³²⁶ Kiistan käsittely kertoo kuitenkin selkeällä kielellä siitä, että kruunun oli puututtava rauhankin aikana ulkomaalaisten kauppioiden Englannissa kohtaamiin tai aiheuttamiin ongelmiin. Todistusaineiston valossa voidaan todeta, että yksi konkreettinen pohjoismaalaistenkin Englannissa kohtaama vastoinkäyminen saattoi olla laivan kiinniotto ja sen lastin takavarikoiminen. Toisaalta pohjoismaalaiset kauppiat saattoivat myös itse aiheuttaa ongelmia, joiden seurauksena kiinniottoja ja takavarikkoja tehtiin. Tämä viimeinen tapaus onkin esimerkki hämärän peittoon jäävistä tapauksista, joissa niin alkusyy kuin lopullinen ratkaisu jäävät arvailujen varaan. Se on kuitenkin samalla toimiva osoitus kruunun sinnikkästä pyrkimyksestä ratkaista tämäntyyppiset ongelmat ja päästä niissä ratkaisuun, joka ei ollut ainoastaan mielivaltainen tai paikallishallinnon käsissä.

³²⁴ Lisää Lynnin ja Washin-lahden satamista: Carus-Wilson 1964.

³²⁵ Carus-Wilson 1964, s. 191.

³²⁶ Fuller 1840, s. 474. Seriffien virkaluettelosta käy ilmi, että Norfolkkin ja Suffolkin seriffin tehtävä täytettiin tavallisesti vain vuodeksi pariksi kerrallaan viisivuotisten ja sitä pidempien virkajaksojen ollessa selvästi harvinaisempia.

4. Johtopäätökset ja yhteenveto

4.1 Kiinniottojen olosuhteet

Tutkimuksessa pohjoismaalaisten laivojen kiinniotot jakautuivat karkeimmillaan kahteen luokkaan: kruunun määräämiin ja ilman keskushallinnon käskyä tehtyihin. Kruunun määräämistä kiinnioista suurin osa liittyi laivojen ja lastien takavarikointiin korvauksena englantilaisten kauppiaiden kärsimistä taloudellisista vahingoista pohjoismaalaisten kauppiaiden tai viranomaisten toiminnan seurauksena. Ilman kruunun lupaa tehdyistä kiinnioista suurin osa taas sijoittui lukuisiin Ranskan kanssa käytyihin sotajaksoihin, joiden yhteydessä laivoja otettiin Magna Cartan sallimissa rajoissa selvästi rauhanaikaa enemmän kiinni. Näyttää myös siltä, että englantilaisten satamavoutien tarkkaavaisuudessa pohjoismaalaisten alusten suhteen tapahtui vuosien saatossa jonkinlaista kehitystä, sillä niitä pysäytettiin vuoden 1252 sodan yhteydessä jo selvästi vähemmän kuin aiemmin vastaavassa tilanteessa. Tässä yhteydessä täytyy kuitenkin muistaa tilastollisen harhan tai vääristymän mahdollisuus, sillä todistusaineistoa on säilynyt tarkasteltavaksi vain rajallisesti, ja tutkimuksen polttopistettä voisi laajentaa käsittämään myös esimerkiksi skotlantilaisia, Saarten kuningaskunnasta³²⁷ saapuneita tai saksalaisia aluksia.

Kiinniotetut pohjoismaalaiset laivat saapuivat pääsääntöisesti Norjasta tai Tanskasta. Niiden matkojen tarkoitukset olivat hyvin vaihtelevia ja niiden matkustajien ja omistajien taustat varsin erilaisia. On huomattava, ettei kiinniotettujen joukossa ollut henkilöitä tai laivoja, joille oli myönnetty säilyneitä henkilökohtaisia erillislupia. Tästä voidaan päätellä ainakin henkilö- ja laivakohtaisten lupakirjojen toimineen tehokkaana suojakeinona englantilaisten voutien suhteen. Ongelmia siis ilmeisesti tulikin sellaisille laivoille, joiden saapumisesta voudeilla ei ollut sovittua ennakkotietoa tai joilla ei ollut mukanaan helppoa ja yksiselitteistä tapaa osoittaa matkansa vilpitön tarkoitus. Osaltaan voutien työtä ilmeisesti hankaloitti merimiesammattikunnan kansainvälinen luonne, joka ei tehnyt pohjoismaalaisten erittelyä asiattomista liikkujista aina yksinkertaiseksi.

³²⁷ Saarten kuningaskunta (Kingdom of the Isles) oli eri muodoissaan olemassa Skotlannin länsirannikon saarilla 1100-luvulta 1300-luvun alkupuolelle saakka. Lisää Saarten kuningaskunnasta: McDonald 2008.

4.2 Lainsäädännön ja kuninkaallisten lupakirjojen suhde

Suurin osa kiinniottoista tehtiin lainsäädännön tai kuninkaallisten käskyjen asettamisissa selkeissä puitteissa, ainoastaan kolmen tapauksen jäädessä harmaalle alueelle ja tulkinnanvaraisiksi. Kaikissa muissa kiinniottoissa syyt olivat yleensä varsin ilmeiset ja liittyivät sota-aikana saatuun heikkoon ohjeistukseen tai kruunun suoraan käskyyn. Kuviossa 3. (s. 61) olen esittänyt kiinniotot, niiden oikaisuprosessin ja taustavaikuttajat havainnollistavana yksinkertaistuksena.

Tutkimustulokset vaikuttavat osoittavan yksittäisten lainsäädännöllisten elementtien riittämättömyyden Englannin ja Pohjoismaiden välisen merikaupan sääntelyssä ja pohjoismaalaisten kauppiaiden oikeuksien turvaamisessa. Sen paremmin Magna Carta, kuin kruunujen väliset sopimukset eivät olleet yksinään riittäviä keinoja varmistamaan kauppalaivojen ja niiden kuljettamien lastien koskemattomuuden 1200-luvun Englannissa. Joko tämän seurauksena tai osittain tämän aiheuttaen kuningas myönsi kauppiaille aiemmista sopimuksista ja lakipykälistä erillisiä kauppalupia. Tavallisesti tällaisia erikoislupia myönnettiin poikkeusoloissa, joissa kaupankäynti muutenkin oli rajoitettua, mutta näin ei suinkaan aina ollut. Vaikuttaa myös siltä, että osa kauppalupakirjoista myönnettiin poikkeusoloissa sen jälkeen, kun kiinniottoja jo oli tapahtunut ja niistä oli syntynyt ongelmia tai tehty valituksia. Tästä osoituksena ovat ne kiinniotot, jotka eivät tapahtuneet sota-aikana tai kruunun määräyksestä.

Kiinniottojen tarkastelun perusteella voidaan kuitenkin todeta kruunun virkamiesten pyrkineen yleensä toimimaan annettujen ohjeiden ja vallitsevan lainsäädännön puitteissa. Tästä voidaan päätellä varsinaista vilpillisyyttä esiintyneen käsitellyissä tapauksissa hyvin vähän jos lainkaan ja voutien ja muiden kiinniottajien virheiden johtuneen joko heidän omasta ammattitaidottomuudestaan tai heikosta motivaatiosta hoitaa tehtävänsä sen edellyttämällä täsmällisyydellä. Syypäänä aiheettomiin kiinniottoihin vaikuttaa usein olleen myös keskushallinnolta saatujen ohjeiden epätäsmällisyys jota jouduttiin tarkentamaan aina ongelmien ilmaantuessa.

Lainsäädännöllisesti merkittävimpiä elementtejä olivat Magna Cartan § 41., kuninkaalliset lupakirjat ja kruunujen väliset sopimukset. Englantilaisen tapaoikeus, kaupunkien erioikeudet ja muut oikeudelliset ohjeet jäivät tämän tarkastelun puitteissa selvästi edellisten varjoon. Erityisen vaikuttavaan asemaan näyttäisivät kohonneen

nimenomaan kuninkaalliset lupakirjat, sillä ainoassakaan säilyneessä kiinniottopapauksessa ei voutien toimenpiteiden kohteeksi joutunut laivoja, joille oli myönnetty erillinen lupakirja.

4.3 Yhteenveto ja jatkotutkimuksen tarpeen arviointi

Pohjoismaalaisten kauppalaivojen kiinniottojen dokumentaatiota tarkasteltaessa ei voi olla kiinnittämättä huomiota niiden näennäisen suureen määrään lupakirjoihin verrattuna. Erilaisia lupakirjoja myönnettiin yhteensä 32 kappaletta ja kiinniottoja käsitteitä kirjeitä on säilynyt 15 kappaletta. Kyse on kuitenkin luultavasti tilastollisesta harhasta ja on välttämätöntä muistaa osan lupakirjoista olleen yleislupia, jotka koskivat useita aluksia pitkällä aikavälillä. Magna Carta § 41. valossa on myös syytä muistaa, että Englantiin saattoi saapua Pohjoismaista paljon sellaisia kauppa-aluksia, jotka eivät ole jättäneet minkäänlaisia jälkiä kuninkaallisen kanslian arkistoihin. On kuitenkin ilmeistä, että kiinniottoja tapahtui sekä kruunun käskystä että sitä ilman – toisinaan tarkoituksella ja toisinaan tahattomasti. Näyttäisi myös ilmeiseltä, että vaikka kiinniotot näyttäytyvät kruunun säilyneessä kirjeenvaihdossa kenties korostetussa suhteessa lupakirjoihin, niitä tapahtui melko paljon eivätkä ne vaikuttaisi olleen erityisen harvinaisia.

Lopulta on muistettava pohjoismaalaisten kauppiaiden ja heidän laivojensa kiinniottojen ja takavarikkojen muodostaneen vain osan niistä monista haasteista, joita Skandinaviasta saapuneet purjehtijat ja heidän matkustajansa Englannissa ja muissa vieraisissa valtakunnassa kohtasivat. On huomattava, että vaikka keskiajan arkeologista ja historiallista todisteaineistoa Pohjanmeren merikaupasta on tutkittu kohtuullisen paljon, tutkimuksen pääpaino on ollut varhaiskeskiajan viikinkivaikutuksessa ja myöhemmässä hansakaupassa. Näin 1100–1200-luvuille on jäänyt tutkimuksessa aukko, joka yhä odottaa täyttämistään monissa merenkulkuun ja merikauppaan liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi Oléronin merenkulkusääntö, norjalaisen Kuninkaanpeilin merenkulkua ja kauppaa koskeva osa, sekä arkistoissa säilynyt alkuperäinen kirjemateriaali voisivat muodostaa hyvin hedelmällisen lähdemateriaalipohjan 1100- ja 1200-lukujen merimieskulttuurin ja kauppatapojen tarkastelulle Pohjois-Euroopassa niin sosiaali-, talous- kuin oikeushistoriallisesti.

MITTAYKSIKÖT JA TERMIT

Lasti	Vetoisuusmittana noin 2 000 kiloa eli kaksi tynnyriä <i>tai</i> viljamittana noin 540 kg,. Lasti on mittana erotettava <i>laivalastista</i> , jolla tarkoitetaan laivan kokonaislastivetoisuutta.
Markka	Rahayksikkönä 2/3 puntaa tai 13 shillinkiä ja 4 penniä.
Pauna	Painoyksikkö, n. 440 grammaa. Myös ”Lontoon pauna”, ”libra mercatoria” tai ”pfund”.
Punta	Rahayksikkö, josta sai 20 shillinkiä tai 240 penniä.
Quarteria	Vetoisuusmittana noin 250 kiloa eli ¼ tynnyriä <i>tai</i> viljamittana noin 12,7 kiloa.
Seriffi	Kuninkaallinen oikeusviranomainen, joka toimi kreivikunnassa ja vastasi syytteiden esitutkinnasta, vakavammista rikoksista epäiltyjen kiinniotosta ja säilytyksestä sekä lievemmistä rikoksista epäiltyjen tuomitsemisesta.
Syli	Levitettyjen käsien sormenpäiden välinen etäisyys, tässä 1,825 metriä.
Treia	Viljamitta 1/5 Quarteria
Tynnyri	Vetoisuusmitta, noin 1 000 kiloa, mutta kuvastaa tynnyriä paremminkin lastin osana, kuin varsinaisena painoyksikkönä. Tarkoittaa laivoissa sitä määrää tynnyrejä, jonka alus kykenee kantamaan.
Vouti	Seriffin nimittämä tuomarin avustaja kihlakunnassa kahdesti vuodessa pidettävässä oikeudenistunnossa, jonka tehtäviin kuului haasteiden toimittaminen ja tuomioiden toimeenpano, esimerkiksi sakkojen keruu.

LYHENTEET

BB	The Black Book of the Admiralty
CRP	Calendarium Rotulum Patentium
DD	Diplomatarium Danicum
DGDA	Die Gesetze Der Angelsachsen
DN	Diplomatarium Norwegicum

DS	Diplomatarium Suecanum
FEA	Fasti Ecclesiae Anglicanae 1066–1300
LoO	Laws of Oléron
MC	Magna Carta
RLC	Rotuli Litterarum Clausarum

ARKISTOLÄHTEET

Magna Carta 1215. Lontoo, The British Library, Cotton MS. Augustus II. 106.

Magna Carta 1225. Lontoo, The National Archives, DL 10/71.

PAINETUT LÄHTEET

Die Gesetze Der Angelsachsen 1–3. Herausgeber Felix Liebermann. Niemeyer, 1903–1916.

Diplomatarium Danicum. 1. række, band 5–6. Udgivet af det Danske sprog og litteraturselskab. København, 1957–1979.

Diplomatarium Norwegicum. 19. samling. Oldbreve til kunskab om Norges indre og ydre forhold, sprog, slægter, lovgivning og rettergang i middelalderen. Akt stykker ved rørende Norges forbindelse med de Britiske øer, 1. bind. Udgivet af Alexander Bugge. Kristiania, 1914.

Diplomatarium Suecanum. Vol. I, I. band. Udgivet af Johan Gustaf Liljegren. Stockholm, 1829.

Fasti Ecclesiae Anglicanae 1066–1300: volume 2: Monastic cathedrals (northern and southern provinces). Diana E. Greenway. Institute of Historical Research, 1971.

Laws of Oléron, toim. Sir Travers Twiss, Monumenta Juridica, The Black Book of the Admiralty with an Appendix vol. 1. Longman & co., London England 1871.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

BAGGE 2010 Sverre Bagge. *From Viking Stronghold to Christian Kingdom. State Formation in Norway, c. 900–1350*. Museum Tusulanum Press: University of Copenhagen 1990.

BAILEY et al. 2008 B. Gregory Bailey, Meaghan E. Bernard, Gregory Carrier, Cherise L. Elliott, John Langdond, Natalie Leishman, Michal Mlynarz, Oksana Mykhed and Lindsay C. Sidders, “Coming of Age and the Family in Medieval England”. *Journal of Family History* vol. 33 no. 1 (2008), 41-60.

BALLARD 1913 Adolphus Ballard. *British Borough Charters 1042–1216*. Cambridge: at the Univesity Press 1913.

BALLARD 1923 Adolphus Ballard. *British Borough Charters 1216–1307*. Cambridge: at the Univesity Press 1923.

BARTLETT 1994 Robert Bartlett. *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change 950–1350*. Penguin Books: London England 1994.

BERGGREN 2002 Lars Berggren, “The Export of Limestone and Limestone Fonts from Gotland during the Thirteenth and Fourteenth Centuries”. *Cogs, Cargoes, and Commerce. Maritime Bulk Trade in Northern Europe, 1150–1400*. Edited by Lars Berggren, Nils Hybel, Anette Landen. Toronto, 143–180.

BILL 2002 Jan Bill, ”The Cargo Vessels”. *Cogs, Cargoes, and Commerce. Maritime Bulk Trade in Northern Europe, 1150–1400*. Edited by Lars Berggren, Nils Hybel, Anette Landen. Toronto, 92-112.

BLACKBURN 2007 Mark Blackburn, “Gold in England During the 'Age of Silver' (Eighth – Eleventh Centuries)”, *Silver Economy in the Viking Age*. Edited by James Graham-Campbell and Gareth Williams, 55-98.

BLOMEFIELD 1806 Francis Blomefield. *An Essay Towards a Topographical History of the County of Norfolk*, vol. III. William Bulmer, and co.: Cleveland Row, St. Jame's

London 1806.

BRADLEY, DIAZ & HUGHES 2003 Raymond S. Bradley, Malcolm K. Hughes, Henry F. Diaz "Climate In Medieval Time". *Science* 302 (2003), 404-405.

BRITNELL 2009 Richard Britnell, "Bureaucracy and Literacy". *A Companion to the Medieval World*. Edited by Carol Lansing and Edward D. English. Wiley-Blackwell. Chichester UK, 413-434.

CAENEGEM 1988 Raoul Charles van Caenegem. *The Birth of the English Common Law*, 2nd edition. Cambridge University Press: Cambridge UK 1988.

CANNING 1996 Joseph Canning. *A history of medieval political thought 300–1450*. Routledge: Abingdon, Oxon UK 1996.

CARPENTER 1990 D. A. Carpenter. *The Minority of Henry III*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles USA 1990.

CARPENTER 1996 D. A. Carpenter. *The reign of Henry III*. Biddles Ltd.: Kings Lynn UK 1996.

CARUS-WILSON 1964 Eleanora Carus-Wilson, "The Medieval Trade of the Ports of the Wash". *Medieval Archaeology* 6 - 7 (1964), 182-201.

CLANCHY 1999 M. T. Clanchy. *From Memory to Written Record, England 1066–1307*. Blackwell Publishers: Oxford UK 1999.

DIAZ & HUGHES 1994 Malcolm K. Hughes, Henry F. Diaz (editors). *The Medieval Warm Period*. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht Netherlands 1994.

DOLLINGER 1989 Philippe Dollinger, *Die Hanse 4.*, erweiterte Auflage. Alfred Kröner Verlag: Stuttgart Deutschland 1989.

DUBY 1973 Georges Duby (Translated by: Howard B. Clarke, 1974). *The Early Growth of the European Economy. Warriors and peasants from the seventh to the twelfth century*. Cornell University Press: Ithaca New York USA 1978.

FLINK 1995 Gerhard Flink (Huvudredaktör). Kung Valdemars segelled. Riksantikvarieämbetet: Stockholm Sverige 1994.

FULLER 1840 Thomas Fuller. The History of the Worthies of England, vol. II. Printed for Thomas Tegg, 73, Cheapside: London UK 1840.

GREEN 1986 Judith Green, The Government of England Under Henry I. Cambridge University Press: New York USA 1986.

HINDLEY 2008 Geoffrey Hindley. A Brief History of the Magna Carta. The Story of the Origins of Liberty. Constable & Robinson Ltd: London England 2008.

HOGG 1990 R. Malcolm Hogg, "Kings Council and Court Coram Rege, 1261–1263". Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 58 (1990), 389-397.

HUNT & MURRAY 1999 Edwin S. Hunt, James M. Murray. A History of Business in Medieval Europe 1200–1550. Cambridge University Press: New York USA 1999.

HUTCHINSON 1994 Gillian Hutchinson. Medieval Ships and Shipping. Leicester University Press: London England 1994.

JACKSON 2007 Peter Jackson. The Seventh Crusade 1244–1254: Sources and Documents. Ashgate Publishing Limited: Aldershot UK 2007.

KERN 2005 Fritz Kern (Translated by: S. B. Chrimes), Kingship and Law in the Middle Ages. I. The Divine Right of Kings and the Right of Resistance in the early Middle Ages. II. Law and Constitution in the Middle Ages. The Lawbook Exchange, Ltd.: Clark, New Jersey USA 2005.

KING 2010 Edmund King. King Stephen. Yale University Press: New Haven, USA 2010.

LAMB 1964 H. H. Lamb, "The early medieval warm epoch and its sequel". Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology 1 (1965), 13-37.

LANGE 1856 Christian C. A. Lange. De norske klostres Historie I Middelalderen. Chr.

Tønsbergs Forlag: Christiania 1856.

LEHTONEN 1997 Tuomas M. S. Lehtonen, “Yhteiskunnan murros ja oppineiston synty”. Keskiajan kevät. Toimittanut: Tuomas M. S. Lehtonen. WSOY: Helsinki 2001. 27-63.

LITTLE 2010 Benerson Little. *Pirate Hunting. The Fight Against Pirates, Privateers, and Sea Raiders from Antiquity to Present*: Potomac Books, Inc.: Washington DC USA 2010.

LIVI-BACCI 2002 Massimo Livi-Bacci. *A Concise History of World Population*. Blackwell: Oxford UK 2002.

LOPEZ 1998 Robert S. Lopez. *The Commercial Revolution of the Middle Ages 950–1350*: Cambridge University Press: Cambridge England 1998.

MADDICOTT 1994 John Robert Maddicott. *Simon de Montfort*. Cambridge University Press: Cambridge UK 1994.

MADDICOTT 2010 John Robert Maddicott, *The Origins of the English Parliament, 924–1327. The Ford Lectures delivered in the University of Oxford in Hilary Term 2004*. Oxford University Press, Oxford New York USA, 2010.

MADOX 1769 Thomas Madox. *The History and Antiquities of the Exchequer of the Kings of England in Two Periods: to Wit, From the Norman Conquest, to the End of the Reign of K. John; and From the End of the Reign of K. John to the End of the Reign of K. Edward II. Second Edition. Volume I. Printed for William Owen, at Homer's Head, near Temple-Bar; and Benjamin White, at Horace's Head, in Fleet-Street: London UK, 1769.*

MCDONALD 2008 R. Andrew McDonald. *The Kingdom of the Isles. Scotlands Western Seaboard c. 1100–c. 1336*. Scottish Historical Review Monographs Series no. 4. Birlinn Ltd., Edinburgh UK, 2008.

MCGLYNN 2002 Sean McGlynn, “Roger of Wendover and the Wars of Henry III, 1216–1234”. *England and Europe in the Reign of Henry III (1216–1272)*. Edited by

Björn K. U. Weiler and Ifor W. Rowlands. Aldershot, 183-206.

MCKECHNIE 1958 William Sharp McKechnie. Magna Carta. A Commentary on the Charter of King John With an Historical Introduction. 2nd edition. Burt Franklin: New York USA 1958.

MEEKINGS 2003 Cecil Anthony Francis Meekings. Studies in 13th century justice and administration. Hambledon Continuum: Hambledon UK 2003.

MORRIS 2005 Marc Morris. The Bigod Earls of Norfolk in the Thirteenth Century. The Boydell Press: Woodbridge UK 2005.

MORRIS 1968 William Alfred Morris. The Medieval English Sheriff to 1300. Manchester University Press: Manchester UK 1968.

NICHOLAS 2006 David Nicholas, "Economy", The Central Middle Ages 950–1320. The Short Oxford History of Europe. Edited by Daniel Power. Oxford University Press: New York USA 2006.

PIHLAJAMÄKI et al. 2007 Heikki Pihlajamäki, Virpi Mäkinen, Jussi Varkemaa. Keskiajan oikeushistoria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki Suomi 2007.

PIIPPO 2008 Mikko Piippo, "Diplomatiikka", Keskiajan avain, Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1203. Toimittaneet Marko Lamberg, Anu Lahtinen ja Susanna Niiranen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 391–411.

PLUCKNETT 2001 Theodore Frank Thomas Plucknett. A Concise History of the Common Law. The Lawbook Exchange, Ltd., New Jersey USA 2001.

POULSEN 2002 Bjørn Poulsen, "The Widening of Import Trade and Consumption around 1200 A.D.: a Danish Perspective". Cogs, Cargoes, and Commerce. Maritime Bulk Trade in Northern Europe, 1150–1400. Edited by Lars Berggren, Nils Hybel, Anette Landen. Toronto, 31–52.

POUNDS 1994 John Norman Greville Pounds. An Economic History of Medieval Europe, second edition: Longman publishing: New York USA 1994.

REYNOLDS 2001 Susan Reynolds. *Fiefs and Vassals: the medieval evidence reinterpreted*. Clarendon Press, Oxford UK 2001.

SMITH & LONDON 2001 David M. Smith, Vera C. M. London. *The heads of religious houses, England and Wales: 1216–1377*. Cambridge University Press: Cambridge UK 2001.

TREHARNE 1971 Reginald Francis Treharne. *The Baronial Plan of Reform, 1258–1263*. Manchester University Press: Manchester UK 1971.

TURNER 1968 Ralph V. Turner. *The King and His Courts. The Role of John and Henry III in the Administration of Justice, 1199–1240*: Cornell University Press: Ithaca New York USA 1968.

TURNER 2009 Ralph V. Turner, *King John. England's Evil King?* The History Press: Brimscombe Port Stroud England 2009.

TWISS 1871 Sir Travers Twiss. *Monumenta Juridica, The Black Book of the Admiralty with an Appendix vol. 1*. Longman & co.: London England 1871.

VAIL 2004 Anne Vail. *Shrines of Our Lady in England*. MPG Books Ltd., Bodmin England 2004.

VINCE 2002 Alan G. Vince, “The Use of Pottery to Chart Trade Routes in the North Sea and Baltic Sea Areas”. *Cogs, Cargoes, and Commerce. Maritime Bulk Trade in Northern Europe, 1150–1400*. Edited by Lars Berggren, Nils Hybel, Anette Landen. Toronto, 128–142.

VINCENT 2002 (A) Nicholas Vincent, Peter des Roches. *An Alien in English Politics 1205–1238* (reprint ed.). Cambridge University Press: Cambridge UK 2002.

VINCENT 2002 (B) Nicholas Vincent, “England and the Albigensian Crusade”. *England and Europe in the Reign of Henry III (1216–1272)*. Edited by Björn K. U. Weiler and Ifor W. Rowlands. Aldershot, 67-97.

WAKELEY 1957 Sir Cecil Wakeley “Surgeons and the Navy: Thomas Vickary Lecture

at the Royal College of Surgeons of England on 14th November 1957”, *Annals: The Royal College of Surgeons of England* 1957 21(5), 267 – 289.

WARREN 1987 Wilfred Lewis Warren, *The governance of Norman and Angevin England 1086–1272*. Edward Arnold: London UK 1987.

WASSENHOVEN 2006 Dominic Wassenhoven. *Skandiavier unterwegs in Europa (1000–1250). Untersuchungen zu Mobilität und Kulturtransfer auf prosopographischer Grundlage*. Akademie Verlag GmbH: Berlin 2006.

WEBB 2000 Diana Webb, *Pilgrimage in medieval England*. Hambledon and London: London UK 2000.

WEBB 2001 Diana Webb, *Pilgrims and Pilgrimage in Medieval West*. I. B. Tauris & Co Ltd: London UK 2001.

WEISS & MAHONEY 2004 Daniel H. Weiss, Lisa Mahoney (editors). *France and the Holy Land. Frankish Culture at the End of the Crusades*.

WEST 1966 Francis James West. *The Justiciarship in England 1066–1232*. Cambridge University Press: Cambridge UK 1966.

WICKHAM 2010 Chris Wickham. *The Inheritance of Rome. A history of Europe from 400 to 1000*. Penguin Books: London UK 2010.

WOODHOUSE 2001 Diana Woodhouse. *The Office of Lord Chancellor*. Hart Publishing: Portland, Oregon USA 2001.

LIITE 1: Esimerkki kirjeestä (RLC)

Rex (a) bailluis portus de Iernemuta salutatem (b). (1)

Mandamus uobis quod omnes naues uenintes in portu Gernemuta cum mercandisis de Scottia et Norwegia et Islandia et Frislandia et de Colonia et de terra regis Dacie et de partibus illis orientalibus sine inpedimento abire permittatis et similiter naues piscatorias de quacumque terra sint. Naues uero alias illuc uenientes de terra regis Francie et Pictaui arestari faciatis donec aliud inde preceperimus. (2)

Teste me ipso apud Londoniam (c)/ xxiii. die augusti/ anno regni nostri viii (d)
(3)

Lähde: DD VI, nr. 24 (23.8.1224) ja DN XIX, nr. 163 (23.8.1224)

1) Protokolla

a) *intitulatio*: asiakirjan antajan niemäminen

b) *inscriptio*: asiakirjan vastaanottajan nimeäminen ja tervehdys

Kirjeen protokollasta puuttuvat ennen intitulatiota tapahtuva *invocatio*, jolla vedotaan jumalan nimeen sekä inscription jälkeinen *arenga*, jossa annetaan yleinen perustelu asiakirjan antamiselle.

2) Teksti

Dokumenttien tekstiosa jakautuu usein moneen osaan, joista näissä kirjeissä esiintyy ainoastaan *dispositio*, eli tahdon tai oikeustoimen ilmaiseminen. Usein dispositiota edeltävät *notificatio/promulgatio/publicatio* eli tiedoksiantokaava sekä *narratio*, jossa kerrotaan asiakirjan laatimiseen johtaneet olosuhteet. Kirjeestä puuttuvat myös dispositiota seuraava *sanctio*, jossa määritellään rangaistus määräyksen rikkomisesta, sekä *corroboratio*, jolla vahvistetaan uskottavuutta.

3) Escatolla

c) *subscriptions*: asiakirjan allekirjoitus

d) *datatio*: asiakirjan päiväys

Käännös:

Kuningas tervehtii Yarmouthin sataman voutia.

Käskemme Teitä, että kaikki Yarmouthin satamaan saapuvat laivat mukanaan Skotlantilaista ja Norjalaista ja Islantilaista ja Friisinmaalaista kauppatavaraa ja (kauppatavaraa) Tanskan kuninkaan maasta ja siirtomaista ja noista itäisistä (meren) osista päästettäköön kulkemaan esteettä ja samoin kalastajalaivat mistä hyvänsä maasta ovatkaan. Laivat jotka muuten todellisuudessa saapuvat Ranskasta tai Poitousta kiinniotettakoon kunnes toisin käsketään.

Todistaen itse Lontoossa 23. elokuuta hallituskauteni kahdeksantena vuonna.

Koska kirje on lähetetty sinetöitynä (RLC) oli se tarkoitettu ainoastaan Yarmouthin sataman voutin luettavaksi ja sen sisällön koskemattomuus haluttiin suojata. Yarmouthin kirjoittaminen kahdessa eri muodossa, ”Iernemuta” ja ”Gernemuta” on tavallista keskiajan kirjurikäsille.

LIITE 2: Käytetyt lupakirjat

Asiakirja	Paikka	Luokat	Todistajat	C/R
DN XIX, nr. 114 (10.10.1217)*	Lambeth	Y		R
DD V, nr. 195 (8.5.1221)*	Westminster	A, H		C
DN XIX, nr. 138 (24.7.1222)*	Wimburne	A, H, L		C
DD V, nr. 215 (13.7.1223)*	Worcester	A, H		C
DN XIX, nr. 147 (29.8.1223)*	Westminster	Y, A		C
DN XIX, nr. 151 (12.9.1223)*	Westminster	A, H		C
DN XIX, nr. 158 (22.6.1224)	Bedford	P, H, L		R
DN XIX, nr. 159 (23.6.1224)	Bedford	P, H	J	R
DN XIX, nr. 160 (25.6.1224)	Bedford	L	E	R
DN XIX, nr. 161 (28.6.1224)	Bedford	P, H, L	J, E	R
DD VI, nr. 18 (11.7.1224)	Bedford	A, H		C
DD VI, nr. 21 (26.7.1224)	Bedford	Y, A		C
DN XIX, nr. 162 (4.8.1224)	Bedford	H		C
DN XIX, nr. 163 (23.8.1224)**	Lontoo	Y		R
DN XIX, nr. 166 (29.12.1224)***	Reading	P, L	J	R
DN XIX, nr. 169 (4.8.1225)	Westminster	A, H	J	C
DN XIX, nr. 170 (26.8.1225)	Westminster	P, H, L	C	R
DN XIX, nr. 173 (30.8.1225)	Westminster	P, L	J, E	R
DN XIX, nr. 174 (31.8.1225)	Westminster	Y, A		C
DN XIX, nr. 176 (10.9.1225)	Woodstock	P, H, L		R
DD VI, nr. 61 (31.8.1226)	Bridgnorth	Y, A		C
DN XIX, nr. 177 (27.9.1226)	Woodstock	P, H, L		R
DN XIX, nr. 191 (18.9.1228)	Montgomery	H, L		R
DN XIX, nr. 194 (8.10.1229)	Westminster	H		C
DN XIX, nr. 199 (27.6.1230)	Lincoln	H		R
DN XIX, nr. 210 (30.7.1233)	Westminster	H		R
DN XIX, nr. 215 (28.1.1235)	Westminster	H, L		C
DN XIX, nr. 218 (20.4.1235)	Westminster	A, H		C
DS I, nr. 296 (20.3.1237)	Westminster	Y	E, P, Y	N/A
DN XIX, nr. 233 (22.9.1241)	Westminster	H, L		C
DN XIX, nr. 225 (4.3.1253)	Westminster	H, L		C
DN XIX, nr. 282 (2.11.1266)	Kenilworth	A, H		C

Luokat:

Y	Yleislupa (yhteensä 6)
P	Poikkeuslupa (yhteensä 8)
A	Aikarajallinen lupa (yhteensä 11)
H	Lupa nimetyille henkilölle (yhteensä 19)
L	Lupa määrätyle lastille (yhteensä 12)

Todistajat:

J	Justiciarius (lat. <i>justiciarius</i>)
E	Piispa (lat. <i>episcopus</i>)
C	Neuvosto (lat. <i>concilius</i>)
P	Papisto (lat. <i>patribus</i>)
Y	Maallinen ylimystö (jaarlit, lat. <i>comitibus</i>)

C/R:

C	Calendarium Rotulum Patentium (sinetöimätön kirje)
R	Rotuli Litterarum Clausarum (sinetöity kirje)

* William Marshallin tai Hubert de Burghin omalla nimellään vahvistamat asiakirjat

** Sama kuin DD VI, nr. 24 (23.8.1224)

*** Sama kuin DD VI, nr. 28 (29.12.1224)

LIITE 3: Kauppalaivojen kiinniottoja koskeva kirjeenvaihto

Asiakirja	Paikka	Todistajat	C/R
DD V, nr.170 (21.5.1220)*	Westminster		R
DN XIX, nr. 135 (5.7.1221)*	Worcester		R
DD VI, nr. 13 (25.5.1224)	Westminster	E	R
DD VI, nr. 20 (23.7.1224)	Bedford		R
DN XIX, nr. 193 (30.9.1229)	Lontoo		R
DN XIX, nr. 200 (1.7.1230)*	Lincoln		R
DN XIX, nr. 201 (4.8.1230)	Leicester		R
DN XIX, nr. 211 (12.8.1233)**	Oddington		R
DN XIX, nr. 213 (9.10.1234)	Westminster		R
DN XIX, nr. 230 (10.8.1237)***	Windsor		R
DN XIX, nr. 234 (28.7.1242)* ****	Mortlake		R
DN XIX, nr. 235 (26.8.1242)*****	Winchester		R
DN XIX, nr. 254 (18.9.1252)	Ely		R
DN XIX, nr. 259 (24.2.1254)	Windsor		R
DN XIX, nr. 260 (3.5.1254)	Westminster		R

* Justiciarius Stephen de Segraven tai Hubert de Burghin tai Yorkin arkkipiispa Walter de Grayn omalla nimellään vahvistamat asiakirjat

** Samaan kirjeeseen on tehty lisäys Wichecombessa 14.8.1233, ennen lähettämistä.

*** Sama kuin DN XIX, nr. 231 (10.8.1237)

**** Sama kuin DD VII, nr. 101 (28.7.1242)

***** Sama kuin DD VII, nr. 102 (26.8.1242)

LIITE 4: Lupakirjat ja kiinniotot

Vuosi	Lupakirjoja	Kiinniottoja	
1217	1		
1220		1	
1221	1	1	
1223	3		
1224	9	2	Poitiers vallataan
1225	5		
1226	2		
1228	1		
1229	1	1	
1230	1	2	Henrik Anjoussa
1233	1	1	
1234		1	
1235	2		
1237	1	1	
1241	1		
1242		2	Henrik Poitiersissa
1252		1	
1253	1		
1254		2	Henrik Gasconyssa
1266	1		